

Πολιτική Ομάδα για την Αυτονομία

Μια ιστορική αποτίμηση του ελληνικού αναρχικού χώρου*

Ο φετιχισμός του «Κράτους» και της «καταστολής»

α) Το νεοελληνικό κράτος κι οι ιδιομορφίες του

Οι μόνοι που θεωρούν πως υπάρχει κράτος στην Ελλάδα είναι οι έλληνες αναρχικοί.¹

Εντός του γενικού θεωρητικού αναλαφρητισμού που χαρακτηρίζει τον αναρχικό χώρο στην Ελλάδα –συνέπεια της πλήρους του αδιαφορίας για την θεωρία, η οποία λογίζεται για πάρεργο και ενασχόληση των «αστών διανοούμενων» που δεν έχουν τι άλλο να κάνουν στη ζωή τους–, στο πλαίσιο λοιπόν αυτού του αθεωρητισμού, ο οποίος συχνά προωθείται ως «πόλεμος που διεξάγεται ενάντια σε δόγματα και ιδεολογίες»², δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια να στοχαστούμε πάνω στις ιδιαιτερότητες της Ελλάδας σε σχέση με το δυτικό μοντέλο βάσει του οποίου έχουν διαμορφωθεί οι μαρξιστικές και αναρχικές ιδέες που μας έχουν γαλουχήσει. Και γι’ αυτό η αντίληψη των αναρχικών για την κοινωνία και τις νοοτροπίες στην Ελλάδα είναι εντυπωσιακά εκτός κάθε πραγματικότητας, συντείνοντας έτσι στην περεταίρω ιδεολογική περιχαράκωση και πολιτιστική αυτοκετοποίησή τους. Πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αποκοπής από την πραγματικότητα συνιστά η εμμονή των αναρχικών πως στην Ελλάδα μας κυβερνά ένα δυνάμει ολοκληρωτικό κράτος, όταν είναι γνωστό πως ένα μεγάλο μέρος από τα προβλήματα –αλλά και από τα πλεονεκτήματα!– της χώρας μας έγκειται, ακριβώς, στην έλλειψη ενός σοβαρού και οργανωμένου κράτους.

* Σημείωση Δεκεμβρίου 2021: Πρόκειται για το δεύτερο και τελευταίο μέρος του κειμένου που άρχισε να δημοσιεύεται στο 11ο τεύχος του περιοδικού μας (*Πρόταγμα*, τ. 11, Νοέμβριος 2018). Δεδομένου ότι μεσολάβησαν τρία χρόνια από τη δημοσίευση του πρώτου μέρους, επιφέραμε μια σχετική επικαιροποίηση, προσθέτοντας αναφορές σε γεγονότα του τελευταίου χρόνου, οι οποίες, φυσικά, δεν υπήρχαν στην αρχική εκδοχή. Ταυτόχρονα εμπλουτίσαμε το κείμενο με ορισμένες αναφορές σε ιστορικές προκηρύξεις και κείμενα του αναρχικού Χώρου από τη δεκαετία του '70, τις οποίες αντλούμε από την πολύ σημαντική ανθολογία του Μιχάλη Πρωτοψάλτη, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι. Ανθολογία αναρχικών κειμένων 1971-1978* (Αθήνα, Βιβλιοπέλαγος, 2018), η οποία κυκλοφόρησε ένα μήνα μετά το 11ο τεύχος του *Προτάγματος*.

¹ Τουίτ του Staikos, 17/3/2015.

² Οργισμένες μειοψηφίες/ ΔΟ CUX ΠΟΡ, «Τίποτα πια δεν είναι για συγγνώμη... Εκδίκηση.», Φλεβάρης 2009.

Η Ελλάδα δε συνιστά δυτική χώρα, καθώς πάντοτε υπήρξε μια αγροτική κοινωνία, με μια εμπορική «αστική» τάξη που κατοικούσε κατά κανόνα εκτός χώρας και μόνο για γεωπολιτικούς κυρίως λόγους γνώρισε έναν επιφανειακό ή –έστω περιορισμένο– εκδυτικισμό, με αποτέλεσμα από το αγροτικό μοντέλο να περάσουμε απευθείας στο οικονομικό μοντέλο της παρακμάζουσας Δύσης: αυτό της εμπεδωμένης κοινωνίας της κατανάλωσης με την κυριαρχία του τριτογενούς τομέα. Το καθεαυτό καπιταλιστικό-βιομηχανικό στάδιο η μεταπρατική Ελλάδα δεν το γνώρισε ποτέ. Διότι δε γνώρισε ποτέ αυτό το βαθύ κύμα εξορθολογισμού των κοινωνικών συμπεριφορών που συνιστά στη Δύση την ουσία του νεωτερικού πολιτισμού και έχει ως εκφράσεις του την άνοδο του καπιταλισμού, της τεχνολογίας (δηλαδή της νεωτερικής τεχνικής) και –σε ό,τι μας αφορά εδώ– του σύγχρονου, συγκεντρωτικού κράτους και της «απρόσωπης» διοικητικής γραφειοκρατίας, τα οποία όλα τους συνιστούν δημιουργίες της αστικής τάξης (με τη βοήθεια, αρχικά, του απολυταρχικού κράτους). Τέτοια αστική τάξη ουδέποτε υπήρξε στην Ελλάδα με την καθεαυτό έννοια του όρου, ό,τι κι αν λένε μαρξιστές και (λοιποί) εθνικιστές ιστορικοί για τους εμπόρους των παραδουνάβιων Ηγεμονιών και τους εγχώριους караβοκύρηδες¹. Το μόνο που δεηθήκαμε να γνωρίσουμε είναι ο κρατικοδίαιτος ψευτο-«καπιταλισμός της μπαναρίας» και η «Λούμπεν Μεγαλοαστική Τάξη (ΛΜΑΤ)», χαρακτηριστικό δείγμα των υπανάπτυκτων χωρών της περιφέρειας του δυτικού καπιταλισμού².

Εξάλλου η χώρα δε γνώρισε ούτε την έτερη συνιστώσα της νεωτερικότητας, δηλαδή το δημοκρατικό και χειραφετητικό κίνημα του οποίου η βασικότερη κατάκτηση, σε ό,τι μας αφορά, είναι η δημιουργία του λεγόμενου κράτους δικαίου: δηλαδή, όχι μόνον η αντικατάσταση της αυθαιρεσίας του μονάρχη από ένα αντικειμενικό και ισχύον για όλους νομικό σύστημα (η περίφημη *rule of law*) αλλά και η «από-ιδιωτικοποίηση» της (μετέπειτα) δημόσιας διοίκησης και των δημόσιων οικονομικών, που από προσωπικό φέουδο και πουγκί του εκάστοτε μονάρχη, γίνονται απρόσωποι και πολιτικά ουδέτεροι μηχανισμοί διοίκησης του κράτους και διαχείρισης των οικονομικών του. Αποτέλεσμα είναι να κυριαρχεί αυτό που ένας Βραζιλιάνος ιστορικός, μιλώντας για την πατρίδα του, αποκαλεί *περσοναλισμό* (και το οποίο εμείς θα μπορούσαμε ν' αποδώσουμε ως *προσωποκρατία*): η δημόσια διοίκηση δε συνιστά απρόσωπο και «ουδέτερο» μηχανισμό διαχείρισης της κοινωνικής ζωής, στελεχωμένο από

¹ Βλ. σχετικά το εξαιρετικό βιβλίο του Β. Φίλια, *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα. Η νόθα αστικοποίηση 1800-1864* (Αθήνα, Gutenberg, 1996). Το κείμενο του Κονδύλη «Η καχεξία του αστικού στοιχείου στην Ελλάδα» (εισαγωγή στην ελληνική έκδοση της *Παρακμής του αστικού πολιτισμού*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995), που επανακυκλοφόρησε σε αυτόνομο τομίδιο (*Οι αιτίες της παρακμής της σύγχρονης Ελλάδας. Η καχεξία του αστικού στοιχείου στη νεοελληνική κοινωνία και ιδεολογία*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2011) κι έγινε χιτ σε διάφορους μνημονιακούς κύκλους κατά τα χρόνια της κρίσης, αντλεί βασικές ιδέες από το κείμενο του Φίλια.

² Βλ. σχετικά και το «Editorial» του 8ου τεύχους του *Προτάγματος*, Νοέμβριος 2015, σσ. 41-56.

υπαλλήλους και λειτουργούς που ενεργούν όχι ως άτομα, αλλά ως ενσαρκώσεις της ιδέας του δημόσιου συμφέροντος· συνιστά, αντίθετα, ένα δίκτυο θεσμών γαγγραινιασμένο από ομάδες που επιδιώκουν ίδια οφέλη και στελεχωμένο από δημόσιους λειτουργούς που μόνον κατ' όνομα είναι τέτοιοι, εφόσον στην πραγματικότητα λειτουργούν ως άτομα που επιδιώκουν την εξυπηρέτηση προσωπικών συμφερόντων, ενεργώντας όχι ως «απρόσωπες» ενσαρκώσεις του Νόμου αλλά ως συγκεκριμένα, «ιδιωτικά» πρόσωπα (*person, personne* στις λατινογενείς γλώσσες)¹. Έχουμε, με άλλα λόγια, «κυριαρχία των προσωπικών έναντι των απρόσωπων και θεσμοθετημένων σχέσεων στα διάφορα επίπεδα της κοινωνικής ζωής», όπως το έθετε ο Κονδύλης περιγράφοντας το ιδεώδες της μεσαιωνικής Ευρώπης, μιας και λείπει ένα σύνολο «θεσμών, προς τους οποίους είναι δυνατή μια απρόσωπη, δηλαδή γενικά κανονισμένη και σταθερή, σχέση»². Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληγε κι ο Οκτάβιο Πας μιλώντας για το Μεξικό και την ισπανόφωνη Λατινική Αμερική, γενικότερα, χρησιμοποιώντας μάλιστα έναν καίριο όρο του Μαξ Βέμπερ: «στο πατρογονικό σύστημα ο αρχηγός της κυβέρνησης –είτε πρόκειται για τον βασιλιά ή τον αποικιακό αντιβασιλέα, είτε για τον *caudillo* είτε για τον Πρόεδρο– διοικεί το κράτος και το έθνος σα να επρόκειτο για προέκταση της προσωπικής του κληρονομιάς, δηλαδή σα να ήταν ιδιοκτησία του»³.

Ταυτόχρονα, το χαλαρό μοντέλο διοίκησης που επέβαλαν οι Οθωμανοί κατά την Τουρκοκρατία όχι μόνο δεν περιόρισε τις κεντρόφυγες τάσεις που είχαν ήδη αρχίσει από καιρό να ταλανίζουν το ύστερο Βυζάντιο (με την άνοδο των «δυνατών», τη δημιουργία των τοπικών δεσποτάτων κατά τη φραγκοκρατία κ.ο.κ.) αλλά ευνόησε, επιπλέον, την όξυνσή τους, με αποτέλεσμα να μην αναπτυχθεί στα καθ' ημάς τίποτε αντίστοιχο της δυτικής απολυταρχίας και του κράτους της. Από το 1453 και μετά ο ελληνικός χώρος ζει επισήμως υπό ένα καθεστώς θρυμματισμού της εξουσίας, με έξαρση των τοπικισμών και επικράτηση των πατριαρχικών –ή «σουλτανικών» κατά τον Μαξ Βέμπερ– μορφών εξουσίας: των κλεφτών και των αρματολών στη Ρούμελη, των κοτζαμπάσηδων στο Μοριά, των φυλετικών αρχηγών σε ημιαυτόνομες περιοχές όπως το Σούλι κι η Μάνη κ.λπ. Αυτές οι λογικές, κατά τις οποίες οι κοινωνικές ομάδες οργανώνονται πάνω στη βάση του μοντέλου των οργανωμένων ομάδων πίεσης και του ανταγωνισμού της διευρυμένης οικογένειας/φατριάς/συμμορίας με την κεντρική εξουσία,

¹ Βλ. για την ανάλυση περί персонаλισμού το βιβλίο του Sérgio Buarque de Holanda, *Raízes do Brasil (Οι ρίζες της Βραζιλίας)*, 1936) που αναφέρεται μεν στην περίπτωση της Βραζιλίας, επεξεργαζόμενο, εντούτοις, ένα σχήμα που ισχύει για ευρύτερες περιοχές του μη δυτικού κόσμου, συμπεριλαμβανομένης φυσικά και της Ελλάδας.

² Π. Κονδύλης, *Συντηρητισμός. Ιστορικό περιεχόμενο και παρακμή*, μτφρ. Α. Αναγνώστου, Ηράκλειο Κρήτης, ΠΕΚ, 2015, σ. 183.

³ Ο. Paz, «L'Amérique Latine et la démocratie», *Une planète et quatre ou cinq mondes*, μτφρ. J.-C. Masson, Παρίσι, Gallimard, 1985, σ. 197. Πρόκειται για τον όρο του Βέμπερ *Patrimonialismus* που έχει αποδοθεί και ως «πατριαρχία», «παραδοσιοκρατία» κ.λπ.

πολλαπλασιάζονται κατά τα χρόνια της Επανάστασης –με τον γενικευμένο φατριασμό και των πόλεμο όλων εναντίον όλων για τη νομή της εξουσίας– κι έχουν ως αποτέλεσμα την έλλειψη κάθε σοβαρής παράδοσης συγκροτημένης κεντρικής εξουσίας στην Ελλάδα.

Όπως πολύ σωστά το έχει δείξει ο Κωστής Παπαγιώργης, κατά την κριτική του στον φιλελεύθερο Ν. Διαμαντούρο¹, στην Ελλάδα οι πιο διαπρύσιοι κήρυκες και υπερασπιστές της υιοθέτησης του δυτικού, φιλελεύθερου νομικού και συνταγματικού συστήματος, άρα και οργανωμένου κράτους, –δηλαδή ο Μαυροκορδάτος και οι συν αυτό– όχι μόνο δεν ήταν εκδυτικισμένοι φιλελεύθεροι και δημοκράτες, που στόχευαν στη δημιουργία σύγχρονου κράτους δυτικού τύπου στην Ελλάδα (όπως πιστεύουν οι σημερινοί φιλελεύθεροι), αλλά, όλως αντιθέτως, παρέμεναν έξοχοι εκπρόσωποι του φαναριώτικου –και ως εκ τούτου προνεοτερικού και πατριαρχικού– πνεύματος της παρασκηνιακής ίντριγκας και της πολιτικής κομπίνας, στα πλαίσια του οποίου χρησιμοποίησαν το δυτικό μοντέλο (με την ψήφιση των επαναστατικών συνταγμάτων) με σκοπό να επιβληθούν επί των αδαών περί τα νομικά οπλαρχηγών, και να τους εξουδετερώσουν ως πιθανούς πολιτικούς αντιπάλους. Η ήττα, τέλος, των κομμουνιστών κατά τον Εμφύλιο απέτρεψε εξελίξεις όπως αυτή των ανατολικών και ασιατικών περιπτώσεων, όπου το ρόλο της αστικής τάξης, ως δημιουργού ενός στοιχειωδώς συγκεντρωτικού και «ορθολογικού» κράτους, αναλαμβάνουν σταλινογενή εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα που στη συνέχεια μετατρέπονται σε κράτη-κόμματα².

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ότι το ελληνικό κράτος προσιδιάζει υπό πολλές απόψεις σε αυτό που ορισμένοι κοινωνιολόγοι και καθηγητές πολιτικής θεωρίας αποκαλούν «αποτυχημένο κράτος» (*failed state*): ένα κράτος που αδυνατεί να φέρει εις πέρας βασικές λειτουργίες που απορρέουν από τον ορισμό της έννοιας «κράτος» (όπως η ικανότητα να επιβάλλει τις πολιτικές αποφάσεις της εξουσίας, να συλλέγει φόρους, να αποδίδει δικαιοσύνη δίχως τεράστιες καθυστερήσεις «στα όρια της αρνησιδικίας»³, να πληρώνει στην

¹ Βλ. Κ. Παπαγιώργης, «Η Επανάσταση του 1821 και οι “εκσυγχρονιστές”», περ. *Άρδην*, τ. 37, Σεπτέμβριος 2002.

² Σύμφωνα με την ανάλυση του Παπαϊωάννου (στη *Γένεση του ολοκληρωτισμού*) και του Καστοριάδη (στο κείμενό του, «Η μπολσεβίκικη ιδεολογία και ο ρόλος της στη γέννηση της γραφειοκρατίας», 1964: Κ. Καστοριάδης, *Η πείρα του εργατικού κινήματος*, τ. 2, *Προλεταριάτο και οργάνωση*, μτφρ. Β. Ψιμούλη, Ζ. Χριστοφίδου, Αθήνα, Ύψιλον, 1984, ειδικά σσ. 275-279).

³ Με τα λόγια του πρώην Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, Λ. Ρακιντζή («Λ. Ρακιντζής: Τη διαφθορά στην Ελλάδα δεν μπορεί να τη νικήσει ούτε ο Χριστός», συνέντευξη στο *news247.gr*, 6/2/2016). Σύμφωνα με παλιότερη έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας (*Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, σ. 7), η Ελλάδα παρουσίαζε τη μεγαλύτερη καθυστέρηση απονομής δικαιοσύνης στην Ευρώπη, συγκρίσιμη μάλιστα με μη δυτικές χώρες τύπου Γουινέας-Μπισάου, Σουρινάμ και Αφγανιστάν: 1580 μέρες κατά μέσον όρο για την επίλυση εμπορικών διαφορών! Ταυτόχρονα, σύμφωνα με τον δικηγόρο Κ. Παπαδάκη, «στη χώρα μας το 30% των κρατούμενων είναι υπόδοκοι, ποσοστό πολύ ψηλό σε σχέση με τις καταδίκες που επακολουθούν» (Α. Ξυνού, «Αποζημίωση για τον εγκλεισμό του διεκδικεί ο Τάσος Θεοφίλου», *news247.gr*, 23/9/2018).

ώρα του τις συντάξεις των πολιτών¹, να εγγυάται την ασφάλειά τους² κ.ο.κ.). Συνήθως η έννοια του αποτυχημένου κράτους συσχετίζεται με ανθρωπιστικές κρίσεις, τις οποίες τα πολιτικά μορφώματα που χαρακτηρίζονται ως τέτοια αδυνατούν να αντιμετωπίσουν, ή με μακροχρόνιες πολεμικές συρράξεις που καταργούν εκ των πραγμάτων τις κρατικές δομές (όπως, π.χ., στη Συρία, στη Λιβύη, στη Σομαλία ή στο Αφγανιστάν). Ωστόσο ουσία αυτής της αδυναμίας αποτελεσματικής παρέμβασης είναι πάντοτε η ανικανότητα του κράτους να εγερθεί πάνω από την κοινωνία και να ασκήσει κατά το δυνατόν ανεξάρτητη πολιτική, εφαρμόζοντας τις αποφάσεις του. Για να γίνει αυτό, το κράτος οφείλει να διαθέτει μια στοιχειωδώς οργανωμένη γραφειοκρατία (η οποία του εγγυάται, πρώτον, ότι οι άνωθεν εντολές εφαρμόζονται και ακολουθούνται μέχρι τα κατώτερα σκαλοπάτια της ιεραρχικής κλίμακας και, δεύτερον, πως υπάρχει μια σχετικά σημαντική ανοσία σε φαινόμενα διαφθοράς) όπως βέβαια και μια ικανότητα επιβολής ποινών και κυρώσεων ακόμα και σε κομμάτια των πιο υψηλά ιστάμενων οργανωμένων συμφερόντων – πόσο μάλλον στους απλούς, καθημερινούς πολίτες του. Ταυτόχρονα, πρέπει η κοινωνία να έχει βγει από το «ολιστικό» μοντέλο, κατά το οποίο βασική μονάδα της κοινωνικής ζωής είναι ομάδες που ενεργούν σύμφωνα με το πρότυπο της πατριαρχικού τύπου οργάνωσης της διευρυμένης οικογένειας, ως κλίκες, συμμορίες, φατρίες, αδελφότητες, ομάδες συμφερόντων, συντεχνίες και (μικρές ή μεγάλες) μαφίες, και «το μεμονωμένο άτομο δεν υπάγεται κατευθείαν στο κράτος [...] αλλά στον αρχηγό του δικού του οίκου»³. Πρέπει η κοινωνία να έχει περάσει σε αυτό που οι ανθρωπολόγοι αποκαλούν «ατομικισμό»: σε μια κατάσταση κατά την οποία βασικός κοινωνικός παίκτης είναι το ελεύθερο άτομο, το οποίο ενεργεί κι εντάσσεται κατά το μάλλον ή το ήττον αυτόβουλα στις συλλογικές δομές που επιλέγει βάσει δικών του κριτηρίων – με μόνον περιορισμό, εν πάση περιπτώσει, οικονομικού τύπου αναγκαιότητες – κι όχι επειδή ανήκει στην τάδε οικογένεια, έχει το δεινά χρώμα ή γεννήθηκε σε τούτη ή την άλλη περιοχή⁴. Και αντίστοιχα, ως πολίτης,

¹ Βλ. το χαρακτηριστικό φιάσκο των επιτελικών αρίστων Βρούτση και Χατζηδάκη με τις εκκρεμείς συντάξεις. Σχετικά με το χάος και τις τριτοκοσμικές συνθήκες που επικρατούσαν και παλιότερα στις σχετικές υπηρεσίες του κράτους, βλ. το άρθρο του Γ. Φώσκολου, «Βουτιά στο χάος των αρχείων για ΕΦΑΠΑΕ με καθυστέρηση 4 ετών», *Το Έθνος*, 17/8/2016.

² Ας σκεφτούμε το φαινόμενο των υπεράριθμων σε γήπεδα και συναυλιακούς χώρους. Είναι περιβόητα ορισμένα παλιότερα ματς του μπασκετικού Παναθηναϊκού στο κλειστό γήπεδο του ΟΑΚΑ (ορισμένοι τελικοί ενάντια στον ΟΣΦΠ και κυρίως τα *play offs* της Ευρωλίγκας ενάντια στην Μακάμπι και τη Μπαρτσελόνα κατά τη διετία 2012-2013), όταν σε ένα γήπεδο χωρητικότητας 18.000 θεατών στιβάχτηκαν μέχρι και 30.000 με απουσία κάθε δυνατότητας διαφυγής σε περίπτωση σεισμού, πυρκαγιάς κ.λπ. Φυσικά το φαινόμενο αυτό έπαψε όχι μετά από παρέμβαση του ελληνικού κράτους, αλλά μετά από πρόστιμο που επέβαλε στον Παναθηναϊκό η Ευρωλίγκα.

³ Π. Κονδύλης, *Συντηρητισμός...*, ό. π., σ. 183.

⁴ Για τις έννοιες του «ολισμού» και του «ατομικισμού» βλ. το θεμελιώδες έργο του Γάλλου ανθρωπολόγου, Louis Dumont, *Δοκίμια για τον ατομικισμό. Μια ανθρωπολογική προοπτική πάνω στη σύγχρονη ιδεολογία*, μτφρ. Μπ. Λυκούδης, Αθήνα, Ευρύαλος, 1988.

υπάγεται άμεσα στο κράτος, δίχως την ανάγκη ένταξης σε παντός είδους πατριαρχικές «ενδιάμεσες» και διαμεσολαβητικές δομές και εξουσίες.

Τίποτε από όλα αυτά δεν υφίσταται (ως κυρίαρχη τάση τουλάχιστον) στην ελληνική περίπτωση, και γι' αυτό ο Ζαν-Κλωντ Γιούνκερ είχε μιλήσει για «αδύναμο κράτος» (*weak state*)¹. Στα καθ' ημάς το κράτος κυριαρχείται από την κοινωνία, δηλαδή από αυτό το πλέγμα ομάδων πίεσης και συντεχνιών που στοχεύουν όλες τους το δημόσιο χρήμα – τουτέστιν έχουν ως στόχο τους την λαφυραγώγηση των δημόσιων οικονομικών. Κατά συνέπεια, το κράτος δε μπορεί να της επιβάλει τις πολιτικές του, ενώ κι η ίδια η κοινωνία δεν το εμπιστεύεται, καθώς γνωρίζει πως είναι διεφθαρμένο και αναποτελεσματικό. Αρμόζει εδώ αυτό που δήλωνε ο μεγάλος Σικελός συγγραφέας, Λεονάρντο Σάσα, για την ιδιαίτερη πατρίδα του, η οποία συνιστά επίσης μια υποανάπτυκτη εσχατιά του δυτικού κόσμου: «στη Σικελία δεν υπήρξε ποτέ κράτος»². Αντίστοιχη ήταν κι η ανάλυση του φιλελεύθερου Ορτέγκα Υ Γκασέτ για την Ισπανία της εποχής του, τότε που τόνιζε «το δίκτυο διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στα άτομα, το μωσαϊκό των φίλων και των “κολλητών”» που εξηγούν γιατί «το κράτος δυσκολεύτηκε ανέκαθεν τόσο πολύ να υπάρξει στην Ισπανία»³. Όπως και στην περίπτωση της Βραζιλίας και της Πορτογαλίας του Μπουάρκε ντε Ολάντα ή του Μεξικού του Πας, που είδαμε παραπάνω, έχουμε να κάνουμε με *υποανάπτυκτες* περιοχές της Δύσης ή με κομμάτια της δυτικής *περιφέρειας*, που ως εκ τούτου έχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα.

Φαινόμενα όπως η γενικευμένη φοροδιαφυγή, η διατήρηση της εφοπλιστικής κι εκκλησιαστικής ατέλειας αλλά και η έλλειψη κτηματολογίου (που στις καθαυτό δυτικές κοινωνίες έχουν διευθετηθεί εδώ και δύο αιώνες τουλάχιστον) ή η ύπαρξη «νόμιμων» αυθαίρετων κατοικιών («στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας οι εκτιμήσεις μιλούν για τουλάχιστον 700.000 αυθαίρετα»⁴) μαρτυρούν υπέρ αυτής της αντίληψης του νεοελληνικού κράτους ως *μορφώματος με δυτική μορφή μα βλακανομεσόγειο περιεχόμενο*, εντός του οποίου κυριαρχεί μια «θεσμική» αναρχία, κατά την οποία όλοι μας έχουμε «μια περιπεπλεγμένη σχέση με το νόμο» όπως έλεγε κάποτε κι ο σύντροφος Ακάλυπτος⁵. Αυτό το *καθεστώς γενικευμένης αυθαιρεσίας* γίνεται εμφανές και στις απλούστερες ακόμα πτυχές του νεοελληνικού βίου. Διαβάζουμε, π.χ., σ' ένα άρθρο σχετικά με τα περίφημα εκκλησιάκια που φύονται αρειμανίως

¹ G. Gotev, “Juncker: If Greece leaves, Anglo-Saxons will try to break up eurozone”, *www.euractiv.com*, 5/5/2015.

² L. Sciascia, *La Sicile comme métaphore. Conversations en italien avec Marcelle Padovani*, Παρίσι, Stock, 1979, σ. 172.

³ J. Ortega Y Gasset, *An Interpretation of Universal History*, μτφρ. Μ. Adams, Ν. Υόρκη, W.W Norton & Co, 1975, σσ. 63-64.

⁴ «Στοιχίημα», κεντρικό άρθρο της *Εφημερίδας των Συντακτών*, 19/08/2017.

⁵ «-Μήπως έχεις προβλήματα με τον Νόμο; -Προβλήματα; Όχι βέβαια. Αλλά ως Έλληνα έχω μια περιπεπλεγμένη σχέση με τον Νόμο. Αυτό είναι αλήθεια» (2η σεζόν, 31ο επεισόδιο).

κατά μήκος των ελληνικών δρόμων: «Πουθενά αλλού στον κόσμο δεν χτίζει όποιος θέλει –κι οπουδήποτε– μνημεία που δεν τολμάει να τα αγγίξει κανείς. Πουθενά αλλού δεν χτίζουν εκκλησάκια για να τιμήσουν τη μνήμη του νεκρού μέσα στους δρόμους μεγαλουπόλεων, πάνω στα πεζοδρόμια και μέσα σε διαχωριστικές νησίδες (κάπου στην Πειραιώς είχαν σκάψει ολόκληρο το πεζοδρόμιο για να βάλουν σωλήνες για αέριο και το μόνο σημείο που έχουν αφήσει ανέπαφο είναι ένα εικονοστάσι)»¹. Έχουμε εδώ μια σουρεαλιστική μόνον έκφραση του γενικότερου φαινομένου που συζητάμε.

Στην Ελλάδα το κράτος είναι παίγνιο των ομάδων συμφερόντων (όχι απαραίτητα εγκληματικών, όπως π.χ. στη Σικελία), είτε αυτές είναι κυρίαρχες και υψηλά ιστάμενες είτε προερχόμενες από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Σε αυτήν την τελευταία περίπτωση έχουμε το φαινόμενο των πελατειακών σχέσεων και της μικροδιαφθοράς, κατά τρόπον ώστε το κράτος βρίσκεται διαρκώς υπόχρεο τόσο προς τους ολιγάρχες όσο και προς τα ευεργετούμενα από αυτό πελατειακά λαϊκά στρώματα. Στο πλαίσιο του «περσοναλιστικού» ή πρωσοποκρατικού μοντέλου που αναφέραμε προηγουμένως, ο γενικευμένος φατριασμός των συντεχνιών καθιστά το κράτος φέουδο της εκάστοτε ομάδας που καταφέρνει να κατακτήσει την/να έχει πρόσβαση στην εξουσία.

Ας αναφερθούμε όμως και στο ζήτημα της καταστολής, το τόσο καίριο για την αναρχική κοσμοαντίληψη, που θα μπορούσαμε να την συνοψίσουμε στο εξής: «Μπροστά στο ενδεχόμενο ανεξέλεγκτων ταραχών, οι δολοφονικοί μηχανισμοί του κράτους όχι μόνο θα περιφρουρήσουν το μονοπώλιο της βίας με κάθε κόστος αλλά, αναπόφευκτα, θα εντείνουν την οχύρωση, τον υπερεξοπλισμό και τη γενίκευση της κατασταλτικής βαρβαρότητάς του, ανεξαρτήτως κόστους. Το κράτος όσο ποτέ άλλοτε οργανώνει την πολεμική του μηχανή κοιτώντας στο εσωτερικό της επικράτειάς του»². Σε πλήρη αντίθεση με τούτες τις δυστοπικές φαντασιοκοπίες, ακόμα και οι ίδιες οι δομές που συνιστούν τον ύστατο μηχανισμό επιβολής του κράτους επί της κοινωνίας, μέσω της εγγύησης της διατήρησης του περίφημου μονοπωλίου της νόμιμης βίας, συνιστούν, στη νεοελληνική περίπτωση, απλά λόμπι εντός του κράτους, μαφίες που παρασιτούν επί του σώματός του σαν καρκινώματα: χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Στρατός και η Αστυνομία, όπως και τα σώματα ασφαλείας ειδικότερα.

Αν ο πρώτος διατηρείται στη σημερινή του μορφή ως στρατός κληρωτών με υποχρεωτική θητεία, είναι μόνο και μόνο για να εξυπηρετεί πελατειακά και άλλα συμφέροντα:

¹ M. Hulot, «Ναοί μνήμης στα πεζοδρόμια», www.grekamag.gr, 7/4/2015.

² Συντονισμός Αναρχικών Κοινοτήτων Αγώνα νότιας-ανατολικής Αττικής, «Οι κινηματικές απαντήσεις» από τη μπροσούρα *Η ολομέτωπη κατασταλτική επίθεση κράτους και αφεντικών... και οι κινηματικές μας απαντήσεις στο εδώ και τώρα*, Αθήνα, Ιούλιος 2014, σ. 30.

διασπάθιση δημόσιου χρήματος (από το πολιτικό προσωπικό και τους αξιωματικούς) μέσω της υπερκοστολόγησης των εξοπλισμών, τεχνητή τόνωση των τοπικών οικονομιών (για τους εκάστοτε τοπικούς ψηφοφόρους) διά της διατήρησης άχρηστων στρατοπέδων σε όλη την επικράτεια της χώρας και προώθηση «βυσμάτων» κάθε είδους (μέσω των οποίων πολιτικοί και караβανάδες ξεπληρώνουν χάρες προς πάσα κατεύθυνση). Το όργανο δηλαδή που υποτίθεται πως εξασφαλίζει την ασφάλεια και την ανεξαρτησία της χώρας ενεργεί καθαρά ως συντεχνία¹. Ταυτόχρονα και με την εξαίρεση ειδικών μονάδων όπως τα ΛΟΚ, μακράν του να ενσταλλάσσει στους ένστολους κάποιο πνεύμα μιλιταριστικής πειθαρχίας –όπως αφελώς πιστεύουν οι αναρχικοί στα πλαίσια της θεωρίας περί «αιδεολογικών μηχανισμών»–, αυτό που κυρίως μαθαίνει στους νέους ο Στρατός είναι η λογική της λούφας, της τεμπελιάς και της κομπίνας με σκοπό ακριβώς την απαλλαγή από καθήκοντα και αγγαρείες διά της πλαγίας οδού.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την Αστυνομία, η οποία εκμεταλλεύεται τη θέση της για να αποσπά προνόμια από το κράτος αλλά και να βάζει χέρι στα κέρδη από διάφορες παράνομες δραστηριότητες (όπως το εμπόριο ναρκωτικών και λευκής σαρκός, η «προστασία» κ.λπ.). Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, οι ομάδες οι επιφορτισμένες με την εσωτερική καταστολή δε θα μπορούσαν να ενεργούν με τρόπο πολύ διαφορετικό. Η βία, λοιπόν, που ασκούν τα σώματα ασφαλείας κατά την επαφή τους με τους διαδηλωτές –και εξάπτει τη φαντασία των αναρχικών στρέφοντάς τη προς τα γνωστά παραληρήματα περί «ολοκληρωτισμού»– δεν είναι προϊόν μιας συντεταγμένης κρατικής βούλησης αλλά ακριβώς το αντίθετο: δείγμα της αδυναμίας/απροθυμίας του κράτους να ελέγξει αυτές τις ορδές τραμπούκων και τους ακροδεξιούς θύλακες που, υπό την πρόφαση της αστυνόμευσης, βρίσκουν ευκαιρία να προβαίνουν σε ξεκαθάρισμα λογαριασμών με τους πολιτικούς τους αντιπάλους – ή όσους, εν πάση περιπτώσει, θεωρούν ως τέτοιους (αναρχικούς, αριστερούς, δημοσιογράφους κ.λπ.). Η ρίζα του φαινομένου, φυσικά, είναι βαθύτερη κι έχει να κάνει με *την αδυναμία του κράτους να επιβάλει μια στοιχειώδη πολιτική ουδετερότητα στους μηχανισμούς του, όπως θα όφειλε βάσει του δυτικού μοντέλου*. Χαρακτηριστικά εν προκειμένω τα διάφορα χουλιγκανίστικα περιστατικά σαν το ποδοπάτημα της ανθοδέσμης κάτω από την αναμνηστική πλάκα για τον Α. Γρηγορόπουλο στα Εξάρχεια, στις 6/12/2020, από άνδρες των ΜΑΤ, αλλά ακόμα χαρακτηριστικότερα είναι όσα διαβάζαμε σε παλιότερο ρεπορτάζ, σχετικά με την τύχη μιας καθηγήτριας εγκληματολογίας που έδωσε σειρά επιμορφωτικών σεμιναρίων περί ρατσισμού και ξενοφοβίας σε φοιτητές της Σχολής Αξιωματικών της ΕΛΑΣ: «Η κ. Τσουκαλά επιχείρησε

¹ Για τον τρόπο με τον οποίον διαχειρίστηκε αυτή η παρασιτική συντεχνία το δημόσιο χρήμα, όταν υφάρπαξε την εξουσία, βλ. το βιβλίο του Δ. Ελευθεράτου, *Λαμόγια στο χακί. Οικονομικά «θαύματα» και θύματα της χούντας*, Αθήνα, Τόπος, 2015.

να εξηγήσει ότι “οι πολίτες δεν ενδιαφέρονται για τις πολιτικές πεποιθήσεις των αστυνομικών. Αυτό που προσδοκούν είναι να μην επηρεάζονται οι αστυνομικοί από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους διότι σε ένα κράτος δικαίου οι αστυνομικοί οφείλουν να εφαρμόζουν το νόμο ουδέτερα και απρόσωπα, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η ισονομία”. [...] Η διευκρίνιση αυτή προκάλεσε την έντονη αντίδραση του δόκιμου, ο οποίος απάντησε ότι “Είναι απαράδεκτο να ζητά από έναν αστυνομικό να εφαρμόζει νόμους με τους οποίους διαφωνεί. Ο αστυνομικός έχει κριτικό πνεύμα και δεν μπορεί παρά να εφαρμόσει μόνο τους νόμους εκείνους με τους οποίους συμφωνεί. Το «νόμος ορίζει» είναι υποκριτικό και δεν δεσμεύει τον αστυνομικό”. Η δήλωσή του συνοδεύτηκε και πάλι από τα ενθουσιώδη χειροκροτήματα των συμφοιτητών του»¹.

Μέσα σ’ ένα τέτοιο πλαίσιο, το μέλος των ΜΑΤ δεν ενεργεί ως απρόσωπο όργανο επιβολής του Νόμου, αλλά ως άτομο που εκμεταλλεύεται τη θέση ισχύος του προκειμένου να εξυπηρετήσει προσωπικά συμφέροντα κι επιθυμίες. Αυτό άλλωστε εξηγεί και το γεγονός πως μονάδες σαν τα ΜΑΤ ή τη ΔΡΑΣΗ ενεργούν με εντελώς ανοργάνωτο και ασυνάρτητο τρόπο, επιτρέποντας, από τη μια πλευρά, στους αναρχικούς να καταπιάνονται με τα αγαπητά τους «μπάχαλα» σε βαθμό αδιανόητο μέσα σε μια δυτική φιλελεύθερη και «ευνομούμενη» ολιγαρχία² ταυτόχρονα, από την άλλη, ξεσπούν με εντελώς βάρβαρο τρόπο πάνω στα εκάστοτε θύματά τους, δηλαδή στους τρεις-τέσσερις αθώους περαστικούς που θα συλλάβουν κάθε φορά (με χαρακτηριστικότερο πρόσφατο παράδειγμα τα γεγονότα στη Νέα Σμύρνη, τον περασμένο Μάρτιο), βγάζοντας, ταυτόχρονα, λάδι, όποτε μπορούν, μέλη της ΧΑ και άλλους προστατευόμενους τους. Για τα μέλη του αναρχικού χώρου, βέβαια, πρόκειται εδώ για οργανωμένο σχέδιο, βάσει του οποίου «πριμοδοτούνται οι φασιστικές συμμορίες ώστε να “καθαρίσουν” τα μετόπισθεν, να σκουπίσουν εκεί που το επίσημο κράτος δε φτάνει»³ – σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να ξεχνάμε πως «ίσως ο πιο πολιτικά επικίνδυνος αυτή τη στιγμή είναι αυτός που συνεχίζει να θεωρεί την αστυνομία ως “συμμορία” ή “ένα μάτσο βλάκες μπάτσοι”»⁴. Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μάλιστα είναι το γεγονός πως, ακόμα κι όταν ορισμένοι

¹ Μ. Αλεβιζοπούλου, Α. Ζενάκος, «Σχολή Αξιωματικών της ΕΛ.ΑΣ.: “Φυσικά είμαστε φασίστες. Υπάρχει κανένα πρόβλημα;”», *Unfollow.com.gr*, 3/7/2014.

² Είναι χαρακτηριστικό εν προκειμένω ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας ενέκρινε παλιότερα μηνύσεις που έχουν ασκηθεί ενάντια στην ΕΛΑΣ με σκοπό την καταβολή αποζημιώσεων για ζημιές που προκάλεσαν «μπάχαλα» του αναρχικού χώρου, υπό το σκεπτικό ότι «δεν είχαν ληφθεί τα απαραίτητα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για την εξασφάλιση της δημοσίας ειρήνης και ευταξίας, την προστασία των ατομικών ελευθεριών των πολιτών και την τήρηση της τάξης στους δημόσιους χώρους, καθώς και στις δημόσιες συγκεντρώσεις». Βλ. σχετικά «Λογαριασμός 700.000 ευρώ στο Δημόσιο για δύο πυρπολημένα λεωφορεία», *in.gr*, 12/7/2016.

³ Κείμενο των 15 συλληφθέντων της αντιφασιστικής μοτοπορείας (30/9/2012).

⁴ «Θέσεις για την 5η Μάη και τη γενεαλογία της» (2010), στη μπροσούρα: *Θεωρητική και πρακτική διερεύνηση της ιστορικής σχέσης ανάμεσα στο προλεταριάτο και τον κομμουνισμό 2008-2012*, Αθήνα, Δεκέμβριος 2021, § 19.

εκπατρισμένοι αναρχικοί αντιλαμβάνονται τις βασικές διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Δύσης, τελικά τις ανάγουν σε κάποιο οργανωμένο και συνειδητά επιλεγμένο σχέδιο από πλευράς ελληνικού κράτους ή αστυνομίας. Όπως εξηγούσε με αφορμή τον Δεκέμβριο του 2008 κάποιος Έλληνας αναρχικός του Λονδίνου: «Σε αντίθεση με την πλειονότητα των δυτικών κρατών, η ελληνική αστυνομία δεν έχει ως στρατηγική της τη σύλληψη και την επιβολή προστίμων, αλλά κυρίως τον εκφοβισμό και την σωματική “τιμωρία”. Έτσι η αστυνομική καταστολή ασκείται στην καθημερινότητα, λόγου χάριν με την πρόφαση ενός ελέγχου ταυτότητας, ειδικά στην περίπτωση νέων με “εναλλακτικό” λουκ, φτωχών ή μεταναστών»¹.

Αν οι αναρχικοί θεωρούν «αναβαπτισμένη εκδοχή του κρατικού ολοκληρωτισμού»² και έκφραση της «ολομέτωπης κατασταλτικής επίθεσης κράτους και αφεντικών»³ τους χοντρούς ματατζήδες που δε μπορούν να πάρουν τα πόδια τους, τις γελοιότητες των μελών της ομάδας ΔΡΑΣΗ που σωριάζονται κατά γης με τα μηχανάκια τους κι εγκαταλείπουν τους τραυματίες συναδέλφους τους (όπως στη Νέα Σμύρνη), την ευκολία με την οποία κάνει κανείς στις ελληνικές ακτές «ελεύθερο» κάμπινγκ και ακτιβισμούς μέσα στους σταθμούς του μετρό με καταστροφές ακυρωτικών μηχανημάτων κι εκδοτηρίων εισιτηρίων και άσκηση τρομοκρατίας στους ελεγκτές⁴, τότε μάλλον δεν έχουν δει τι γίνεται στο εξωτερικό, στις «μητροπόλεις» των δυτικών χωρών, όπου και η παραμικρή συγκέντρωση απαιτεί την άδεια της αστυνομίας ή του δήμου –πράγμα που ακόμη δεν εφαρμόζεται στην Ελλάδα, παρά τον σχετικό νόμο του Χρυσοχοΐδη!– και συνοδεύεται από τάγματα καλογυμνασμένων ματατζήδων εξοπλισμένων σχεδόν στρατιωτικά, τη στιγμή που μέσα στο μετρό υπάρχουν ειδικά σώματα ασφαλείας και οργανωμένο δίκτυο περιπολιών από ένστολους ελεγκτές συνοδευόμενους από αστυνομικούς εξοπλισμένους με κλομπς και ειδικά εκπαιδευμένους σκύλους. Όταν παρεμφερούς έμπνευσης μέτρα εφαρμόζονται, κατ’ εξαίρεση, ορισμένες φορές στα καθ’ ημάς –όπου υπό κανονικές

¹ «Interview de quelques anarchistes grecs à propos du soulèvement en cours [Συνέντευξη ορισμένων ελλήνων αναρχικών σχετικά με τον τρέχοντα ξεσηκωμό]», στη μπροσούρα *Grèce. La révolte de décembre 2008. Recueil de textes [Ελλάδα: η εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008. Μια συλλογή κειμένων]*, Παρίσι, Ιανουάριος (;) 2009, σ. 26.

² «Σημείωμα της συντακτικής ομάδας», περ. *Κοινωνικός Αναρχισμός*, τ. 4, σ. 6.

³ Βλ. την ομώνυμη μπροσούρα του Συντονισμού Αναρχικών Κοινοτήτων Αγώνα νότιας-ανατολικής Αττικής στην οποία ήδη παραπέμψαμε.

⁴ Με αποτέλεσμα οι υπεύθυνοι, αντί να ζητήσουν περαιτέρω αστυνόμευση των σταθμών, να κλείνουν τα ακυρωτικά τους μηχανήματα, όπως συνέβη τον Μάρτιο του 2017 μετά τις σχετικές επιθέσεις στον σταθμό του Μοναστηρακίου και τη δημοσίευση λίστας με ονόματα ελεγκτών στο αθηναϊκό *Indymedia*. Τελικά, όπως μαθαίνουμε, διορίστηκαν ειδικοί αστυνομικοί με πολιτικά για να προστατεύουν τούτο τον ακριβό εξοπλισμό, ωστόσο: «αξιοματικοί της Αστυνομίας είχαν διαπιστώσει ότι ένα μεγάλο ποσοστό από τους περίπου 200 αστυνομικούς που συμμετείχαν στον σχεδιασμό, σε κρυφές και εμφανείς περιπολίες σε μέσα μαζικής μεταφοράς, γίνονταν “αόρατοι” και δεν εντοπίζονταν στα σημεία που είχαν προκαθοριστεί να περιπολούν. Από τους αιφνιδιαστικούς ελέγχους επικεφαλής αξιοματικών, πολλοί αστυνομικοί διαπιστώθηκε ότι απουσίαζαν από τις θέσεις τους και σε κάποιους από αυτούς επιβλήθηκαν ποινές χρηματικών προστίμων» («Μυστικοί αστυνομικοί σε μέσα μεταφοράς κατά των καταστροφών», *in.gr*, 20/2/2017).

συνθήκες μπορεί κανείς να κάνει ντου μέρα μεσημέρι με μολότωφ στο ΑΤ Εξαρχείων αλλά και να «φακελώνει» ασφαλίτες, αναγκάζοντας «παράγοντες της ΕΛ.ΑΣ να αναφέρονται “στην εντυπωσιακή μεθοδικότητα των αναρχικών”»¹–, θεωρούνται δείγμα κάποιου «ελληνικού απαρτχάιντ»²! «Απαρτχάιντ» λοιπόν η Ελλάδα, όπου οι ελεγκτές του ΣΔΟΕ ξυλοφορτώνονται και δέχονται απειλές με πυροβολισμούς, κι ο Ρουβίκωνας κάνει παρέμβαση μπροστά στα γκισέ των Ισραηλινών Αερογραμμών μέσα στο μεγαλύτερο αεροδρόμιο της χώρας, σε περίοδο αυξημένων μέτρων ασφαλείας λόγω τρομοκρατίας, και οι συμμετέχοντες στον ακτιβισμό φεύγουν σαν κύριοι, δίχως ν’ ανοίξει ρουθούνι, ενώ λίγες μέρες αργότερα κλέβουν και το περίφημο απόρρητο έγγραφο του ΥΠΕΞ το οποίο και δημοσιεύουν! Για να μη μιλήσουμε καν για γερμανικές ομάδες γκραφιτάδων που έρχονται στην Αθήνα και διοργανώνουν «ολυμπιάδα γκράφιτι» στους τοίχους εντός και περίξ του σταθμού του μετρό και του Ηλεκτρικού «Αττική» μέρα μεσημέρι³ ή για έναν θεσμό όπως το πανεπιστημιακό άσυλο, το οποίο ουσιαστικά συνιστούσε ρητή αναγνώριση από την πλευρά του κράτους πως μέσα στα πανεπιστημιακά κτήρια μπορεί κανείς να ενεργεί ελεύθερα, εκτός ορίων συντεταγμένων νόμων – παρ’ όλα αυτά, «γνώσεις για τους μπάτσους, δουλειές με τον στρατό, βρωμάνε οι σχολές ολοκληρωτισμό»⁴.

Διαβάζουμε, αντίστοιχα, σ’ ένα έντυπο του ευρύτερου Χώρου –γενικά σοβαρό– τα εξής: «βρισκόμαστε στο αστυνομοκρατούμενο κέντρο της Αθήνας, σε μια περιοχή που εκκενώθηκαν πρόσφατα δύο καταλήψεις ως “χώροι ανομίας”, όπου οι σκούπες του ξένιου Δία στέλνουν καθημερινά μετανάστες στα κέντρα κράτησης. Όπου η αστυνομία βρίσκεται σε κάθε γωνία και παίζεται το μιντιακό παιχνίδι περί καθαρότητας της πόλης. Σε έναν από τους κεντρικότερους δρόμους της μητρόπολης, λοιπόν, (σ.σ. στην Πατησίων) μερικές δεκάδες μετανάστες με τη βοήθεια ελάχιστων αλληλέγγυων μοιράζονται ένα “άνομο” πεζοδρόμιο. Για λίγα μέτρα στην καρδιά της μητρόπολης, ο νόμος του κράτους δεν εφαρμόζεται και όταν πάει να εφαρμοστεί αποκρούεται από μια διεθνή βροχή πετρών»⁵. Εδώ ο συντάκτης ομολογεί εθελουσίως: *πώς είναι δυνατό να έχουμε «αστυνομοκρατία», όταν παίζεται τακτικά πετροπόλεμος στο πεζοδρόμιο της ΑΣΟΕΕ κι η αστυνομία δεν έχει επέμβει για να επιβάλει την «τάξη» μια και καλή;* Πρόκειται εδώ για το κλασικό λάθος να νομίζουμε για καθεστώς τα

¹ Β. Λαμπρόπουλος, «Αναστάωση στην ΕΛ.ΑΣ: Καταζητούν 22 αστυνομικούς οι αντιεξουσιαστές», *tonima.gr*, 19/9/2017.

² «Κέντρο Αθήνας: θέατρο επιχειρήσεων του ελληνικού απαρτχάιντ», *Prono.gr*, 7/4/2016 (με αφορμή την παρεμπόδιση, από πλευράς Αστυνομίας, της πορείας μεταναστών και προσφύγων από το λιμάνι του Πειραιά μπροστά στη Βουλή, τον Απρίλιο του 2016).

³ Βλ. το σχετικό βίντεο στο άρθρο του Μ. Hulot, «Γκραφιτοτουρίστες της συμφοράς: Η νέα μάστιγα της Αθήνας», *www.lifo.gr*, 11/4/2018.

⁴ Σύνθημα από αφίσα της ομάδας Διαρρήκτες της φοιτητικής κουλτούρας.

⁵ Scarf, «Κάποιες σκέψεις και προσωρινά συμπεράσματα για τον αγώνα ντόπιων και μεταναστών στην ΑΣΟΕΕ», *Η σφήκα που γυρνάει καιτσιμπάει* (έκδοση της ΣΚΥΑ), τ. 5, Ιούνιος 2013, σ. 21.

έκτακτου τύπου, *ad hoc* και κατόπιν εορτής μέτρα που υιοθετεί το κράτος σε περιπτώσεις γενικευμένης «ανομίας», προκειμένου να συμμαζέψει κάπως τα πράγματα. Όπως στα Εξάρχεια, όπου παραδοσιακά δεν υπήρχε κανονική αστυνομική παρουσία, αλλά με την πρώτη υπόνοια «μπαχάλων» εισβάλλουν στην περιοχή οι διμοιρίες των ΜΑΤ που σταθμεύουν έξω από τα σύνορα του κρατιδίου (και δέχονται συχνά πυκνά επιθέσεις κατά τις οποίες χάνουν τα δόντια και τις ασπίδες τους, για να μην ξεχνιόμαστε!), έτσι και στις «ευαίσθητες» περιοχές του Κέντρου έχουμε επί τούτου προσπάθειες της αστυνομίας προς την κατεύθυνση της «ανακατάληψης των πόλεων», οι οποίες όμως δεν αφορούν τον γενικό πληθυσμό και είναι τοπικά και χρονικά περιορισμένες. Είναι σα να λέμε, με άλλα λόγια, ότι επειδή στο κέντρο μιας πόλης σα τη Νάπολη, λόγου χάριν, που πλήττεται απ' το οργανωμένο έγκλημα, περιπολεί ο στρατός, έχουμε στρατιωτική δικτατορία (ενώ είναι σαφές πως αυτή η πόλη αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση όπου το κράτος *αδυνατεί* να επιβάλει τη βούληση και το νόμο του)¹. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στα Εξάρχεια όπου η απουσία κανονικής, «μπλε» Αστυνομίας, αναγκάζει το κράτος να στέλνει τα ΜΑΤ κάθε φορά που τα πράγματα εκτραχύνονται. Εντούτοις, *μακράν του να συνιστά κάτι τέτοιο δείγμα αστυνομοκρατίας, αποτελεί, αντίθετως, απόδειξη της αδυναμίας ελέγχου.*

Το είδαμε αυτό πολύ καθαρά κατά τη (μη) διαχείριση της πανδημίας από τη ΝΔ, τον ενάμιση τελευταίο χρόνο: η αυστηρά κατασταλτική προσέγγιση (υπέρογκα πρόστιμα, μακράς διάρκειας λοκντάουν κ.λπ.) ήταν δείγμα την πλήρους αδυναμίας (ή και απροθυμίας) ελέγχου της επιδημιολογικής κατάστασης. Κατά τα άλλα, ως προς το γενικότερο ζήτημα, τα πράγματα μόνο σ' επίπεδο συμβολικό κι «επικοινωνιακό» έχουν ουσιαστικά αλλάξει από τον Ιούλιο του '19 με τη ΝΔ, παρά τη φαινομενική ένταση της καταστολής. Διότι, κατά την πάγια συνήθειά της, η Δεξιά ενδιαφέρεται μόνο για τη συμβολική και την πελατειακή όψη της πολιτικής: δεν τη νοιάζει να στήσει ένα οργανωμένο κράτος, ικανό ν' ασκεί πραγματική και ευρεία καταστολή και έλεγχο της κοινωνίας –εδώ ούτε την απογραφή του πληθυσμού δεν είναι ικανή να οργανώσει!–, αλλά να κολακέψει τη συντηρητική εκλογική πελατεία της, πουλώντας «Νόμο και Τάξη», και ταυτοχρόνως να προβεί σε διορισμούς πελατειακού τύπου στην ΕΛΑΣ, διά της δημιουργίας νέων σωμάτων (όπως η Πανεπιστημιακή Αστυνομία, η οποία, διόλου τυχαία,

¹ Αντίστοιχη, φυσικά, είναι η περίπτωση της Σικελίας. Το 1992, μετά τις δολοφονίες δικαστικών όπως ο Τζιοβάνι Φαλκόνε κι ο Πάολο Μπορσελίνο αλλά και πολιτικών σαν τον Σάλβο Λίμα, η ιταλική κυβέρνηση αποφάσισε τελικά να συγκρουστεί με την Κόζα Νόστρα, στέλνοντας επιπλέον 7000 στρατιώτες στο νησί. Σύμφωνα με τα στοιχεία της εποχής, το σύνολο των στρατιωτικών δυνάμεων στη Σικελία έφτανε έτσι τις 27.000, με αποτέλεσμα ν' αντιστοιχεί ένας στρατιώτης σε 185 πολίτες. Μακράν όμως κάτι τέτοιο να συνιστά δείγμα επιβολής κάποιου στρατιωτικού καθεστώτος, αποτελεί, αντίθετα, ένδειξη της αδυναμίας του κράτους να λειτουργήσει με ομαλό τρόπο, έχοντας ανάγκη αποστολής στρατιωτικών αγημάτων προκειμένου να ανακτήσει τον έλεγχο σημαντικών κομματιών της επικράτειάς του.

μπήκε τελικά στον πάγο, μπρος στον φόβο των πιθανών αντιδράσεων εντός των σχολών)¹. Στο πλαίσιο της λογικής αυτής, δε διστάζει να υπονομεύει την «έννομη τάξη» και να επιβραβεύει επίσημα τις χουλιγκανίστικες πρακτικές των αστυνομικών, όπως συνέβη στην περίπτωση της καταδίωξης στο Κερατσίνι που είχε αποτέλεσμα τον θάνατο του Ν. Σαμπάνη, τον περασμένο Νοέμβριο, και κατά την οποία αστυνομικοί είχαν παραβεί τις εντολές της ιεραρχίας².

Αντί λοιπόν να αναγνωρίσουμε ρητά αυτές τις νεοελληνικές ιδιαιτερότητες και να προσπαθήσουμε να τις εκμεταλλευτούμε προς όφελός μας, από πολιτική άποψη, εμείς όχι μόνο δεν τις βλέπουμε αλλά τις θεωρούμε, επιπλέον, δείγματα μιας ολοκληρωτικής κρατικής κυριαρχίας, η οποία μας εξωθεί σε τακτικές ανορθόδοξου πολέμου, λες και οι πιο «ορθόδοξες» μορφές δράσης έχουν καταστεί αδύνατες από την πύκνωση της «καταστολής». Η περίπτωση του πανεπιστημιακού ασύλου, το οποίο τόσα χρόνια χρησιμοποιήθηκε μόνο για να κάνουμε «καγκελάκι» με τα ΜΑΤ, δίνει το μέτρο τούτης της απογοητευτικής κατάστασης.

β) *Το αντιαυταρχικό φαντασιακό κι οι ψυχολογικές του βάσεις*

*Είμαστε αναρχικοί, δε συνεργαζόμαστε με κράτος και εξουσία.
Δεν απογραφόμαστε, (επειδή μας το ζητάνε)
Δεν εμβολιαζόμαστε, (επειδή μας το επιβάλλουνε)
Δεν ψηφίζουμε, (επειδή μας υποχρεώνουν)
Κυκλοφορούμε παντού και πάντα (με ή χωρίς lockdown) μες στην
πόλη και εργαζόμαστε για την ανατροπή του υπάρχοντος όπου
βρισκόμαστε, με όποιο μέσο διαθέτουμε.³*

Αυτή η τόσο αυτοκτονική, πολιτικά, συμπεριφορά, που ακολουθείται επί τέσσερις δεκαετίες τόσο πιστά και αδιάλειπτα, σχεδόν συστηματικά, δίχως την παραμικρή απόκλιση, μόνο με ψυχολογικούς και πολιτιστικούς όρους μπορεί να ερμηνευθεί. Είναι προφανές πως δεν απορρέει από λίγο-πολύ ορθολογικές και συνειδητές πολιτικές επιλογές, εφόσον ακόμα και οι φωνές που υποστηρίζουν –πολύ σωστά– πως «όσο η θεωρία για το κράτος μένει δέσμια της απλής αναπαραγωγής παραδοσιακών τσιτάτων [...] είναι καταδικασμένη να συντριβεί στο έδαφος της πραγματικότητας»⁴, τελικά απλώς αναπαράγουν τις ίδιες αυτές πατροπαράδοτες αντιλήψεις, σε ελαφρώς εκσυγχρονισμένη εκδοχή, δίχως ν' αλλάζουν γρι από την ουσία τους.

¹ Βλ. σχετικά την ανάλυσή μας στο «Editorial» του 12ου τεύχους του *Προτάγματος*, ό. π., σ. 45 κ. ε.

² Με τον υπουργό ΠΡΟΠΟ Θεοδωρικάκο να επισκέπτεται τους δολοφόνους αστυνομικούς, προκειμένου να τους εκφράσει τη στήριξή του, και στη συνέχεια να πηγαίνει ένα βήμα παρακάτω, «ξηλώνοντας την ηγεσία της Αμεσης Δράσης, επιβραβεύοντας τους αστυνομικούς που παράκουσαν τις σαφείς εντολές και καταργώντας στην πράξη το Κέντρο που συντονίζει τις εποχούμενες μονάδες» (Δ. Ψαράς, «Έτσι ο κ. Θεοδωρικάκος διαλύει την αστυνομία», *efsyn.gr*, 3/11/2021). Ουσιαστικά το κράτος αυτοκαταργείται!

³ Σχόλιο του χρήστη «Υποτομηδέν» με τίτλο «Γράψτους στ' αρχίδια σου» κάτω από άρθρο του αθηναϊκού *indymedia* σχετικά με την απογραφή πληθυσμού (21/11/2021).

⁴ «Σημείωμα της συντακτικής ομάδας», περ. *Κοινωνικός Αναρχισμός*, ό. π.

Πιστεύουμε, λοιπόν, πως αποτελεί δείγμα της προσκόλλησης σε μια πολιτιστικού τύπου ιδεολογία, η οποία, ως εκ της φύσης της αυτής, δεν έχει τη μορφή των παραδοσιακών πολιτικών θεωριών (όπως ο μαρξισμός ή ο αναρχισμός), αλλά συνιστά μάλλον αποκρυστάλλωση μιας γενικότερης ευαισθησίας και του πνεύματος της εποχής. Πρόκειται για αυτό που έχουμε προσπαθήσει και σε άλλα κείμενά μας να ορίσουμε ως *αντιαυταρχικό φαντασιακό*¹.

Είναι η ιδεολογία που προστάζει την καταστροφή κάθε «θεσμού» και «δομής», κάθε «μεσολάβησης» (όπως έλεγαν οι μάστορες του είδους Καταστασιακοί), υπό την πρόφαση πως και μόνον η ύπαρξη τέτοιων σταθερών συνιστά δείγμα του καταπιεστικού κι αλλοτριωτικού χαρακτήρα μιας κοινωνίας. Φυσικά αυτές οι ουτοπικές ιδέες είναι βαθιά ριζωμένες στο νεότερο δυτικό φαντασιακό και γι' αυτό τις βρίσκουμε τόσο στον μαρξισμό όσο και στον αναρχισμό, τα δύο πιο προωθημένα, με άλλα λόγια, ρεύματα του νεωτερικού φιλελευθερισμού. Ωστόσο μόνο μετά τη δεκαετία του '60 αυτές οι τάσεις αυτονομούνται και καθίστανται πλέον το καθοριστικό στοιχείο κι η κινητήρια δύναμη της λεγόμενης επαναστατικής πολιτικής δράσης και κοσμοαντίληψης. Είναι τότε που καθαρά παραληρηματικές θεωρίες όπως αυτές των Καταστασιακών αρχίζουν να κερδίζουν έδαφος κι αίγλη στα πλαίσια ενός κλίματος γενικευμένης επιτρεπτικότητας που ενσαρκώνεται σε συνθήματα του Μάη του '68 όπως το διαβόητο «απαγορεύεται το απαγορεύεται». Το απελευθερωτικό πρόταγμα δε γίνεται πλέον αντιληπτό ως η προσπάθεια αλλαγής των καταπιεστικών κι εκμεταλλευτικών θεσμών της καπιταλιστικής ή όποιας άλλης κοινωνίας, αλλά ως η καταστροφή *κάθε* θεσμού και *κάθε* δομής. Διότι αν κοινωνική απελευθέρωση σημαίνει να «ζούμε δίχως νεκρό χρόνο» και να «απολαμβάνουμε δίχως φραγμούς», όπως το έθεταν οι Καταστασιακοί², μοιραίο είναι να μη μιλάμε πια για τη δημιουργία μιας νέας μορφής κοινωνίας, αλλά για τη φυγή προς το συλλογικό παραλήρημα: «Επιστήμη μας η Ουτοπία, δυνατότητά μας ο Έρωτας, επιθυμία μας η Επανάσταση» διαβάζουμε σε μια παλιότερη αναρχική προκήρυξη³. Αυτό που μετρά, έστω κι αν δεν το αντιλαμβάνονταν και αντιλαμβάνονται οι εκπρόσωποι αυτών των θεωριών, είναι η απελευθέρωση του παντοδύναμου και αδηφάγου ατόμου από κάθε όριο που θα μπορούσε να του επιβάλει ο κοινωνικός περίγυρος, η καταστροφή *κάθε* ένταξης και ριζώματος υπό την πρόφαση πως πρόκειται για «μηχανισμούς» καταπίεσης κι αλλοτρίωσης. Πρόκειται για ό,τι ο

¹ Βλ. σχετικά και την ανάλυσή μας για το ζήτημα αυτό στο «Editorial» του 7ου τεύχους του *Προτάγματος*, Οκτώβριος 2014, σ. 24 κ. ε.

² Βλ. την τελευταία φράση της περιφημής μπροσούρας του Μουσταφά Καγιατί, *Για την αθλιότητα των φοιτητικών κύκλων* (1966), μτφρ. Ν. Αλεξίου, Αθήνα, Ελ. Τύπος, 2004.

³ Αναρχικοί, «Είμαστε οι τυφλοπόντικες της γενικευμένης αυτοδιεύθυνσης και ηδονής», Νοέμβριος 1977 (Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι. Ανθολογία αναρχικών κειμένων 1971-1978*, ό. π., σ. 434).

Φρανσουά Ρικάρ περιέγραφε ως «λυρικό» πνεύμα, όταν ανέλυε το φαντασιακό της γενιάς που πρωταγωνίστησε στα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70 εντός των δυτικών χωρών¹.

Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι να θεωρούμε, σε αναλυτικό επίπεδο, κάθε είδος ορίου, θεσμού, μορφής εξουσίας, ιεραρχίας ή εκμετάλλευσης ως «φασιστικά» – *δεν υπάρχουν μορφές εκμετάλλευσης ή ολιγαρχικής διακυβέρνησης που να μην είναι «ολοκληρωτικές» και «φασιστικές»*. *Ακόμα κι η ταξική κοινωνία τελικά είναι μια «φασιστική ταξική κοινωνία»²*. Δεν πρόκειται απλά για την κλασική –και, φυσικά, λανθασμένη– αναρχική αντίληψη περί της «ψευδούς αντίθεσης Δημοκρατία-Δικτατορία»³, αλλά για κάτι βαθύτερο, για ένα στοιχείο ιστορικά μεταγενέστερο. Όπως λεγόταν ρητά ήδη από το 1975, «κάθε κράτος είναι αναγκαστικά ολοκληρωτικό»⁴. Ο κόσμος μέσα στον οποίο ζούμε είναι ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, είναι «η κόλαση μέσα στην οποία ζούμε»⁵, «αυτός ο κόσμος-φυλακή [...], το σφαγείο που αποκαλείται Κράτος, δημοκρατία κι ελεύθερη αγορά»⁶, και τα πραγματικά, στρατιωτικά στρατόπεδα είναι «κρεματόρια»⁷. Κάθε τι που δείχνει, έστω και στο ελάχιστο, να αντιτίθεται στην πραγμάτωση των βαθύτερων πόθων μας λογίζεται με αποκαλυπτικό τρόπο ως η ίδια η ενσάρκωση του Κακού, ως «βίαιη επίθεση που δέχεται η ζωή μας, η σκέψη και η έκφρασή μας, η σεξουαλικότητα και η παιδικότητά μας, τα όνειρα και η ίδια μας η επιβίωση»⁸. Αντίστοιχα, η καθημερινή ζωή βιώνεται ως «μια κλεμμένη ζωή, ίσως όχι τόσο ξαφνικά και φρικιαστικά όπως αυτή του Αλέξη [Γρηγορόπουλου], αλλά αργά, καθημερινά, ξεδιάντροπα»⁹.

Πρόκειται εδώ για μια μάλλον παιδική νοοτροπία που δείχνει να μη μπορεί να αποδεχτεί τη στοιχειώδη διαπίστωση πως η πραγματικότητα δε συνιστά απορροή των πόθων και των φαντασιώσεών μας. Εξ ου κι η ροπή προς έναν μονιστικό τρόπο σκέψης, ο οποίος μάς ωθεί να πιστεύουμε πως όλα τα δεινά αυτής της κοινωνίας έχουν την ίδια, μία και μόνη, πηγή, δηλαδή

¹ Βλ. το θεμελιώδες βιβλίο του, *Η λυρική γενιά. Δοκίμιο για τη ζωή και το έργο των πρώτων baby boomers*, μτφρ. Γ. Καράμπελας, επίμετρο Λ. Προγκίδης, Αθήνα, Μάγμα, 2020.

² Περιοδικό *R.A.W.*, τ. 1, Ιανουάριος 2009, από το οπισθόφυλλο της έκδοσης.

³ Από αυτοπαρουσίαση των εκδόσεων Διεθνής Βιβλιοθήκη σχετικά με τον ρόλο της ομώνυμης ομάδας στην κατάληψη της Νομικής, τον Φεβρουάριο του 1973. Βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, «Εισαγωγή», *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 21.

⁴ Αυτόνομη Αντιεξουσιαστική Κοινωνικοπολιτική Ομάδα, «Το Κράτος και ο άνθρωπος είναι εχθροί», προκήρυξη που μοιράστηκε στον Πειραιά την άνοιξη του 1975 (βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 129).

⁵ Φάμπρικα Υφανέτ, «Για τα γεγονότα της 6.12.14, την αντί-βία, την καταστολή και την αλληλεγγύη», <https://yfanet.espivblogs.net/>, 10/12/2014.

⁶ Αναρχικοί της ερήμου του Πραγματικού, «Τίποτα δεν τελείωσε, τίποτα δε θα τελειώσει! Τα πάντα συνεχίζονται, τα πάντα...» (Αθήνα, Ιανουάριος 2009).

⁷ Ομάδα Αναρχικών Μαθητών, «Τι σημαίνει να θέλεις να κάνεις έρωτα και να μην μπορείς να τραβήξεις ούτε μαλακίε τα βράδια, επειδή τρίζουν τα κρεβάτια» (αντι-μιλιταριστική προκήρυξη, Μάιος 1976 – βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 256).

⁸ Διακήρυξη της Αναρχικής Ομάδας *Dinamitera* από την Πάτρα (<https://dinamitera36.wordpress.com/dinamitera/>).

⁹ «Interview de quelques anarchistes grecs...», ό. π., σ. 27.

το Κράτος ως ενσάρκωση του Κακού με κάπα κεφαλαίο: «Από τους φοροεισπράκτορες που επιβάλλουν εξώσεις/ κατασχέσεις/ πλειστηριασμούς μέχρι τους εργολαβικούς μηχανισμούς που κόβουν ρεύμα και νερό σ' όσους δεν τη βγάζουν, και από τους κεφαλοκυνηγούς των ΜΜΜ μέχρι τους αδέκαστους δικαστικούς επιμελητές που “βεβαιώνουν χρέη” και διώκουν μικροφειλέτες, οι κρατικοί μηχανισμοί ξερνάνε βία και φόβο πάνω στο σώμα της κοινωνίας. Ταυτόχρονα οι άτεγκτοι εκπρόσωποι του Νόμου και της Τάξης (βουλευτές, υπουργοί, διανοούμενοι, δημοσιογράφοι κ.α.) που καταδικάζουν τη βία απ' όπου κι αν προέρχεται, στρώνουν το χαλί για την διεύρυνση του μονοπωλίου της βίας από τους αστυνομικο-διωκτικούς μηχανισμούς του κράτους»¹. Λογικό είναι, αν έχουμε από τα γεννοφάσκια μας, ως πολιτικός χώρος, για βασική μας πεποίθηση την ιδέα ότι «το κράτος επιτίθεται καθημερινά ενάντια στην προσωπικότητα του καθενός μας, καταργεί την ατομικότητά μας, αφαιρεί τον εαυτό από το κορμί μας, ληστεύει την ύπαρξή μας από όλα τα ζωτικά της στοιχεία»². Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο να υιοθετούμε μια ολοένα και πιο συνωμοσιολογική ανάλυση, βάσει της οποίας τα πάντα ελέγχονται από το «Κράτος» και τους «κυρίαρχους» – ακόμα κι ό,τι φαντάζει αθώο και άσχετο με την πολιτική, όπως, π.χ., η διοργάνωση ενός μαραθώνιου στην Αθήνα, που γίνεται αντιληπτός από μια ομάδα του Χώρου ως εξής: «Διοργανώσεις σαν τον μαραθώνιο είναι ασκήσεις στρατιωτικής κατάληψης και αποκλεισμού του κέντρου, ασκήσεις που θέλουν εμάς, τους πιθανά αποκλίνοντες κλεισμένους στα σπίτια μας και σιωπηλούς»³.

Αυτή η μεταστροφή των ελευθεριακών ιδεών σε οιονεί συνωμοσιολογικό παραλήρημα λαμβάνει χώρα, όπως θα δούμε παρακάτω, μέσα στις ανεπτυγμένες δυτικές μητροπόλεις της μεταπολεμικής περιόδου κι είναι συνδεδεμένη με την προϊούσα γραφειοκρατικοποίηση των δυτικών κοινωνιών. Έστω κι αν για εμάς ο παραληρηματικός χαρακτήρας αυτών των αντιλήψεων είναι προφανής, κατανοούμε, την ίδια στιγμή, γιατί ένας Αμερικανός ή Γάλλος νεολαίος της εποχής μπορούσε να πέσει στην παγίδα της λυρικής, αντι-αυταρχικής ιδεολογίας. Το πρόταγμα συνολικής οργάνωσης της κοινωνίας από τα πάνω, που ενσάρκωνε ο κεϊνσιανός καπιταλισμός εκείνης της περιόδου, θα μπορούσε να ιδωθεί ως μια παντοδύναμη δομή έτοιμη να καταπιεί όχι μόνο κάθε πράξη μα και κάθε όνειρο ή συναίσθημα αντίστασης, όπως το

¹ Συντονισμός Αναρχικών Κοινοτήτων Αγώνα νότιας-ανατολικής Αττικής, «Οι κινηματικές απαντήσεις», *Η ολομέτωπη κατασταλτική επίθεση...*, ό. π., σ. 30.

² Υπόθεση για την απελευθέρωση της καθημερινής ζωής, «Το Κράτος είναι ο εχθρός μας», προκήρυξη που κυκλοφόρησε στην Αθήνα στις 25/10/1974 (βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 76).

³ *Autonome Antifa*, «Η στρατιωτική εκκένωση του Κέντρου [της Αθήνας] είναι εκνευριστική. Το γέμισμά του με ηλίθιους παραπάει» (αφίσα, Απρίλιος 2016).

δείχνει, επί παραδείγματι, ο Γκοντάρ στην *Alphaville* του, αλλά και σ' επίπεδο θεωρίας η Σχολή της Φρανκφούρτης (και ειδικά ο Μαρκούζε)¹.

Ωστόσο το να κατατράχεται κανείς από τα ίδια φαντάσματα στην ελληνική περίπτωση μάλλον με ψυχολογικούς όρους θα πρέπει να ερμηνευθεί, πράγμα, άλλωστε, που δείχνουν να ομολογούν κι οι ίδιοι οι υποστηρικτές αυτών των θεωριών: «ο φασισμός καλπάζει γύρω μας. Καταρχήν αυτή η διαπίστωση δεν είναι λογικό συμπέρασμα. Περισσότερο είναι αίσθηση στην καρδιά ή στο στομάχι, λοξή τρομαγμένη ματιά στον κόσμο γύρω μας»². Δεν είναι λοιπόν ν' απορεί κανείς που φορείς τέτοιων «αισθήσεων» ισχυρίζονται ότι «ξέρουμε καλά μιας και εμείς κάποτε είμασταν μαθητές/μαθήτριες, τι σημαίνει σχολικά κελιά, καταναγκασμός και τρομοκρατία»³, αναφερόμενοι στο ελληνικό σχολείο. Είναι όμως δυνατόν να μη θυμάται κανείς τον χαβαλέ, τις πλάκες στις εκδρομές, τις κοπάνες και τους βαριεστημένους ημιαμόρφωτους καθηγητές με τη δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία και να πιστεύει, αντίθετα, ότι «το σχολείο, όπως και το πανεπιστήμιο δεν είναι τίποτα άλλο από ένας σκληρός ιδεολογικός μηχανισμός συμμόρφωσης (ακριβώς όπως η εκκλησία και ο στρατός) μιας κοινωνίας που οι αξίες της βασίζονται στην εκμετάλλευση, τον ρατσισμό και την ηγεμονία της κυριαρχίας»⁴;

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως η μη πατριαρχική και επιτρεπτική ανατροφή που επεφύλαξαν στα παιδιά τους οι ντόπιοι *baby-boomers* (η περίφημη Γενιά του Πολυτεχνείου, χονδρικά) ακόμα και στη συντηρητική –για τα δυτικά δεδομένα– Ελλάδα στερεί απ' τα πρώτα την εικόνα του Πατέρα/Νόμου ενάντια στην οποία θα μπορούσαν να εξεγερθούν κατά την εφηβεία τους. Έτσι, αυτά προβάλλουν την ανάγκη τους για εξέγερση στην κοινωνία γενικώς και τελικά στην ίδια την πραγματικότητα. Κάθε έννοια συνοχής και ορίου θεωρείται καταπιεστική και «φασιστική», εφόσον είναι εδώ που μετατίθεται η εικόνα παντοδυναμίας που στα πλαίσια της αστικής-πατερναλιστικής οικογένειας το παιδί προβάλλει στον πατέρα. Ελλείψει Πατέρα και πραγματικά καταπιεστικών, πατριαρχικών δομών, ο μόνος τρόπος να εκπληρωθούν οι ψυχικές ανάγκες του υποκειμένου για εξέγερση (και δη ενός υποκειμένου που έχει μεγαλώσει με το «λυρικό», επιτρεπτικό κι αντί-αυταρχικό, πνεύμα που μας κληροδότησαν

¹ Αξίζει, βέβαια, να σημειώσουμε ότι όποιος ήθελε να δει τα πράγματα με διαύγεια, μπορούσε να μην παρασύρεται σε τέτοιες απραπούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Καστοριάδης, που μιλούσε για «γραφειοκρατικό καπιταλισμό» και «γραφειοκρατική κοινωνία», περιγράφοντας την τάση αυτή (βλ. π.χ. το θεμελιώδες του κείμενο, «Το επαναστατικό κίνημα στον σύγχρονο καπιταλισμό» του 1959 – στον τόμο, *Σύγχρονος καπιταλισμός και επανάσταση*, μτφρ. Α. Στίνας, Αθήνα, Ύψιλον, 1987) διαχωρίζοντας όμως τις δυτικές κοινωνίες από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα της Ανατολής, βάσει της διάκρισης ανάμεσα σε «κερματισμένο γραφειοκρατικό καπιταλισμό» (στην περίπτωση των πρώτων) και «ολοκληρωτικό γραφειοκρατικό καπιταλισμό» (στην περίπτωση των δεύτερων).

² *Autonome Antifa, Ο φασισμός χωρίς σβάστικα*, Αθήνα, Νοέμβριος 2010, σ. 27.

³ «Γράμμα σε έναν/μία Μαθητή/Μαθήτρια», *αυτόνομη πρωτοβουλία ενάντια στη λήθη*, τ. 4, Δεκέμβριος 2013, σ. 4.

⁴ *Ο. π.*

τα κινήματα του '60), είναι να στηθεί εκ του μηδενός ένα σκηνικό ολοκληρωτικής και συντριπτικής κυριαρχίας με την οποία και οφείλουμε να αναμετρηθούμε. Χωρίς να μπούμε σε ψυχαναλυτικού τύπου λεπτομέρειες για τα πιθανά μαζοχιστικά χαρακτηριστικά του φαινομένου, ας σημειώσουμε ότι, πάνω-κάτω, αυτή είναι η ψυχοκοινωνική βάση του αντιαυταρχικού φαντασιακού και ειδικά της παραληρηματικής νεοελληνικής του εκδοχής. Γι' αυτό ίσως ένας εξέχων θεωρητικός του αναρχικού χώρου, σαν τον Φ. Τερζάκη, βλέπει παντού φαντάσματα μιας «μακάβριας επιστροφής του Νόμου και του Πατέρα»¹. Η εμμονή του να διακρίνει πίσω από τους νόμους του νεοελληνικού κράτους τη συντριπτική φιγούρα του Νόμου-Θεού-Πατέρα μόνο ως ενδόμυχη επιθυμία βίωσης μιας τέτοιας κατάστασης θα μπορούσε να ερμηνευθεί. Το ίδιο κι η συνήθεια των πιο «εξεγερσιακών» τάσεων του Χώρου ν' αντιλαμβάνονται το Κράτος με όρους πατρικής-τιμωρητικής φιγούρας: «ο εκφοβισμός και η τιμωρία είναι οι βασικές αρχές αναμόρφωσης που επιλέγουν οι κρατούντες για τον παραδειγματισμό των υπολοίπων»². «Η πολιτική εξουσία αποφασίζει, η εξουσία των ειδικών επιβάλλει. Έλεγχος παντού, τιμωρία. Ψευδοδιαχωρισμοί και ψευδοδιλήμματα, μόνη σωτηρία, η συμμόρφωση με τις επιταγές του συστήματος. Πειθάρχηση»³. Όπως θα δούμε στη συνέχεια του κειμένου, τούτη η καθήλωση στη μετεφηβική περίοδο συνιστά βασικό χαρακτηριστικό της κουλτούρας των Εξαρχείων.

Κάθε μορφή εξουσίας, λοιπόν, θεωρείται φασιστική ή ακόμα και «νεοναζιστική»⁴. Όπως διδάσκει, επί παραδείγματι, ο Τερζάκης, «η χούντα είναι η πολιτική ουσία του εθνικού κράτους, κάθε εθνικού κράτους, όποια κι αν είναι η πολιτειακή του βιτρίνα – και υποψιάζομαι πάντα ότι μέσα στο αντιτουρκικό μένος των ξεμωραμένων ελληνοπατριωτών σιγοκαίει πολλή ζήλεια για το ότι η Τουρκία είναι ιδεότυπος, αν θέλουμε να μιλάμε απερίφραστα, του σύγχρονου εθνικού κράτους»⁵. Στο ίδιο μήκος κύματος κι ο «τερζακικός» Κ. Δεσποινιάδης, για τον οποίον «ο φασισμός είναι οργανική τάση του καπιταλισμού»⁶. Ανάλογες ακροβασίες για τον «σύγχρονο δημοκρατικό ολοκληρωτισμό»⁷, την «καπιταλιστική αναδιάρθρωση [που]

¹ Βλ. π.χ. Φ. Τερζάκης, «Η μακάβρια επιστροφή του Νόμου και του Πατέρα», περ. *Σημειώσεις*, τ. 66, Δεκέμβριος 2007.

² Οργανωμένες μειοψηφίες/ ΔΟ CUX ΠΟΡ, «Τίποτα πια δεν είναι για συγγνώμη...», ό. π.

³ «Μόνη μας “ατομική ευθύνη”, να αγωνιστούμε για τη ζωή που θέλουμε να ζήσουμε», αφίσα της ομάδας *Salomé* (Νοέμβριος 2021).

⁴ Έτσι χαρακτήριζε ο εκπρόσωπος της ομάδας *Contra Dystopia* την κυβέρνηση της ΝΔ κατά τη διάρκεια της διαδικτυακής συζήτησης «Πανδημία και Αριστερά» που διοργάνωσε η ομάδα Πλατύπους στις 19/11/2021.

⁵ Φ. Τερζάκης, «Ελληνοτουρκικόν», περ. *Νέο Πλανόδιον*, τ. 1, χειμώνας 2013-2014, σ. 25.

⁶ «Ο Κώστας Δεσποινιάδης μιλάει για το *Πανοπτικόν*, τις εκδοσείς και την αναρχία», συνέντευξη στην εκπομπή «μέσα στην Πόλη των άλλων» της δημοτικής τηλεόρασης Θεσσαλονίκης που προβλήθηκε στις 20/2/2015. Ειρήσθω εν παρόδω ότι ο αντιεμβολιαστικός κατήφορος του Τερζάκη δεν αποτελεί προϊόν κάποιας ξαφνικής κρίσης γεροντικής άνοιας, μα λογική συνεπαγωγή όλων αυτών των θεωριών.

⁷ Από το κείμενο της συνέλευσης της Κατάληψης Πολυτεχνείου κατά τον Δεκέμβριο του 2008, με αφορμή τον τερματισμό της κατάληψης, 24/12/2008.

συντελείται στην κατεύθυνση της συνολικής επιβολής της κρατικοκαπιταλιστικής εξουσίας στον κοινωνικό σχηματισμό στην κατεύθυνση της επιβολής του σύγχρονου ολοκληρωτισμού¹ βρίσκουμε παντού στα κείμενα του αναρχικού χώρου. Από τα πιο διανοούμενα και «ψαγμένα», όπως των διάφορων «ανθελληνικών» παρά-αναρχικών ομάδων, οι οποίες έκαναν λόγο για «φασισμό» αναφερόμενοι στην κρητική βλαχομαγκιά που οδήγησε στο θάνατο του φοιτητή Βαγγέλη Γιακουμάκη, μέχρι πιο άμεσα και βιωματικά, όπως μια επιστολή αναγνώστη προς την ιστοσελίδα *Prono.gr* που μιλούσε για «ολοκληρωτισμό» στην περίπτωση της δημαρχίας Μπέου στο Βόλο².

Μη δυτικές κοινωνίες, όπως η Τουρκία, θεωρούνται ιδεώδεις ενσαρκώσεις καθαρά δυτικών δημιουργημάτων όπως το έθνος-κράτος, ενώ προνεωτερικά-πατριαρχικά μορφώματα, όπως η επαρχιώτικη βλαχομαγκιά κρητικού και λοιπού τύπου ή ο μαφιοζοειδής τρόπος άσκησης πολιτικής ενός Μπέου, θεωρούνται εκφράσεις καθαρά νεωτερικών δημιουργιών όπως ο φασισμός κι ο ολοκληρωτισμός³. Πρέπει πάση θυσία η κοινωνία να παρουσιάζεται ως ένα φασιστικό και «πανοπτικό» μόρφωμα πλήρους ελέγχου, ως μια «ολοκληρωτική μηχανή»⁴, ένα «εντατικοποιημένο καπιταλιστικό μητροπολιτικό κάτεργο»⁵ ή –στην εργατιστική εκδοχή της ιδέας αυτής– ως ένα τεράστιο εργοστάσιο⁶. Η ανάλυση περί «κοινωνικού εκφασισμού» και «φασισμού χωρίς σβάστικα»⁷ μετατρέπει την έννοια του φασισμού σε λάστιχο που χρησιμοποιείται κατά το δοκούν για να περιγράψει ό,τι δε μας αρέσει μέσα στη σημερινή

¹ Αναρχική Πολιτική Οργάνωση (ομοσπονδία συλλογικοτήτων), «Ιδρυτική Διακήρυξη», περ. *Γη & Ελευθερία*, τ. 1, Δεκέμβριος 2015, σ. 18.

² «Βόλος: Το ολοκληρωτικό πρόσωπο της Δημοτικής Αρχής», 27/4/2015.

³ Σχετικά με το νεοτερικό χαρακτήρα του ολοκληρωτισμού, βλ. το κείμενο της ομάδας μας: «Η άνοδος της φασιστικής ακροδεξιάς και ο δημοκρατικός αντιφασισμός» (*Πρόταγμα*, τ. 5, Δεκέμβριος 2012) όπως και το άρθρο του Ν. Κασφίκη, «Φασισμός και ελληνική Ακροδεξιά: συγκλίσεις και αποκλίσεις» (*Πρόταγμα*, τ. 7, Οκτώβριος 2014) Δεν είναι της παρούσης, αλλά θα πρέπει να είναι σαφές ότι οι μαφίες, ως κοινωνικό φαινόμενο, συνιστούν προκαπιταλιστικό κατάλοιπο και γι' αυτό εμφανίζονται είτε εκτός δυτικού κόσμου (Ιαπωνία, Ρωσία, Τουρκία, Αλβανία) είτε εντός των πιο καθυστερημένων κι οικονομικά υπανάπτυκτων περιοχών της Δύσης (Νότια Ιταλία, Κορσική). Μέσα στις καπιταλιστικές κοινωνίες αναπτύσσονται εντός των φτωχών μεταναστευτικών κοινοτήτων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την αμερικανική Μαφία που δημιουργείται από Νοτιοϊταλούς μετανάστες.

⁴ *Συντονισμός Αναρχικών Κοινοτήτων Αγώνα νότιας-ανατολικής Αττικής*, ό. π., σ. 27.

⁵ «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την πόλη...» (ανυπόγραφη προκήρυξη που μοιραζόταν κατά τον Δεκέμβριο του 2008).

⁶ Βέβαια όπως θα πουν –σωστά, εν μέρει– ορισμένοι εκ των βασικών εκπροσώπων του εν λόγω ρεύματος, «“Κοινωνικό εργοστάσιο” δε σημαίνει φουγάρα παντού! Σημαίνει υπαγωγή στην καπιταλιστική συσσώρευση και κερδοφορία του συνόλου σχεδόν των κοινωνικών σχέσεων – πράγμα που δεν συνέβαινε τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα» («Το σημείο βρασμού της ιδεολογίας (οι νέο-κεϋνσιανοί σηκώνουν τα μανίκια)», περ. *Sarajevo*, τ. 24, Δεκέμβριος 2008, σ. 7). Ωστόσο αυτό που μένει είναι η εικόνα μιας κοινωνίας-στρατοπέδου εργασίας: «Η Αθήνα είναι ένα τεράστιο εργοστάσιο – είναι πολλά εργοστάσια, το ένα πάνω στο άλλο. Και μέσα του οι ζωές μας μπλέκονταν σαν τα καλώδια μέσα σε μια ζεσταμένη μηχανή» (περ. *R.A.W.*, τ. 1, ό. π.)· «Είπαμε δε ζούμε σε κόσμο αγγέλων. Αλλά σε μια βιαιότατη συνθήκη που μοιάζει με τεράστιο εργοστάσιο» (*Antifa –επίθεση κατά μέτωπο*, εκδ. δρόμου, τ. 3, Ιανουάριος 2009) κ.λπ. Πρόκειται για κείμενα που κυκλοφόρησαν αμέσως μετά τον Δεκέμβριο του '08 και απευθύνονται στη νεολαία.

⁷ Βλ. σχετικά τη μπροσουρά της *Autonome Antifa* από την οποία παραθέσαμε προηγουμένως κι η οποία είχε γίνει *best-seller* στους κόλπους του Χώρου.

κοινωνία, επιτρέποντάς μας ν' αγνοούμε επιδεικτικά την πραγματικότητα. Η αντιεμβολιαστική συνιστώσα του αναρχικού χώρου (με βασική γραμμή το «πανδημία φασισμού») αποτελεί σήμερα την πιο πρόσφατη εκδοχή αυτής της τάσης.

Γι' αυτό και κατά τον Δεκέμβρη του 2008 το σύνολο των ομάδων του Χώρου ερμήνευσαν τη δολοφονία του Α. Γρηγορόπουλου όχι ως ακραία έκφραση της αστυνομικής αυθαιρεσίας και της ομοούσιας χουλγκανίστικης νοοτροπίας των ΜΑΤ που συζητήσαμε προηγουμένως, αλλά ως λογική προέκταση του κανονικού και καθημερινού τρόπου λειτουργίας μιας καπιταλιστικής κοινωνίας: «ο θάνατος του Αλέξη συναντά όλους τους μικρούς καθημερινούς θανάτους της πειθαρχίας, της τάξης, των διαταγών της εξουσίας, των όλων και πιο δύσκολων συνθηκών επιβίωσης, του ελέγχου και της καταστολής»¹. Τα ίδια διαβάσαμε και το 1985, με αφορμή τη δολοφονία του Μ. Καλτεζά από τον αστυνομικό Μελίστα: «Ο φόνος αυτός δεν ανήκει στον κακοπληρωμένο υπάλληλο Αθανάσιο Μελίστα, αλλά στους κρατικούς εργοδότες του»², οι οποίοι διέταξαν τη δολοφονία. Διότι οι «ταραξίες», οι «Μιχάληδες», εκείνοι «που το κράτος τρέμει και δολοφονεί, γιατί κάποια στιγμή μπορούν να κάνουν ό,τι νομίζουν ότι μπορούν να κάνουν αδιαφορώντας για το αν η Αυλή είναι οπλισμένη. Είναι εκείνοι που αρνούνται να ξαπλώσουν και να εναρμονιστούν πετσοκομμένοι στο προκρούστειο κρεβάτι της κοινωνίας της εξουσίας και του κεφαλαίου. Είναι, με λίγα λόγια, οι Μιχάληδες»³. Αν «το αποκορύφωμα της κοινωνικής καταπίεσης είναι να σε πυροβολούν στο ψαχνό»⁴, αυτό συμβαίνει διότι οι «μπάτσοι» συνιστούν την ίδια την πραιτοριανή φρουρά τούτου του απανθρωποιητικού συστήματος που μας μετατρέπει σ' «εμπορεύματα»⁵. Δεν είναι άνθρωποι, αλλά καλοκουρδισμένα ρομπότ στην υπηρεσία της Αυτοκρατορίας του Κακού, πόνια του περίφημου καθημερινού πολέμου που συνιστά τη ζωή στις σύγχρονες «μητροπόλεις», όπως μας υπενθυμίζει το γνωστό σύνθημα: «Εργατικά ατυχήματα και σφαίρες στο ψαχνό, τον πόλεμο τον ζούμε κάθε μέρα εδώ».

γ) Υπαρξιακή αποξένωση και μηδενισμός: ο κόσμος ως φυλακή

Ό,τι αγαπήσαμε σ' αυτόν τον κόσμο

¹ Από κείμενο της Κατάληψης ΑΣΟΕΕ, 9/12/2008.

² «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Αθήνα». Προκήρυξη για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου του 1985, λίγους μήνες μετά τη δολοφονία του Μ. Καλτεζά.

³ Ο. π.

⁴ Υπερρεαλιστική Ομάδα Αθήνας, «Το φάντασμα της ελευθερίας έρχεται πάντα με το μαχαίρι στα δόντια» (προκήρυξη, 10/12/2008).

⁵ «Η αστυνομία υποτιμά τις ζωές μας και καταφέρνει να τις καταστρέψει. Οφείλουμε, ως εκ τούτου, να πάρουμε άμεσα την κατάσταση στα χέρια μας και ο μόνος τρόπος για να το πετύχουμε είναι ν' απελευθερωθούμε από ό,τι μας μετατρέπει σε εμπόρευμα» (δηλώσεις Έλληνα αναρχικού από το Παρίσι: «Interview de quelques anarchistes grecs...», ό. π., σ. 28).

*Ήταν πάντα ενάντια του.*¹

Διόλου τυχαίο, υπό αυτήν την έννοια, που, μαζί με το στρατόπεδο (και τη συνακόλουθη ρητορική περί της «επιβολή[ς] ενός διαρκούς ολοκληρωτισμού»² στα πλαίσια του οποίου «η κατάσταση εξαίρεσης έχει καταστεί πλέον ο κανόνας της νέας διακυβέρνησης»³) το αγαπημένο σχήμα των αναρχικών, υπό το οποίο αντιλαμβάνονται την υφιστάμενη κοινωνία, είναι αυτό της *φυλακής*. Η υπερευαισθησία που δείχνουν για τα αιτήματα των κρατουμένων, κάθε φορά που αυτοί κινητοποιούνται εντός των τριτοκοσμικών ελληνικών φυλακών⁴, δεν έχει να κάνει τόσο με κάποια ιδιαίτερη έγνοια τους για την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων, μιας και γνωρίζουμε πως δεν αναγνωρίζουν ιδιαίτερη αξία στο υπάρχον νομικό σύστημα και στα δικαιώματα που αυτό κατοχυρώνει. Αυτό που τους ελκύει, αντίθετα, είναι η *ιδέα πως η φυλακή, ως θεσμός, συνιστά την πιο ρητή και ξεκάθαρη έκφραση αυτού που όλοι μας, λίγο πολύ, ζούμε στην καθημερινότητά μας*. Αν «ο εγκλεισμός σε κάθε του μορφή συνιστά βασανιστήριο»⁵, είναι γιατί η σύγχρονη πόλη είναι μια «πόλη-φυλακή»⁶ –η «μητροπολιτική φυλακή του κεφαλαίου»⁷–, το σχολείο είναι επίσης φυλακή (κατά το γνωστό σύνθημα «Μπουρλότο και φωτιά στα σχολικά κελιά!»), η οικογένεια είναι «ένα αόρατο κλουβί»⁸, ενώ δεν πρέπει να λησμονούμε ότι υπάρχει και «η μικρή ιδιωτική φυλακή που λέγεται ΙΧ»⁹. Η σύγχρονη κοινωνία, δεν είναι τελικά, παρά ένα στενό κι ασφυκτικό λευκό κελί¹⁰, ενάντια στο οποίο θα πρέπει να εξεγερθούμε με λύσσα και μανία – όπως λέει και το γνωστό σύνθημα, «όλες οι αξίες αυτής της κοινωνίας, είναι οι φυλακές υψίστης ασφαλείας». Γι' αυτό και το προφανές αναρχικό

¹ Οργισμένες μειοψηφίες/ ΔΟ CUX ΠΟΡ, «Τίποτα πια δεν είναι για συγγνώμη... Εκδίκηση.», *ό. π.*

² Αντιεξουσιαστική Κίνηση, «Δημοψήφισμα για ένα ξεπερασμένο ερώτημα αλλά μπροστά σε μια ρητή ευθύνη» (1/7/2015).

³ *Ο. π.*

⁴ Και η οποία, στην πραγματικότητα, παίρνει ως αφορμή την καταστολή που ασκήθηκε στη Γερμανία, σε ένοπλες οργανώσεις όπως η RAF. Ήταν τότε που γινόταν λόγος για «γερμανοποίηση» και προσπάθεια επιβολής και στην Ελλάδα ενός αντίστοιχου συστήματος καταστολής. Βλ. π.χ. την προκήρυξη του Νοεμβρίου του 1977 «Αν σήμερα είμαστε εμείς στη φυλακή, αύριο ολόκληρη η κοινωνία θα είναι φυλακή» (Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, *ό. π.*, σ. 440).

⁵ Συσπείρωση Αναρχικών, αφίσα με τίτλο «Μπουρλότο και φωτιά σε όλα τα κελιά» (με αφορμή παλιότερη αποχή των κρατουμένων από το συσσίτιο).

⁶ «Η καταστροφή της πόλης-φυλακής είναι αδιαχώριστη από την καταστροφή του κράτους και των σχέσεων αλλοτρίωσης» (αφίσα της Συσπείρωσης Αναρχικών).

⁷ Σύμφωνα με παλιότερη προκήρυξη των «Συντρόφων για την κοινωνική αυτοοργάνωση».

⁸ Αναρχικοί της ερήμου του Πραγματικού, «Τίποτα δεν τελείωσε...», *ό. π.*

⁹ Σύμφωνα με την προκήρυξη των «Συντρόφων για την κοινωνική αυτοοργάνωση» που ήδη παραθέσαμε.

¹⁰ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΦΥΛΑΚΗ» διαβάζουμε στον τοίχο μιας φυλακής που στον πυργίσκο της φέρει την ελληνική σημαία, στο αυτοκόλλητο του Αναρχικού Στεκιού Utopia A. D. που τιτλοφορείται «Φωτιά σε όλα τα κελιά», ενώ το 1997, με αφορμή τις δίκες των συλληφθέντων του Πολυτεχνείου, είχε κυκλοφορήσει αφίσα με τον Παρθενώνα διακοσμημένο με συρματοπλέγματα και τέσσερα υπεψωμένα φυλάκια και σύνθημα: «Δεν θέλουμε μια κοινωνία αιχμάλωτων ανθρώπων στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του κράτους», με υπογραφή «Κύκλος Αναρχικών».

συμπέρασμα εν καιρώ πανδημίας είναι πως «Η “Επιχείρηση Ελευθερία” αποδείχθηκε άλλη μια φυλακή»¹!

Αν προσπαθήσουμε να προσπελάσουμε τα πιο επιφανειακά και συνειδητά στρώματα του ψυχισμού που εκφράζει τούτη η δήθεν εξεγερσιακή κι υπεραπαναστατική ανάλυση της πραγματικότητας, με σκοπό να προσεγγίσουμε τον βαθύτερο φαντασιακό της πυρήνα, θα διαπιστώσουμε πως, μολονότι αγανακτεί τόσο πολύ με την απλούστερη μορφή εκμετάλλευσης ώστε να την καταγγέλλει αμέσως ως φασιστική, είναι τελικά βαθιά συντηρητική, απαισιόδοξη κι εντελώς μηδενιστική. Διότι, όσο κι αν εξεγείρεται κανείς «ενάντια στο υπάρχον», δε γίνεται να μη βρίσκει στη ζωή κάτι που να τον διεγείρει και να τον παθιάζει. Όπως πολύ σωστά έχει ειπωθεί, «η κοινή λογική θα ‘πρεπε να μας είχε διδάξει ότι είναι αδύνατο να αλλάξεις μια χώρα, αν τη μισείς»². Αν κανείς απορρίπτει τη ζωή γενικά και συνολικά, τότε στο όνομα τίνος πράγματος μάχεται για τη βελτίωση και την αλλαγή της προς το καλύτερο; Αν δεν αγαπάς τον κόσμο, γιατί να κόπτεσαι για την αλλαγή του; Ερώτημα που ίσως ακούγεται αφελές, όμως αποδεικνύεται, τελικά, κάθε άλλο παρά τέτοιο, αν αναλογιστούμε την παντελή έλλειψη οποιασδήποτε επαναστατικής στράτευσης από την πλευρά όλων αυτών των θιασωτών των διάφορων εκδοχών της εξεταζόμενης ιδεολογίας, από τους οποίους πολύ συχνά εμπνέονται οι σημερινοί αναρχικοί (Φουκώ, Μπάτλερ, Αγκάμπεν, Ντελέζ-Γκουαταρί κ.ο.κ.). Γι’ αυτούς η πολιτική ορίζεται πάντοτε –στο βαθμό που τους απασχολεί πραγματικά– μόνο με όρους αρνητικούς: Όχι ως στράτευση σ’ ένα πρόταγμα που μάχεται υπέρ της πραγμάτωσης της θετικής ελευθερίας, της περίφημης *ελευθερίας-για-να*, αλλά ως μια φοβική προσπάθεια όρθωσης αναχωμάτων απέναντι στον διαρκώς επελαύνοντα ολοκληρωτισμό της «Εξουσίας», ως μια εντελώς μίζερη και ψοφοδεής, με άλλα λόγια, διεκδίκηση μικρών νησίδων *αρνητικής ελευθερίας* – της *ελευθερίας-από*³.

Σε κάθε περίπτωση, ο κόσμος δεν έχει τη μορφή υπόσχεσης, τη μορφή, με άλλα λόγια, ενός πεδίου ανοιχτού στη δράση και τη δημιουργία μας, έστω κι αν πρέπει να πολεμήσουμε για να τον φέρουμε στα μέτρα μας – εξ υπαρχής θεωρείται χαμένη υπόθεση, ένα ναυάγιο κατά το οποίο το πλοίο βυθίζεται άτανδρο. Τα πάντα μέσα του είναι μαύρα κι άναρχα: «Πατρίδα σου είναι η Μανωλάδα και το Φαρμακονήσι, η ποτισμένη με αίμα γαλανόλευκη, η αστυνομία και οι βασανισμοί στα κρατητήρια, ο πάτος του Αιγαίου, η Χρυσή Αυγή, ο Μπέος και ο

¹ Ομόθυμη αφίσα της Συνέλευσης αναρχικών/αντιεξουσιαστριών (Χανιά, Δεκέμβριος 2021).

² Δήλωση του Αφροαμερικανού ακτιβιστή Julius Lester σχετικά με τα κινήματα της δεκαετίας του ’60 που παρατίθεται από τον Κρίστοφερ Λας, *The True and Only Heaven. Progress and its Critics*, Ν. Υόρκη, W.W. Norton & Co, 1991, σ. 494.

³ Για μια ανάλυση της ελευθερίας στον Φουκώ, βλ. Ν. Μάλλιανης, «Έχει σχέση ο Φουκώ με τη χειραφετητική πολιτική;» (*protagma.wordpress.com*).

Μαρινάκης, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι επί πληρωμή βιασμοί στα μπουρδέλα, οι συνοριοφύλακες, οι φυλακές υψίστης ασφαλείας, το ντόπιο κεφάλαιο στα βαλκάνια και τα εκστρατευτικά σώματα στη μέση ανατολή, η ελληνική κυβέρνηση και οι νόμοι της, τα ρατσιστικά και ομοφοβικά πογκρόμ, η βία που μετράει τη γη»¹.

Τι άλλο είναι όμως αυτή η αντίληψη παρά μια βαθιά αρνησικοσμία, μια θεμελιώδης ανικανότητα να βρούμε τα πατήματά μας σ' έναν κόσμο που μας φαίνεται συνολικά κι ολοκληρωτικά ξένος κι ανυπόφορος; Και δεν είναι προφανές πως μια τέτοια στάση οδηγεί μάλλον σ' ένα μίσος προς τον κόσμο και στη συνακόλουθη συνολική του απόρριψη παρά σε μια προσπάθεια να τον σώσουμε απ' την καταστροφή; Είναι τυχαίο πως, πολύ συχνά, τα πιο συναισθηματικώς εμπύρετα κείμενα του Χώρου² βρίθουν αναφορών στο «μίσος», την «εκδίκηση», την «οργή» και την «λύσσα της καταστροφής», ως καθοδηγητικές αρχές της «εξέγερσης», ενώ το μοτίβο μιας ανεξέλεγκτης οργής αποτελεί και κοινό τόπο των στίχων του ελληνικού πανκ³; Είναι δυνατόν ένα χειραφετητικό κίνημα να δηλώνει «μόνη μας ελπίδα το ταξικό μας μίσος»⁴; Αυτά που ένας Μπακούνιν μόνο ως σχήμα λόγου τα έγραφε –στο πλαίσιο της εγγελιανής ιδέας ότι, χάρις στη διαλεκτική φύση των πραγμάτων, η «καταστροφή» θα επέφερε αυτομάτως τη «δημιουργία»–, οι Νεοέλληνες ομοϊδεάτες του τα νιώθουν ως βαθιά ψυχική ανάγκη. Διαβάζοντάς τους, έχει κανείς την εντύπωση πως πάσχουν από κάποιο σύνδρομο γενικευμένης πυρομανίας, μιας και δείχνουν ν' αντιλαμβάνονται τον γενικό εμπρησμό της κοινωνίας ως ύστατη πράξη απελευθέρωσης-εκδίκησης: «να καεί, να καεί το μπουρδέλο η Βουλή», «μπουρλότο και φωτιά στα σχολικά κελιά», «φωτιά στην κοινωνία του θεάματος», «μπουρλότο και φουρνέλο σε τούτο το μπουρδέλο» (για τις φυλακές), «φωτιά σε σύνορα και έθνη», «φωτιά, εξέγερση, λευτεριά», «πόλη που καίγεται, λουλούδι που ανθίζει», «στην πόλη που καίγεται φωτίζει η ελπίδα» – και μέσα σ' όλα αυτά «μονάχα ένας, ο ρώσος εφευρέτης που έδωσε ένα χέρι βοήθειας στο παγκόσμιο προλεταριάτο και μοίρασε στην Ιδιοκτησία τρόμο, συνέχεια πίσω από τα οδοφράγματα να εμψυχώνει τους εξεγερμένους... Molotof!»⁵. Είναι η «ολοσχερής πυρπόληση» για την οποία μιλούσε ο Χώρος ήδη από το

¹ *Ινσαντέ (Ινστιτούτο αντίγνωσης και υπέρβασης της ταξικής επιθυμίας)*, αφίσα με τίτλο «Πατρίδα σου δεν είναι τα μνημεία του τότε. Πατρίδα σου είναι τα ερείπια του τώρα».

² Το υλικό που μοιραζόταν στην κατάληψη της ΑΣΟΕΕ, κατά τον Δεκέμβριο του 2008, είναι ιδιαίτερος ενδεικτικό εν προκειμένω.

³ Βλ. π.χ. κομμάτια όπως: Ομίλη, «80 χρόνια», Άλλος Κόσμος, «Μία οργή», Oldschool Rednex, «Απ' το σούρουπο ως την αυγή», Χάσμα «Δεν με ελέγχω» κ.λπ.

⁴ Βλ. την ομώνυμη αφίσα της ομάδας «Διαρρήκτες της φοιτητικής κουλτούρας» (Αθήνα, Φεβρουάριος-Μάρτιος 2016).

⁵ «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την πόλη...», ό. π. Να σημειώσουμε βέβαια πως υπήρχε παλιότερα και στέκι «Baguti» στην Βέροια, ενώ το πυρομανές φαντασιακό περί ου ο λόγος φαίνεται και από αρκετά άλλα παρόμοια έμπνευσης ονόματα ομάδων, οργανώσεων κ.λπ. του Χώρου: *Αναρχική Συλλογικότητα Κύκλος της Φωτιάς* (και το παλιότερο, ομώνυμο έντυπο), *Συνωμοσία των Πυρήνων της Φωτιάς*, *Αναρχική Συλλογικότητα Απόπυρα*, περίοδικο

1985¹. Για τον τελευταίο η πολιτική δεν έχει τίποτε το θετικό και σε τελική ανάλυση ορίζεται ως μανία καταστροφής του καταπιεστικού «υπάρχοντος» – αυτού του διαβολικού κόσμου που μόνο πόνο κι οδύνη μας προκαλεί: που υπάρχει *ακριβώς για να μας προκαλεί πόνο κι οδύνη*. Γι' αυτό κι όταν στα αναρχικά κείμενα διαβάζουμε για τους «τύραννους της ζωής μας, της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας μας»² και για την «οργή ενάντια σε αυτούς που λεηλατούν τις ζωές μας»³, μάλλον θα πρέπει να διαβάζουμε πίσω από τις λέξεις και ν' αντιλαμβανόμαστε πως εδώ οι συντάκτες τους απλώς προβάλλουν στο «Κράτος και τ' αφεντικά» το αίσθημα δυσφορίας και καφκικού τύπου αποξένωσης που τους προκαλεί ο ίδιος ο κόσμος που βιώνεται ως ασφυκτικό κελί – και μιλάμε εδώ για τον Κόσμο γενικώς, με την έννοια της εξωτερικής πραγματικότητας, στην πρωταρχική του διάσταση, πριν γίνει κόσμος καπιταλιστικός, κρατικιστικός ή οτιδήποτε παρεμφερές κι ανάλογο⁴. «Φωτιά λοιπόν! Ακόμα κι αν δεν λύνει κάτι, φωτιά...»⁵.

Αντιμικροαστισμός και ανθρωποφοβία

α) *Ενάντια στην κοινωνία: πίσω ρουφιάνοι, εμπρός σύντροφοι!*

*Είμαστε φυλή αγρίων Ινδιάνων/
Εμείς μονάχα μείναμε στην χώρα των ρουφιάνων
Ομίχλη
«Punks Απάτσι»*

Ο τρόπος με τον οποίο εκφράζονται κι εκλογικεύονται αυτά τα συναισθήματα στην περίπτωση του Χώρου είναι μια βαθιά απέχθεια προς την κοινωνία. Ό,τι κι αν υποστηρίζουν σε επίπεδο πολιτικών διακηρύξεων οι διάφορες συνιστώσες του, η ασυνείδητη και, ως εκ τούτου, βαθιά και καθοριστική ευαισθησία του Χώρου είναι θεμελιωδώς αντικοινωνική και

Molot κ.λπ. Να σημειωθεί επίσης ότι η εφημερίδα *Απατρις* έχει για σήμα της, δεξιά του λογοτύπου της, ένα σκίτσο του Κομαντάντε Μάρκος και, στα αριστερά, έναν νεαρό με μια βόμβα μολότοφ στο χέρι, ο οποίος προφανώς συνιστά μετεξέλιξη της παλιάς καρικατούρας του αναρχικού με το καπέλο, την κάπα και τη βόμβα στο χέρι που είχε εμφανιστεί σε έντυπα του Χώρου κατά τη δεκαετία του '90.

¹ «Το βράδυ της Δευτέρας, πολλές εκατοντάδες κολασμένοι της Αθήνας απάντησαν πειστικά στη δολοφονία του Μιχάλη Καλτεζά, τίμησαν τη μνήμη του όπως εκείνος θα ήθελε και εξέφρασαν έμπρακτα την άποψή τους για την αξία χρήσης της κοινωνίας-φυλακής: ολοσχερής πυρπόληση» («Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Αθήνα», *ό. π.*).

² Κείμενο του κλεισίματος της Κατάληψης του Πολυτεχνείου κατά τον Δεκέμβριο του 2008, 24/12/2008.

³ *Ο. π.*

⁴ Ίσως γι' αυτό, ειρήσθω εν παρόδω, οι πιο σοβαροί εκπρόσωποι του Χώρου, σε επίπεδο διανοήσης, όπως εν προκειμένω ο Κ. Δεσποινιάδης, δίνουν τέτοια σημασία στον Κάφκα, παρουσιάζοντάς τον ως παρεξηγημένο αναρχικό: βλ. το βιβλίο του τελευταίου *Φράντς Κάφκα, ο ανατόμος της εξουσίας* (Θεσσαλονίκη, Πανοπτικών, 2013). Αυτό που ενδεχομένως να τους ενδιαφέρει στον Τσέχο συγγραφέα δεν είναι, στην πραγματικότητα, τόσο η «κριτική της εξουσίας», όσο η περιγραφή αυτής της υπαρξιακής αποξένωσης εντός ενός ασφυκτικού κόσμου ο οποίος βιώνεται ως «Εξουσία» και τίποτε παραπάνω.

⁵ Ατάκα από σχόλιο της ιστοσελίδας του περιοδικού *Sarajevo* την επαύριο παλιότερου εμπρησμού του *hot spot* της Μόριας στη Λέσβο (19/9/2016).

ανθρωποφοβική. Άρθρο πίστης της είναι το «σκουλήκια μικροαστοί», η ανάλυση περί της θεμελιώδους «σκατοψυχίας» του Έλληνα και οι διάφορες θεωρίες των «αναρχομηδενιστών» ή των «ανθελληνικών» παρά-αναρχικών ομάδων περί «εθνικού κορμού» και «ελληνικού εμετού»¹, «όχλου»², «βούρκου»³, «καθαρματογέννας Κρήτης»⁴ και «Hellashole»⁵, οι οποίες μπορεί μεν να είναι μειοψηφικές, ωστόσο λένε ρητά αυτό που η αναρχική κουλτούρα στην Ελλάδα έχει ως θεμελιώδες της άρθρο πίστης, έστω κι αν σπανίως το εκφράζει τόσο ωμά: «Έλληνα, Έλληνα είσαι σκουλήκι» όπως τραγουδούσαν κι οι Panx Romana. Έκφραση του ίδιου φαινομένου είναι άλλωστε η αγάπη των αναρχικών για την πανκ μουσική και υποκουλτούρα (με το «αντικοινωνικό» της στυλ) όπως βέβαια και προς χουλιγκανίστικου τύπου πρακτικές, σαν τα λεγόμενα «μπάχαλα».

Χαρακτηριστικός είναι εν προκειμένω ο τρόπος με τον οποίο συνήθως συμπεριφέρονται οι τελευταίοι κάθε φορά που έρχονται σε επαφή με «κανονικούς» ανθρώπους: διακρίνονται πολύ συχνά από μια αδυναμία συνεννόησης με τους υπόλοιπους ανθρώπους, από μια αμηχανία στα όρια της ανθρωποφοβίας. Αυτό που δε βλέπει –ή που δεν τονίζει όσο θα έπρεπε, εν πάση περιπτώσει– η «κριτική στη λογική των πολιτικών ταυτοτήτων»⁶ είναι η βασική διαφορά που υπάρχει πίσω από τις καπελωματικές λογικές της Αριστεράς, από τη μια μεριά, και του αναρχικού Χώρου, από την άλλη. Στη δεύτερη περίπτωση ο σεχταρισμός δεν εμφανίζεται ως μέσο καπελώματος, όπως στην περίπτωση της Αριστεράς, αλλά ως προστασία από την επιμειζία με ανθρώπους μη «δικούς μας». Η ιδεολογική αδιαλλαξία, με άλλα λόγια, δεν απορρέει από μια επιθυμία επιβολής των απόψεών μας επί του αδαούς λαού – όπως συμβαίνει στην περίπτωση του λενινισμού, ο οποίος και καθοδηγεί την πολιτική συμπεριφορά της Αριστεράς: εν προκειμένω αυτή η ιδεολογική σκλήρωση εκφράζει μάλλον το αντίθετο: την απεγνωσμένη προσπάθεια να μείνουμε αμόλυντοι και «καθαροί» από τους γύρω μας. Αυτό που μας καίει δεν είναι να διαδώσουμε πάση θυσία τις απόψεις μας, έστω διά της βίαιης ή ύπουλης επιβολής τους – αυτό που μετρά είναι απλώς να δηλώσουμε την παρουσία μας με τον πιο εμφαντικό τρόπο, προκειμένου να καταστήσουμε σαφή σε όλους τη διαφορά που

¹ Από την αφίσα «Δεν είμαστε ‘μεις Charlie Hebdo, δε θα σιωπήσουμε στο νέο φασισμό» της *μιγαδα* – ομάδα γυναικών ενάντια στις νέες πειθαρχήσεις.

² Από την αφίσα «Μην πέφτετε από τα σύννεφα κάθε εβδομάδα, μια εστία κακοποίησης όλη η Ελλάδα!» της συλλογικότητας *Antifa Negative* (με αφορμή την αυτοκτονία του φοιτητή Βαγγέλη Γιακουμάκη).

³ *Antifa Against Greek Reality*, «Επιθετικός αντιφασισμός στους δρόμους του ελληνικού βούρκου» (<http://antifaagainstgreekreality.tumblr.com/>).

⁴ Κατά την έκφραση κάποιου «Lewnidas V.» στο άρθρο του, «Μήπως τελικά όλες αυτές οι κατηγορίες για τις ελληνικές κοινωνίες είναι μια υπερβολή;», www.kaboomzine.gr, 1/4/2015.

⁵ Βλ. τη σχετική σατιρική αφίσα της ομάδας «Antifa Shalala».

⁶ Βλ. σχετικά το Α' μέρος του κειμένου: περ. *Πρόταγμα*, τ. 11, Νοέμβριος 2018, σ. 130.

μας χωρίζει, εμάς τα «εξεγερμένα κομμάτια της κοινωνίας»¹, από όλους όσους δεν είναι «δικοί μας», απ' όλους όσους είναι «σκουλήκια μικροαστοί». Γι' αυτό βλέπουμε καλέσματα αλληλεγγύης να μην απευθύνονται πλέον στην κοινωνία ή στον «λαό», κατά την αριστερή συνήθεια, αλλά στους «αγωνιστές», δηλαδή στους *ήδη* ξεσηκωμένους, ήτοι στους ομοϊδεάτες μας². Τούτο συμβαίνει ακόμη και στην περίπτωση πρωτοβουλιών που θα όφειλαν να επιδιώκουν τη μεγαλύτερη δυνατή απεύθυνση. Χαρακτηριστική η περίπτωση παλιότερου καλέσματος για την κατάληψη του κτηρίου Γκίνη (στο Πολυτεχνείο της Αθήνας) ως ένδειξη αλληλεγγύης στους πρόσφυγες και στους μετανάστες, το οποίο έθετε αυστηρότατα κριτήρια συμμετοχής: «Η ανοιχτή συνέλευση του κατελημμένου κτηρίου Γκίνη στο Πολυτεχνείο ενημερώνει πως στους χώρους της κατάληψης δεν γίνονται δεκτοί: Δημοσιογράφοι/καθεστωτικά μίντια· Πολιτικά κόμματα και ιεραρχικές οργανώσεις· Μ.Κ.Ο. και φιλανθρωπικοί όμιλοι· Θεσμικά πρόσωπα και κρατικοί φορείς· Πατριώτες/ φασίστες/ εθνικιστές/ ρατσιστές· Σεξιστές/ ομοφοβικοί/ τρανσφοβικοί· Σχήματα που άμεσα ή έμμεσα συνεργάζονται με τον παραπάνω συρφετό»³. Μένει λοιπόν κανείς να συμμετάσχει σ' αυτήν την «ανοιχτή» συνέλευση;

Οι συγκεκριμένες τάσεις δεν είναι καθόλου τυχαίες. Όπως θα δούμε, έχουν βαθιά ιστορικά ριζώματα και απορρέουν από την ανθρωπολογική σύσταση του ελληνικού αναρχικού κινήματος, το οποίο δεν έχει λαϊκές και εργατικές καταβολές, αλλά είναι κυρίως τέκνο της νεολαιίστικης Αντικουλτούρας των δεκαετιών του '60 και του '70⁴. Εκεί λοιπόν θα πρέπει να αναζητήσουμε την καταγωγή αυτών των θεμελιωδών ιδεολογικών σχημάτων.

Ας πάρουμε το παράδειγμα της θεωρίας του «εθνικού κορμού». Επισήμως αυτή προέρχεται από τους Αντι-γερμανούς (*Antideutsche*), το αριστερίστικο αντιφασιστικό γερμανικό κίνημα που θεωρεί τον αντισημιτισμό ως δομικό χαρακτηριστικό της γερμανικής κοινωνίας, τον μέσο Γερμανό οιονεί ναζί και, ως εκ τούτου, στρέφεται ενάντια σε οτιδήποτε το «γερμανικό», έτσι, γενικά και συνολικά – με αναλύσεις περί του «συνολικά ρατσιστικού πληθυσμού»⁵, συνθήματα όπως «Ποτέ ξανά Γερμανία!», εορτασμό της ισοπέδωσης της

¹ Κατά την έκφραση του Γ. Βούτση-Βογιατζή σε επιστολή του από τον Κορυδαλλό, στις 30/12/2008.

² Όπως έγραφαν το 2012 οι 15 συλληφθέντες και βασανισθέντες της αντιφασιστικής μοτοπορείας της 30ής Σεπτεμβρίου εκείνης της χρονιάς: «Καλούμε τους αγωνιστές και όσους νιώθουν πως ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ δεν είναι κενές λέξεις, αλλά στάση ζωής, να συνειδητοποιήσουν την ιστορική στιγμή που ζούμε και να πράξουν ανάλογα». Διότι «δεν “φασιστικοποιείται” γενικά κι αόριστα ολόκληρη η ελληνική κοινωνία, υπάρχουν και άνθρωποι που πιστεύουν και αγωνίζονται για ΙΣΟΤΗΤΑ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ».

³ «Σχετικά με το κατελημμένο κτήριο Γκίνη», *athens.indymedia.org*, 6/3/2016.

⁴ Βλ. σχετικά το Α' μέρος του κειμένου, ό. π., σ. 140 κ. ε.

⁵ A. G. Grauwaacke, *Autonome Antifa. Σύντομη ιστορία του γερμανικού αντιφασιστικού και αντιρατσιστικού κινήματος (1980-2003)*, μτφρ. Ομάδα Μηδέν Άπειρο, Αθήνα, 2007, σ. 43.

Δρέσδης από τους Συμμάχους («καθώς πολύ μεγάλο κομμάτι των αμάχων ήταν υποστηρικτές του ναζιστικού καθεστώτος»¹) και εξύμνηση του «Χασάπη» Sir Arthur Harris, Βρετανού πτεράρχου που επέβλεψε τον βομβαρδισμό όχι μόνο της Δρέσδης μα και άλλων μεγάλων γερμανικών πόλεων κατά τον Β' Π. Π. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας έχει αφομοιωθεί από την κυρίαρχη προπαγάνδα με αποτέλεσμα να μην αποτελεί, σε τελική ανάλυση, παρά προέκταση του «Κράτους». Πράγμα που σημαίνει πως το αναρχικό και αντιφασιστικό κίνημα οφείλει πλέον να στραφεί όχι μόνο ενάντια στην «Εξουσία» ή στο «Σύστημα», αλλά ενάντια στην κοινωνία *συνολικά* – ή, έστω, ενάντια στο μεγαλύτερο μέρος της, ενάντια στην κρίσιμη πλειοψηφία που επιτρέπει στο κράτος να αναπαράγει την πολιτική και ιδεολογική του κυριαρχία. Πρόκειται για τον περίφημο «εθνικό κορμό». Η κοινωνία δεν αναλύεται πλέον με όρους καταπιεστών-καταπιεσμένων, όπως συνέβαινε στον κλασικό αναρχισμό, αλλά με όρους «εθνικού κορμού»-περιθωριακών ομάδων (μεταναστών, τσιγγάνων, ΛΟΑΤΚΙ κ.λπ.).

Το εν λόγω σχήμα συνιστά μεταγραφή επί του γερμανικότερου πολλών ιδεών της Ιταλικής Αυτονομίας, οι οποίες είχαν επηρεάσει τους Αντι-γερμανούς, κατά την εμφάνιση του κινήματος στη Γερμανία των αρχών της δεκαετίας του '90. Γι' αυτό στην Ελλάδα το συγκεκριμένο σχήμα, πριν αρχίσει να διαδίδεται εντός του αναρχικού χώρου, το εισάγουν και το χρησιμοποιούν κυρίως οι εκπρόσωποι του εργατισμού, από τις τάξεις των οποίων, στη συνέχεια, ξεπήδησαν οι διάφορες Antifa ομάδες, οι οποίες αποτελούν σήμερα τον κατεξοχόν εκφραστή των αντιλήψεων αυτών². Σε κάθε περίπτωση, όμως, αυτό που θα πρέπει να εδώ να συγκρατήσουμε, εφόσον δεν πρόκειται για κείμενο ιστορίας των ιδεών, είναι ότι η θεωρία περί «εθνικού κορμού» συνιστά ίσως την καλύτερη θεωρητική έκφραση των των βασικών αντιλήψεων της αμερικανικής Αντικουλτούρας και γενικότερα του αντι-αυταρχικού φαντασιακού της δεκαετίας του '60 και του '70. Για παράδειγμα η Νέα Αριστερά στις ΗΠΑ συνήθιζε να γράφει το όνομα της χώρας τρία *k* αντί για *c*, *Amerikkka* αντί για *America*, κάνοντας αναφορά στην περίφημη ρατσιστική οργάνωση Κουκ Κλουξ Κλαν και υπονοώντας, προφανώς, πως ο ρατσισμός αποτελεί ουσία της αμερικανικής κοινωνίας. Το πρόβλημα, τελικά, είναι η ίδια η κοινωνία κι όχι το «Κράτος» ή «το Σύστημα». Η κυριαρχία αυτών των τελευταίων θεωρείται τόσο ολοκληρωτική που τελικά έχει καταφέρει ν' αφομοιώσει πλήρως

¹ K. James, "Strange Bedfellows: Radical Leftists for Bush", *www.dw.com*, 25/8/2006.

² Με μόνη εξαίρεση την τάση που προέκυψε από το περιοδικό *Terminal 119* (όπως π.χ. το περιοδικό *0151*). Διόλου τυχαία, η τάση αυτή εκφράζει την πιο «ακραία» εκδοχή των Αντί-γερμανών, τουτέστιν την τάση που τραβά την κριτική στον αντισημιτισμό έως την υποστήριξη του κράτους του Ισραήλ, υπό το επιχείρημα πως ο αντισημιτισμός και η κριτική στον ισραηλινό ιμπεριαλισμό αποτελούν εξ ορισμού και απαραίτητως παραλλαγές του αντισημιτισμού.

την κοινωνία. Αποτέλεσμα είναι η τελευταία να νοείται πλέον ως αυτός ο αδηφάγος «Μολώχ» (Γκίνσμπεργκ) που τρώει τα πιο εξεγερμένα τέκνα του, και οι δυτικές φιλελεύθερες ολιγαρχίες να νοούνται ως οιονεί ολοκληρωτικές «κοινωνίες ελέγχου» (Ντελέζ), όπου, όπως το έθετε ωραία ο Μπάροουζ στο *Γυμνό γεύμα* (1959), δεν υπάρχει πλέον ανάγκη ανοιχτής καταστολής, εφόσον το πράγμα λειτουργεί αυτόματα, από μόνο του («ένα αστυνομικό κράτος που λειτουργεί δεν έχει ανάγκη από αστυνομία»).

Δεν είναι τυχαίο πως η επόμενη από τον Γκίνσμπεργκ και τον Μπάροουζ γενιά είναι εκείνη της καθαυτό μεταμοντέρνας λογοτεχνίας, βασικό μοτίβο της οποίας είναι η αίσθηση «αλλοτρίωσης μέσα στην αφθονία εντός ενός κόσμου όπου είναι όλο και πιο δύσκολο να εντοπίσει κανείς τα κέντρα του καταπιεστικού ελέγχου»¹. Τότε είναι που αρχίζει να διαδίδεται μια ανάγνωση του κόσμου με στοιχεία παράνοιας και συνωμοσιολογίας, η αίσθηση μιας συνολικής, «πανοπτικού» τύπου παρακολούθησης², η οποία, στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού, κωδικοποιήθηκε από τα σχήματα αριστεριστών και παρα-αριστεριστών συγγραφέων όπως ο Φουκώ ή ο Ντελέζ, των οποίων την παράδοση σήμερα συνεχίζει ο ιδιαίτερα της μόδας εντός των αναρχικών κύκλων Τζόρτζιο Αγκάμπεν. Αν ο τελευταίος παρουσιάζει το στρατόπεδο συγκέντρωσης ως κατεξοχήν πολιτική δομή της δυτικής νεωτερικότητας³, στα τέλη της δεκαετίας του '60 στη μόδα ήταν κυρίως το μοντέλο του ψυχιατρικού ασύλου και η φυλακή (με λογοτέχνες σαν τον Ken Kesey στην Αμερική και κινήματα όπως η λεγόμενη Αντιψυχιατρική στην Ευρώπη). Σε κάθε περίπτωση, η κοινωνία γίνεται αντιληπτή σαν μια τεράστια συνωμοσία, σαν μια παγίδα που μπλοκάρει κάθε δυνατότητα να ζήσουμε με έναν τρόπο διαφορετικό απ' τον κυρίαρχο. Μόνη λύση, αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς με τον εαυτό μας, είναι η απόλυτη «άρνηση του υπάρχοντος», δηλαδή ο *ανοιχτός μηδενισμός ως εγγύηση εξεγερσιακής αγνότητας και μη αφομοίωσης*. Όπως είχε ειπωθεί κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου του 2008: «ο ενθουσιώδης μηδενισμός έδωσε ανάσες ζωής στην ασφυκτικά οργανωμένη μητρόπολη»⁴. Μεγαλύτερη ελπίδα υπήρξε η πολιτικώς τυφλή «καταστροφικότητα της εξέγερσης»⁵ που «ξεκαθάριζε πως απείχε —όσο η γη από τον ουρανό— από κάθε είδους πολιτική διαμαρτυρία»⁶.

¹ C. Gair, *The American Counterculture*, Εδιμβούργο, Edinburgh U. P., 2007, σ. 143.

² Βλ. σχετικά με τις ψυχολογικές βάσεις αυτής της τάσης την ανάλυση του Κρ. Λας στο βιβλίο του *Ο ελάχιστος εαυτός. Ψυχική επιβίωση σε καιρούς αναστάτωσης* (μτφρ. Β. Τομανάς, Θεσσαλονίκη, Νησίδες, 2006), ειδικά στο 4ο κεφάλαιο.

³ Βλ. ως προς το ζήτημα αυτό την κριτική της Μαρτίν Λεϊμποβισί, «Βιοπολιτική και κατανόηση του ολοκληρωτισμού: Φουκώ, Αγκάμπεν, Αρεντ», *Πρόταγμα*, τ. 8, Νοέμβριος 2015.

⁴ Γ. Βούτσης-Βογιατζής, ό. π. Να σημειωθεί το εντελώς άτοπο του χαρακτηρισμού «ασφυκτικά οργανωμένη μητρόπολη» προκειμένου για τις σύγχρονες ελληνικές πόλεις.

⁵ *Συσπείρωση Αναρχικών*, αφίσα με τίτλο: «Δεκέμβρης 2008: Μέρες εξέγερσης, μέρες ελπίδας».

⁶ Ο. π.

Τότε είναι, επίσης, που γεννιέται η άποψη πως το επαναστατικό κίνημα οφείλει να είναι *Underground*, κατά τον τρόπο των διάφορων νεολαιίστικων μουσικών σκηνών που προέκυψαν από την Αντικουλτούρα: Να μη βγαίνει πλέον στον δημόσιο χώρο, αλλά να φυτοζωεί στις παρυφές του, προσπαθώντας να κρυφτεί από τον πολυπλόκαμο Μολώχ της Εξουσίας (με την τριχοειδή της δομή, κατά τον Φουκώ), στην οποία μόνο «θρυμματισμένες και ασυνεχείς μοριακές αρνήσεις»¹, δηλαδή –με ανθρώπινη γλώσσα– μερικού τύπου κι αποσπασματικές «αντιστάσεις» μπορεί κανείς να προβάλει². Τότε είναι που εμφανίζεται η κακή συνήθεια να αποκαλούμε «φασιστικό» όχι μόνο κάθε κράτος, είτε πρόκειται για δικτατορικό καθεστώς είτε για καθεστώς φιλελεύθερης, κοινοβουλευτικής ολιγαρχίας, μα κι οτιδήποτε άλλο –θεσμό, φιλοσοφικό σύστημα, καλλιτεχνικό έργο– δεν ευθυγραμμίζεται με τις αναρχικές ιδέες. Η μητη συγγραφέας και ποιήτρια Diane di Prima χαρακτηρίζει ως «απαρχές της νεοφασιστικής πολεοδομίας» την ανάπλαση μιας συνοικίας της Νέας Υόρκης³, ενώ το 1967 ο σχεδιαστής εξωφύλλων και αφισών της ροκ σκηνής του Σαν Φρανσίσκο, Wes Wilson «μεταστρέφει» την αμερικανική σημαία σε ναζιστικό σύμβολο στο έργο του *Are We Next?* Ανάλογη ήταν κι η έμπνευση του σχεδιαστή Ralph Steadman, ο οποίος κόσμησε το εξώφυλλο ενός από τα βιβλία του Hunter S. Thompson –«νέου δημοσιογράφου» και γνωστής προσωπικότητας της αμερικανικής Αντικουλτούρας⁴– μ' ένα κρανίο στα χρώματα της αστερόεσσας, με δυο αγκυλωτούς σταυρούς να υποκαθιστούν τις κόρες των άδειων ματιών του⁵. Σε παλιότερο δίσκο του ο Jello Biafra, πάλαι ποτέ ηγέτης του ιστορικού καλιφορνέζικου πανκ συγκροτήματος *Dead Kennedys*, συνεχίζει να χαρακτηρίζει τη σημερινή Αμερική ως ένα «κυανέρυθρο γκουλάγκ»⁶. Ο φόβος του ολοκληρωτισμού είναι βαθύτατα ριζωμένος σε αυτό το φαντασιακό και μας θυμίζει την χαρακτηριστική ατάκα: «Τα φασιστικά γουρούνια σπέρνουν τα

¹ *Ego te provooco, Flesh Machine*, «Εισαγωγή για τη σημασία της έκδοσης», *Πρακτική της εξέγερσης. Το παράδειγμα των καταλήψεων στον γαλλικό Μάη*, Αθήνα, Φεβρουάριος 2009.

² Εξ ου και η επίδραση της πιο «αριστερής» ή «πολιτικοποιημένης» εκδοχής επιστημονικής φαντασίας σε ορισμένες συνιστώσες του Χώρου. Ας θυμηθούμε την παλιότερη ομάδα *Tristero* από η Θεσσαλονίκη, η οποία εξέδιδε το περιοδικό *Anares* από το 1999 ως το 2004 και της οποίας τα μέλη, μετά τη διάσπασή της, έφτιαξαν τις συλλογικότητες *Terminal 119* και *Blaumachen*. *Tristero* ήταν το όνομα ενός υπόγειου –με τη διπλή σημασία της λέξης– ταχυδρομικού δικτύου/μουσικής οργάνωσης στο μυθιστόρημα *Η συλλογή των 49 στο σφυρί* (1966) του Τόμας Πίντσον ενώ *Anares* (*Anarres* στο αγγλικό πρωτότυπο) ήταν ένας μικρός πλανήτης, στο μυθιστόρημα της Ούρσουλα Λεγκέν, *Ο αναρχικός των δύο κόσμων* (1974), όπου μετοίκησαν οι ελευθεριακοί κι αναρχικοί αποστάτες του πλανήτη Ούρας, όπου κυριαρχούσαν ο καπιταλισμός κι ο κομμουνιστικός ολοκληρωτισμός. Ως «anarres» υπέγραφε κι ένας συντάκτης της αναρχικής εφημερίδας *Απατρικς*, ενώ υπάρχει και ομώνυμος αναρχικός εκδοτικός οίκος στη Βουλγαρία.

³ D. di Prima, *Memoirs of a Beatnik* (1969), Ν. Υόρκη, Marion Boyars, 2002, σ. 174.

⁴ Γνωστότερου στο ευρύ κοινό από τη συγγραφή του βιβλίου *Φόβος και παράνοια στο Λας Βέγκας* (*Fear and Loathing in Las Vegas. A Savage Journey to the Heart of the American Dream*, 1971), που αποτέλεσε τη βάση για την ομώνυμη ταινία με πρωταγωνιστή τον –φίλο του– Τζόνι Ντεπ.

⁵ Πρόκειται για το βιβλίο του Thompson, *Fear and Loathing on the Campaign Trail '72* (1972).

⁶ Στο τραγούδι “Three Strikes” από τον δίσκο *The Audacity of Hype* (2009) του συγκροτήματός του *Jello Biafra and the Guantanamo School of Medicine*.

σύννεφα!»¹, όπως βέβαια και την Αμερικανίδα κριτικό του κινηματογράφου Pauline Kael που χαρακτήριζε την πρώτη ταινία του Ντέρτι Χάρι ως «φασιστική»².

γ) *Η παραμόρφωση της πολιτιστικής κριτικής: ο αριστερός χιπστερισμός*

*Ο κόσμος η κοινωνία ή όπως αλλιώς θέλουμε να ονομάσουμε αυτόν τον φιλοαστικό ή wannabe αστικό εγωπαθή συρφετό δεν ενδιαφέρεται ούτε για πολιτικοκοινωνικούς αγώνες, ούτε για ισότητα κι ελευθερία, ούτε για συνεταιριστική κοινωνία ισότητας σε όλα τα πεδία απ'το διαμοιρασμό αγαθών ή τη λήψη αποφάσεων τα "δικαιώματα" κτλ. ΑΥΤΟ ΞΕΧΑΣΤΕ ΤΟ.*³

Θα πρέπει να είναι προφανές πως δε στηλιτεύουμε εδώ αυτήν την αντικοινωνική στάση από κάποια λαϊκιστική πίστη στο δήθεν αλάνθαστο του «λαού» και των κοινωνιών, γενικότερα. Σε ό,τι μας αφορά προσπαθούμε με κάθε ευκαιρία να τονίζουμε τον αναγκαίο και αναπόδραστο, πλέον, χαρακτήρα της προσπάθειας εμπλουτισμού της παραδοσιακής αντίληψης περί πολιτικής με μια πολιτιστική και, τελικά, ανθρωπολογική κριτική. *Διότι τα προβλήματα που εδώ και δεκαετίες τίθενται στο χειραφετητικό και δημοκρατικό κίνημα δε μπορούν να αντιμετωπιστούν δίχως μια ριζοσπαστική κριτική των ηθών και των συμπεριφορών που υιοθετούν οι δυτικοί πληθυσμοί εντός της κοινωνίας της κατανάλωσης.* Αν δεχόμαστε πως, όχι μόνο κάθε κοινωνικό οικοδόμημα γενικώς αλλά και η κοινωνία της κατανάλωσης ειδικότερα, βασίζονται κυρίως στην οικειοθελή προσχώρηση μεγάλου μέρους των πληθυσμών στις κυρίαρχες αξίες και την ιδεολογία του εκάστοτε «συστήματος», κι όχι στην περίφημη «καταστολή» (η οποία εμφανίζεται κυρίως σε περιόδους κοινωνικού αναβρασμού ή/και ασκείται ενάντια σε αντιπολιτευόμενες μειοψηφίες κι όχι στη μεγάλη μάζα του πληθυσμού⁴), τότε μοιραίο είναι να θεωρούμε απαραίτητη μια κριτική σε αυτές τις «επιλογές» των ατόμων. Αυτό το κατάλαβε νωρίς η Αντικουλτούρα και ορθά επέλεξε να προτάξει μια τέτοια «κριτική της καθημερινής ζωής». Το πρόβλημα όμως είναι πως, αφενός, η συγκεκριμένη πολιτιστική κριτική αυτονομήθηκε, εκτοπίζοντας τελικά την ανάγκη πολιτικής στράτευσης και, αφετέρου –σε ό,τι μας αφορά εν προκειμένω–, πήρε μια τροπή καθαρά αντικοινωνική, οδηγώντας στη συνολική απόρριψη της «κοινωνίας» και στην πεποίθηση πως η τελευταία είναι δομικά κι

¹ Δηλώσεις ενός μέλους του κοινού του Γούντστοκ με αφορμή τον κακό καιρό και τη βροχή που έπεσε κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ. Εμφανίζεται στην ταινία *Woodstock* (1970).

² Βλ. P. Kael, “Dirty Harry: Saint Cop”, περ. *New Yorker*, 15/1/1972.

³ Από σχόλιο (1562077) του χρήστη @ποκομμένος στο αθηναϊκό *Indymedia* σε συζήτηση για την απεργία πείνας των Ν. Μαζιώτη, Χ. Ξηρού και των μελών των Πυρήνων της Φωτιάς την άνοιξη του 2015.

⁴ Με μόνη εξαίρεση τις πιο «θερμές» περιόδους των ολοκληρωτικών καθεστώτων, όπως, π.χ. ο Μεγάλος Τρόμος επί Στάλιν, τα τελευταία χρόνια του ναζιστικού καθεστώτος ή η Πολιτιστική Επανάσταση επί Μάο. Και τότε όμως η καταστολή ασκείται κυρίως για ιδεολογικούς/συμβολικούς λόγους, όχι επειδή κλυδωνίζεται το κοινωνικό καθεστώς.

αθεράπευτα αλλοτριωμένη. Έτσι ο πολιτικός ριζοσπαστισμός έφτασε να ταυτίζεται με την επιδεικτική περιφρόνηση για την κοινωνία.

Αυτή είναι η βάση των θεωριών περί «εθνικού κορμού», ο οποίος παρουσιάζεται με καράφλα, μουστάκι, το παραδοσιακό νεοελληνικό φανελάκι, σαγιονάρα και δασύτριχο στέρνο και ώμους¹. Διόλου τυχαίο λοιπόν που τέτοιες θεωρίες συνιστούν ανοιχτή επίθεση ενάντια στην κοινωνία εντός μιας εντελώς αφελούς αντίληψης για το κοινωνικό σώμα: Όποιος δεν είναι αναρχικός, είναι δυνάμει φασίστας – υπάρχουν οι «σύντροφοι», οι υπάρχουν κι οι «ρουφιάνοι», υπάρχουν οι «αγωνιστές» κι απέναντί τους οι «ανθρωποφύλακες». Λογικό είναι λοιπόν να *μη* προσπαθούμε να πείσουμε τον κόσμο για τις ιδέες μας προκειμένου να τον πάρουμε με το μέρος μας. Δε φαίνεται να περνά απ' το μυαλό των σημερινών αναρχικών η ιδέα πως υπάρχει ο μέσος άνθρωπος που, μπορεί μεν να είναι πατριώτης, ολίγον συντηρητικός στα ήθη και να σοκάρεται αρχικά με την ιδέα του συμφώνου συμβίωσης για τους ομοφυλόφιλους, αλλά δεν είναι και αντίθετος εκ των προτέρων με πράγματα που θα μπορούσαμε να του πούμε. Εφόσον τον θεωρούμε εξ ορισμού αλλοτριωμένο ή «υποταγμένο», το μόνο που μας μένει είναι να τον βρίζουμε, μπας και τον κάνουμε να καταλάβει πως μέσα σ' αυτόν τον γενικευμένο βόθρο υπάρχουν ακόμη κάποιοι εκλεκτοί που επιλέγουν «τον δύσκολο δρόμο της αντίστασης». Έτσι εξηγούνται διάφορες ένδοξες στιγμές του κινήματος όπως η περίφημη πορεία ορισμένων ομάδων του Χώρου στην Αμάρυνθο της Εύβοιας, το Νοέμβριο του 2006, μετά τον ομαδικό βιασμό 15χρονης Βουλγάρας μαθήτριας από Έλληνες συμμαθητές της, στις τουαλέτες του σχολείου τους. Τότε η πορεία διέσχισε τους κεντρικούς δρόμους της μικρής πόλης με βασικό σύνθημα «η κοινωνία σας βρωμάει πατριαρχία και σεξισμό». Όπως ήταν επόμενο, οι πιο θερμόαιμοι και τραμπούκοι από τους ντόπιους επιτέθηκαν στους διαδηλωτές κι αυτοί οι τελευταίοι, με τη σειρά τους, γραπώθηκαν ακόμα πιο σφιχτά από το θεωρητικό τους σχήμα προκειμένου να εξηγήσουν αυτό που τους συνέβη². Η κοινωνία ολόκληρη μια Αμάρυνθος και μια Γαλακτοκομική Σχολή Ιωαννίνων: «Μην πέφτετε από τα σύννεφα κάθε εβδομάδα, μια εστία κακοποίησης όλη η Ελλάδα!»

Δεν είναι τυχαίο που τέτοιες «αντιπατριαρχικές» αναγνώσεις της ελληνικής κοινωνίας συμπίπτουν με την καθαρά χίπστερ και μεταμοντέρνα οπτική συγγραφέων σαν την «ανατρεπτική» Λένα Κιτσοπούλου ή με την αντίστοιχη του λεγόμενου «παράξενου κύματος» του πιο πρόσφατου ελληνικού κινηματογράφου. Βλέπουμε κι εκεί, στα κείμενα της

¹ Βλ. το άρθρο «Ενεργός καταναλωτής», *turboflo*, τ. 1, Μάρτιος 2009.

² Βλ. για παράδειγμα το σχετικό κείμενο-απολογισμό του *Terminal 119*, «Αμάρυνθος *from below*» (Νοέμβριος 2006, διαθέσιμο εδώ: <https://docplayer.gr/16451632-Terminal-119-noemvrios-2006-amarynthos-from-below.html>).

διηγηματογράφου και σε ταινίες τύπου *Κυνόδοντας*, *Miss Violence* ή τις αντίστοιχες του Οικονομίδα, μια κοινωνία κυριαρχούμενη από τη βία, την απανθρωπιά και τον κυνισμό – σωστή καθημερινή «κόλαση» (στην περίπτωση του Οικονομίδα και των διηγημάτων και θεατρικών της Κιτσοπούλου) ή αποστειρωμένη κι ασφυκτική φυλακή (στην περίπτωση του Λάνθιμου): ακριβώς ό,τι φαντασιώνονται εναλλάξ οι αναρχικές αναλύσεις περί «κοινωνικού κανιβαλισμού»¹. Γι' αυτό η εγχώρια χίπστερ ιντελιγκέντσια ενθουσιάζεται με αντίστοιχες αποκαλυπτικές αναγνώσεις της πραγματικότητας που βρίσκει στα ποιήματα κάποιου «Γιάζρα»: «Αυτή η πόλη έχει μια αρρώστια στο αίμα, νοικοκυραίοι ιοί, μικροαστοί μύκητες, εθνικά βακτήρια κρύβονται στο κόλον της, στο πίσω μέρος της γλώσσας της, κάτω απ' την μπανέλα του σουτιέν της, περιμένουν ένα νεύμα του κράτους για να ξεχυθούν στις αρτηρίες της, να προκαλέσουν θρομβώσεις, πνευμονικές εμβολές, πογκρόμ, είναι ένας πόνος πισώπλατος, απ' τα δυτικά προς τ' ανατολικά, του λείπει ένα χέρι να δαγκάσει, του λείπει ένα πόδι να βαστάξει, αλλά του περισσεύει πατριωτισμός, του περισσεύει ρατσισμός, αυξάνονται τα λευκά αιμοσφαίρια, πιέζονται οι ιστοί, προκαλείται συμφόρηση καθώς πήζει το αίμα στους δρόμους, στις πλατείες, πρόκειται για μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ακολουθεί εθνική ενότητα, λαϊκή κυριαρχία, ακολουθούν ακρωτηριασμοί, αυτή η αρρώστια είναι γενετική, έχει μια συνέχεια, κληροδοτείται από πατέρα σε γιο, το ιατρικό ιστορικό περιλαμβάνει εσχάτως συλλαλητήρια για τη μακεδονία, εθνοπανηγύρια και κυνήγι μεταναστών, σιωπηλές διαμαρτυρίες και αγανακτισμένους, στενεύουν οι αρτηρίες, συσσωρεύεται ο θυμός, ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι· όλ' αυτά σε συνδυασμό με έλλειψη πρωτεΐνης C μπορεί να οδηγήσουν σε κεραυνοβόλο πορφύρα ή αλλιώς χούντα»². Όπως μαθαίνουμε, αυτός ο ποιητής «της γενιάς της λιτότητας» «μένει στα Εξάρχεια» και «γράφει ποιήματα σαμπλάροντας φράσεις από χιπ χοπ ύμνους και σκόρπια κομμάτια από την έκδοση *Πολεοδομία και δημόσια τάξη: Αθήνα οχρωμένη πόλη της Λέσχης κατασκόπων του 21ου αιώνα*. Καταγράφει την σημερινή πραγματικότητα με έναν τρόπο τολμηρό και *to the face*»³.

Σ' αυτό το έδαφος βλάστησαν μετά τον Δεκέμβριο του 2008 οι διάφορες «ανθελληνικές» ομάδες, οι οποίες πρέπει να γίνουν αντιληπτές ως ένα ποιοτικό άλμα στην ιστορία του Χώρου: με ονόματα όπως *Συνέλευση ενάντια στην ελληνική πραγματικότητα* ή *Antifa Against Greek Reality* και σλόγκαν του τύπου «ενάντια στην ελληνική εμπειρία» ανάγεται πλέον ρητά σε πολιτική γραμμή η *συνολική απόρριψη της κοινωνίας ως τέτοιας*. Η

¹ Τέτοιο κοινωνικό κανιβαλισμό πουλά και το «τρομερό παιδί» της σύγχρονης γαλλικής λογοτεχνίας (ή, πιο σωστά, λογοτεχνικής παραγωγής), ο αριστεριστής Εντουάρ Λουί, του οποίου τα έργα εκδόθηκαν και στα ελληνικά τα τελευταία 3 χρόνια.

² Από τη συλλογή *Γκρόζνι*, Αθήνα, Υποκείμενο, 2016.

³ Μ. Hulot, «Η περίπτωση Γιάζρα: Ποιήματα βουτηγμένα στη βενζίνη», *Lifo*, 1/8/2016.

μελέτη αυτών των περιπτώσεων μάς επιτρέπει να καταλάβουμε κάτι βασικό: Ότι ο αναρχικός Χώρος στην Ελλάδα, σε επίπεδο ιδεολογίας, συνιστά –τηρουμένων πάντοτε των αναλογιών– μια αριστερή κι «εξεγερσιακή» μορφή χίπστερισμού. Διότι τι είναι ο χίπστερισμός; Η αισθητικοπολιτιστική ευαισθησία που προκύπτει από τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70 και περνά από τον αντιμικροαστισμό στην ανοιχτή αντίθεση ενάντια στην κοινωνία συνολικά. Αυτό το είχαν καταλάβει από νωρίς οι πρώτοι μελετητές του φαινομένου, κατά τη δεκαετία του '50: «βασικός στόχος του χίπστερ είναι να μένει μακριά από μια κοινωνία η οποία, όπως πιστεύει, προσπαθεί να διαπλάσει τους πάντες βάσει της εικόνας της. Για παράδειγμα, καπνίζει μαριχουάνα, επειδή του προσφέρει εμπειρίες που δε μπορούν να βιώσουν οι “μικροαστοί [squares]”»¹. Αυτή η πάση θυσία διαφοροποίηση από την κατεστημένη κοινωνία –που με τα χρόνια έχει πάρει, φυσικά, μορφές πολύ πιο σύνθετες από το κάπνισμα χασίς, που στο μεταξύ έγινε *mainstream*– συνιστά το θεμέλιο του αναρχικού χώρου στην Ελλάδα, ο οποίος έχει τη μορφή μιας μεγάλης κατάληψης –ή ενός γιγάντιου «στεκιού»– που εν είδει γαλατικού χωριού και «Δάσους του Σέργουντ» (κατά την έκφραση του Π. Καλαμαρά) αντιστέκεται με λογικές ανορθόδοξου πολέμου στην κυρίαρχη μικροαστική αποβλάκωση κι αλλοτρίωση.

Φυσικά τη δεκαετία του '50 χαρακτηρίζαμε ως «χίπστερ» τις τελευταίες παραφυάδες του ιστορικού μποεμισμού. Σήμερα, με το πέρας των δεκαετιών και τη σχετική εξέλιξη προς το χειρότερο, η βασική αντίθεση μεταξύ *hip* και *square* ριζοσπαστικοποιείται, καθώς πλέον σκουέρ είναι η κοινωνία ολόκληρη, όπως προκύπτει από την ανάλυση περί «εθνικού κορμού», και χιπ όλοι εκείνοι που αποκλείονται από το σχήμα περί «υγείων Ελλήνων»: «οι μετανάστες, οι “άλλοι”, οι “αποτυχημένοι”, οι επαίτες, οι άστεγοι, οι τοξικοεξαρτημένοι, οι οροθετικές, οι ομοφυλόφιλοι, οι *trans*, οι τσιγγάνοι, οι άνομοι, ο “εσωτερικός εχθρός”, μέχρι και εκείνοι που προτάσσουν την έξοδο από την Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ»². Εδώ έχουμε μόνο μια πιο ανέμπνευστη εκδοχή πραγμάτων που ο Χώρος έλεγε ήδη από το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80, όταν στους «εκτός» της κατεστημένης κοινωνίας περιλαμβάνονταν: «πρεζάκηδες, φρηκς, πόρνες, ραδιοπειρατές, καταληψίες, χασικλήδες, πανκς, καμικάζι, αντιεξουσιαστές, αλκοολικοί,

¹ C. Bird, “Born 1930: The Unlost Generation”, περ. *Harper's Bazaar*, Φεβρουάριος 1957 (παρατίθεται από τον N. Mailer, “The White Negro. Superficial Reflections on the Hipster” [1957], *Advertisements for Myself*, Λονδίνο, Panther Books, 1972, σ. 270).

² «Σκέψεις πάνω στη νέα εθνική αφήγηση σε περιβάλλον συστημικής κρίσης και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μεταναστών ως κυρίαρχο υπόδειγμα διαχείρισης-καταστολής κοινωνικών κομματιών σε “κατάσταση εξαίρεσης”». Κείμενο που συνυπογράφουν οι: *Πρωτοβουλία Αναρχικών Περάματος*, στέκι *Ρεσάλτο*, *Αντιφασιστική Συνέλευση Πειραιά*, *μπλόκο στην εξουσία*, στέκι *Negrorojo*, στέκι *Pasamontaña*, *Κατάληψη Σινιάλο*, *Κατάληψη Παπουτσάδικο*, *Αντιφασίστες-τριες από το Περιστερί*, *Θερσίτης*, *Αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος Αγρός*. Το κείμενο συμπεριλαμβάνεται στη μπροσούρα *Συζητώντας για τις όψεις ενός αναδύομενου ολοκληρωτισμού. Fight Back! Οι εισηγήσεις του δημέρου εκδηλώσεων*, Αθήνα, Απρίλιος, 2014. Το παρατιθέμενο χωρίο βρίσκεται στις σελίδες 14-15.

λιποτάκτες, τραβεστί, ομοφυλόφιλοι, αλλοδαποί, λεσβίες, κρατούμενοι, λούμπεν, άνεργοι, άστεγοι, λαϊκοί. Ένας ολόκληρος κόσμος που όσο και να εθελotuφλούν μπροστά του τα κρατικά γουρούνια και τα όργανά τους, έχει γίνει μια άλλη κοινωνία που μεγαλώνοντας φορτίζεται με περισσότερη δύναμη, οργή και έχθρα»¹. Πρόκειται για εφαρμογή της αναλύσης του Νίκου Μπαλή σχετικά με τον υποτιθέμενο ρόλο του «παραβάτη, του παρεκτρεπόμενου, του δαιμονισμένου, του αμαρτωλού, του εγκληματία, του επαναστάτη και του τρελού» στην αμφισβήτηση των κρατούντων νόμων και ηθών², η οποία πλέον, στους καιρούς της πανδημίας, αναδιατυπώνεται ως εξής: «η στοχοποίηση των μεταναστών, των τοξικοεξαρτημένων, των τρανς, των “ξένων”, των “διαφορετικών” και των “περιθωριακών” επεκτείνεται στη στοχοποίηση όλων μας. Τώρα εν δυνάμει “κίνδυνος”/“εχθρός” είμαστε όλες»³.

δ) Από τον «ανθελληνισμό» στον αντιδυτικισμό και τούμπαλιν

Ελλάδα, σκάσε!

Αυτός ο φιλολουμπενισμός, που εκφράζεται μέσα από ποικίλες επιλογές και συνήθειες του αναρχικού χώρου (σαν την τάση του να συντάσσεται και να υποστηρίζει τις λούμπεν εξεγέρσεις στα προάστια των δυτικών μητροπόλεων, όπως το 2006 στη Γαλλία ή το 2011 στη Μ. Βρετανία ή το «μόρτικο» και «μάγκικο» ύφος κι επιτηδευμένα λούμπεν λεξιλόγιο ορισμένων εντύπων⁴), μας επιτρέπει να κατανοήσουμε και μια ακόμη βασική ιδεολογική ροπή των Ελλήνων αναρχικών: τον αντιδυτικισμό τους. Σε προηγούμενο κείμενό μας όπου αναλύουμε λεπτομερέστερα το φαινόμενο⁵, δίνουμε το βάρος περισσότερο στη σημασία του αντι-ιμπεριαλισμού και του τριτοκοσμισμού⁶, καθώς αναφερόμαστε κυρίως στην Αριστερά. Προφανώς αυτοί οι παράγοντες έχουν ισχύ και στην περίπτωση των αναρχικών. Ωστόσο η βασική συμβολή των τελευταίων έγκειται στο γεγονός πως ο αντιδυτικισμός τους συνιστά προέκταση του χίπστερ φιλολουμπενισμού τους: όπως στο εσωτερικό κάθε έθνους-κράτους, υπάρχουν, από τη μια μεριά, ο εθνικός κορμός και, από την άλλη, οι περιθωριακοί κάθε είδους, έτσι και σε παγκόσμιο επίπεδο, έχουμε, αντιστοίχως, την καπιταλιστική και ιμπεριαλιστική

¹ Προκήρυξη του 1984.

² Ν. Μπαλής, «Η κοινωνία της καταστολής, η παρεκτρεπόμενη συμπεριφορά και ο αποδιοπομπαίος τράγος», περ. *Όταν ο τελευταίος καπιταλιστής στραγγαλιστεί με τα έντερα του τελευταίου γραφειοκράτη, η ανθρωπότητα θα εντυχήσει*, τ. 2, Ιανουάριος 1976 (βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 186).

³ Ανοιχτή Συνέλευση Ενάντια στις Υποχρεωτικότητες, τους Διαχωρισμούς και την Ακροδεξιά, «Καμιά ανοχή στις κρατικές πολιτικές διαχωρισμού, προνομίων, αποκλεισμών και τιμωριών/προστίμων» (Δεκέμβριος 2021).

⁴ Βλ. π.χ. το *Sarajeno* και τα έντυπα της τάσης που εκφράζει.

⁵ Βλ. τη προσούρα μας *Για τις επιθέσεις στο Charlie Hebdo. Ένα σχόλιο για το ιστορικό τέλος της Αριστεράς ως χειραφετητικού κινήματος*, Αθήνα, Μάρτιος 2015.

⁶ *Για τις επιθέσεις στο Charlie Hebdo...*, ό. π., σσ. 42-43 και 51-53.

Δύση και τους «περιθωριακούς» μη δυτικούς λαούς. Εν ολίγοις ο αντιδυτικισμός συνιστά για το πλανητικό επίπεδο ότι ο «ανθελληνισμός» για το εθνικό¹. Γι' αυτό κι εντός του συγκεκριμένου φαντασιακού συνήθως η Ελλάδα τοποθετείται στον δυτικό ή «λευκό» και «πρωτοκοσμικό» κόσμο, ενώ ούτε καθαρά δυτική χώρα είναι ούτε πραγματικά καπιταλιστική οικονομία διαθέτει.

Αντίστοιχης έμπνευσης είναι και η βαθιά μεταναστολαγνεία του Χώρου, η οποία ξεπερνά κατά πολύ την απλή –θεμιτή και απολύτως λογική πλην όμως απλά ανθρωπιστική– συμπάθεια ή αλληλεγγύη προς τους μετανάστες. Αν ακόμα και οι εκπρόσωποι του εργατισμού εδώ στην Ελλάδα τείνουν να εντάσσουν τους «εργάτες» στον εθνικό κορμό και θεωρούν μόνο τους μετανάστες ως «προλετάρους», αυτό συμβαίνει επειδή, ενάντια σε κάθε θεωρητική και φιλοσοφική λογική, εκείνο που τελικά επικρατεί, έστω ασυνειδήτως, είναι η σφοδρή μας επιθυμία να ταυτιστούμε με τους «εκτός» αυτής της κοινωνίας που υποτίθεται πως απορρίπτουμε ριζικά και συνολικά – με τους «απόκληρους του εξουσιαστικού-καπιταλιστικού κόσμου», τους «απόβλητους» και «περισσευόμενους»² της «δήθεν πολιτισμένης Δύσης»³. Οι μόνοι, λοιπόν, που –εντελώς λανθασμένα και αφελώς!– θεωρούνται ως αμόλυντοι κι αναφομοίωτοι είναι οι μετανάστες ή η λούμπεν «άγρια νεολαία» (άλλη μια φετίχ έννοια ορισμένων συνιστωσών του Χώρου) από τα προάστια των δυτικών μητροπόλεων. Στην περίπτωση των εν λόγω κοινωνικών κατηγοριών ο Χώρος παραιτείται από κάθε προσπάθεια πολιτιστικής κριτικής και κλείνει τα μάτια σε κραυγαλέα φαινόμενα εθελούσιας αλλοτρίωσης όπως η προσκόλληση των μεταναστών στη θρησκεία, στις πατριαρχικές αντιλήψεις και στον φυλετισμό, η βαθιά τους επιθυμία να ενταχθούν στην κοινωνία της κατανάλωσης, ή ο εντελώς λούμπεν χαρακτήρας των προαστιακών εξεγέρσεων, οι οποίες πολύ συχνά μετατρέπονται σε επιδρομές πλιατσικολόγησης των μεγάλων εμπορικών κέντρων⁴. Τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου, με άλλα λόγια, αν αναλογιστεί κανείς ότι όλα αυτά τα είχαμε δει, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, κατά τη δεκαετία του '60, στην Αμερική. Σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός Λευκού αριστεριστή της εποχής: «Δεν είμαστε παρά η μικρή ουρά στην άκρη ενός πολύ δυνατού μαύρου πάνθηρα. Κι εγώ θέλω να είμαι αυτή η ουρά – αρκεί να μ' αφήσουν. [...]».

¹ Για τον «ανθελληνισμό» αυτό, βλ. και την ανάλυσή μας στο «Editorial», *Πρόταγμα*, τ. 4, Ιούνιος 2012, σσ. 19-22 όπως και στο «Editorial», *Πρόταγμα*, τ. 10, Ιούνιος 2017, σσ. 27-41.

² Ο. π.

³ Azadí, *Για την επαναστατική προοπτική*, Χανιά, Φλεβάρης 2016, σ. 2.

⁴ Για ορισμένες στοιχειώδεις κοινωνιολογικές παρατηρήσεις σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται οι μετανάστες τη Δύση αλλά και τη στάση τους απέναντι στην κοινωνία της κατανάλωσης, βλ. την ενότητα «Μια “καλύτερη ζωή” ή μια “δυτικού τύπου ζωή”;» του κειμένου μας, «Για το μεταναστευτικό, την Ιθαγένεια και την εθνική ταυτότητα», *Πρόταγμα*, τ. 8, Νοέμβριος 2015.

Πρέπει να εμπιστευόμαστε τους Μαύρους όπως εμπιστεύεται κανείς τα παιδιά»¹. Όπως φαντασιώνεται κι ο «Γιάζρα», που τόσο ωραία συνοψίζει την ευαισθησία του Χώρου στα ποιήματά του: «Είμαι ένας γαμημένος μουσουλμάνος,/ γροθιά, κνήμη, πούτσος./ Δε θα γυρίσω πίσω στην πατρίδα μου (δεν έχω πατρίδα)./ Είμαι μια υγειονομική απειλή, ένα μίasma, δεν ανήκω σε καμία πολιτισμένη φυλή...»².

Από εκεί που το παραδοσιακό εργατικό κίνημα τηρούσε μια στάση όχι απλής καχυποψίας, μα ανοιχτής κι εκπεφρασμένης εχθρότητας απέναντι στο λούμπεν στοιχείο, σήμερα τα κομμάτια του μαρξιστικού εργατισμού που μιλούν στο όνομα της εργατικής τάξης, όταν δεν την περιστέλλουν στους πιο εξαθλιωμένους μετανάστες, ξεχειλώνουν τόσο πολύ την έννοια της, ώστε να την προσαρμόσουν στις φιλολούμπεν φαντασιώσεις τους: «Οι “φοβεροί και τρομεροί” χούλιγκανς, οι “αυτοαναφορικοί” χιπχοπάδες, οι προλεταριακές “συμμορίες” που διεκδικούν τα πάρκα και τις πλατείες των γειτονιών της Αθήνας κι ένα κάρο άλλες εργατικές φιγούρες που στοχοποιούνται απ’ τα μήντια κι απ’ τ’ αφεντικά είναι μερικά μόνο από τα παρατσούκλια που παίρνει η εργατική τάξη, καθώς η ιστορία προχωράει. Οι χούλιγκανς, οι χιπχοπάδες, οι αλήτες της πλατείας είναι μορφές με τις οποίες συντίθεται η τάξη πολιτικά, είναι μορφές που προσλαμβάνει η ανάγκη της εργατικής τάξης να έχει τις δικές της κοινότητες, τα δικά της σημεία αναφοράς, τη δική της καθημερινότητα»³. Τη ρίζα αυτής της μεταστροφής θα πρέπει μάλλον να την αναζητήσουμε πάλι στα κινήματα του ’60 και ειδικότερα στην – καταστασιακής έμπνευσης– μυθολογία σχετικά με τα μπλουζόν νουάρ (*blousons noirs*), που προοικονομεί τις μεταγενέστερες αναλύσεις περί «άγριας νεολαίας»⁴, αλλά και στη θεωρία του Μαρκούζε για την «κοινωνία χωρίς αντιπολίτευση»⁵ εντός της οποίας μόνον «το υπόστρωμα των παριών και των “outsiders”»⁶ μπορεί ν’ αμφισβητεί τις κυρίαρχες νόρμες, ενσαρκώνοντας τη «Μεγάλη Άρνηση», και μάλιστα εκ των πραγμάτων, «ακόμη κι αν η συνείδησή τους δεν είναι επαναστατική»⁷. Σε κάθε περίπτωση, από εκεί που ο μάρμπα-Γιάννης ο Ταμτάκος, που

¹ Παρατίθεται από τον Κρίστοφερ Λας, *The Agony of the American Left*, Ν. Υόρκη, Alfred A. Knopf, 1969, σ. 162.

² Γιάζρα, «Ελληνική δημοκρατία», *Γκρόζνι*, ό. π.

³ «Κουλτούρες του δρόμου», περ. *Antifa*, τ. 51, Απρίλιος 2016.

⁴ Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι Καταστασιακοί εγκομιάζαν εντελώς απολίτικες εξεγέρσεις απελπισίας και θυμού σαν εκείνη στο Γουάτς του Λος Άντζελες, τον Αύγουστο του 1965 (βλ. το περίφημο άρθρο-παραλήρημα του Ντεμπόρ, «Η παρακμή και η πτώση της θεαματικής-εμπορευματικής οικονομίας» [Καταστασιακή Διεθνής, *Το ξεπέρασμα της τέχνης*, μτφρ. Γ. Ιωαννίδης, Αθήνα, Ύψιλον, 1999, σσ. 327-339] που έχει επανειλημμένως αναδημοσιευτεί σε έντυπα του Χώρου). Διόλου τυχαία, σοβαροί Αφροαμερικανοί αγωνιστές, σαν τον μαρξιστή Harold Cruse, θεωρούσαν τις εν λόγω εξάρσεις δείγμα ενός εξεγερτισμού «που δεν οδηγεί πουθενά», ασκώντας κριτική στους Λευκούς αριστεριστές που συνέχισαν την επανάσταση με τέτοιου είδους ασυνάρτητα ξεσπάσματα.

⁵ Βλ. Η. Marcuse, *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος*, μτφρ. Μπ. Λυκούδης, Αθήνα, Παπαζήσης, 1971: «Εισαγωγή. Η νάρκωση της κριτικής: μια κοινωνία χωρίς αντιπολίτευση».

⁶ *Ο. π.*, σ. 254.

⁷ *Ο. π.*

έμενε πίσω απ' το γήπεδο της Τούμπας στη Θεσσαλονίκη, αναφωνούσε «να 'τοι πάλι οι χαφιέδες!», κάθε φορά που, πριν από κάποιον αγώνα, άκουγε τους οπαδούς του ΠΑΟΚ να κατευθύνονται προς το γήπεδο –θεωρώντας πως για ν' ασχολείται κάποιος εργάτης με το ποδόσφαιρο θα 'πρεπε να χαρακτηρίζεται από καραμπινάτη έλλειψη ταξικής συνείδησης, άρα κάλλιστα θα μπορούσε να 'ναι και χαφιές της αστυνομίας!–, σήμερα έχουμε φτάσει οι αναλύσεις μας να ταυτίζονται σχεδόν με τους στίχους των *Bootstroke* οι οποίοι τραγουδούν τους «αλήτες της ζωής» και τους «χούλιγκανς», που όλοι τους ανάγονται σχεδόν σε πρωτοπορία του απελευθερωτικού κινήματος: «η αστυνομική διαχείριση διάφορων κοινωνικών κομματιών όπως οι οπαδοί, και πολύ περισσότερο οι μετανάστες, οι τσιγγάνοι, οι τοξικοεξαρτημένοι και άλλες ευάλωτες στην καταστολή ομάδες, είναι ένα καθεστώς που όσο η κρίση βαθιάνει θα αφορά όλο και μεγαλύτερα κομμάτια της εργατικής τάξης. Είναι γι' αυτό που οι σχεδιασμοί δημόσιας τάξης για τα γήπεδα μας αφορούν»¹.

Διόλου τυχαία, όπως προκύπτει και από τις σχετικές αναλύσεις των περισσότερων ομάδων του Χώρου, η φιγούρα του μετανάστη αποκτά συμβολική αξία για αυτόν ακριβώς το λόγο: εντός του διάχυτου φουκω-αγκαμπενισμού, ο οποίος κάνει τον Χώρο να πιστεύει ότι βιώνουμε «την ανάδυση ενός μόνιμου καθεστώτος έκτακτης ανάγκης»², το στρατόπεδο συγκέντρωσης θεωρείται πεδίο πειραματισμού των νέων μεθόδων καταστολής και τελικά πρότυπο και μήτρα της σημερινής κοινωνικής οργάνωσης, παράλληλα ή εναλλάξ με τη φυλακή. Το γεγονός, λοιπόν, πως στις δυτικές χώρες δημιουργούνται «στρατόπεδα» για τους μετανάστες, μοιραία καθιστά τους τελευταίους μια κοινωνική κατηγορία-πειραματόζωο, επί της οποίας η «Κυριαρχία» δοκιμάζει τις κατασταλτικές μεθόδους που ετοιμάζει για την κοινωνία ολόκληρη ακόμα και σε περιόδους κανονικότητας: «το στρατόπεδο συγκέντρωσης έχει σημασία να εξεταστεί όχι μόνο ως ο αδιανόητος τόπος διοικητικής κράτησης μεταναστών “χωρίς χαρτιά” αλλά εξίσου ως κυριαρχικό υπόδειγμα διαχείρισης κοινωνικών κομματιών σε “κατάσταση εξαίρεσης”, ως βασική μέθοδος ελέγχου-πειθάρχησης-καταστολής των απόκληρων του καπιταλιστικού-εξουσιαστικού κόσμου, ως θεμελιώδης τεχνική διακυβέρνησης του κράτους έκτακτης ανάγκης, που μας εισάγει στην εποχή ενός νέου “μεγάλου εγκλεισμού” των ολοένα περισσότερων “απόβλητων” και “περισσευόμενων”»³.

Φυσικά εδώ έχουμε την προέκταση των ίδιων φουκω-ντελεζιανών παραληρημάτων που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μισό της προηγούμενης δεκαετίας, αρχής γενομένης με την επαύριον

¹ «Γέμισαν οι κερκίδες μας μπάτσους και μαφία», *Antifa Xalandri. Αντιφασιστική συμβολή στον καθημερινό πόλεμο*, τ. 9, Απρίλιος-Μάιος 2016.

² Αναρχική Πολιτική Οργάνωση (ομοσπονδία συλλογικοτήτων), «Ιδρυτική Διακήρυξη», *ό. π.*, σ. 19.

³ «Σκέψεις πάνω στη νέα εθνική αφήγηση σε περιβάλλον συστημικής κρίσης...», *ό. π.*

της 11ης Σεπτεμβρίου αλλά και με την εξάρθρωση της 17 Νοέμβρη. Και τότε διαβάσαμε – ακόμη και στις πιο σοβαρές αναλύσεις του Χώρου– πως «αυτό που συμβαίνει από το καλοκαίρι σ’ αυτόν τον τόπο (ενν. στην Ελλάδα) είναι ένα δείγμα του περάσματος της αστικής δημοκρατίας σε πιο ολοκληρωτικές μορφές διακυβέρνησης. [...] Ο παγκόσμιος πόλεμος των κυρίαρχων “ενάντια στην τρομοκρατία” αποτελείται από δύο συνισταμένες, επιταχυνόμενες που τείνουν προς τον πλήρη ολοκληρωτισμό»¹. Αν «βρισκόμαστε σε ένα στάδιο περάσματος από μια μορφή “κράτους δικαίου” (*Rechtsstaat*) της σοσιαλδημοκρατίας σε ένα αστυνομικό κράτος (*Polizeistaat*)»² είναι γιατί το «δόγμα ασφάλειας» προωθούσε το Γκουαντάναμο και τους τρομονόμους ως πυλώνες του επερχόμενου ολοκληρωτισμού, μιας και «η κοινωνία της επιτήρησης περνάει στην κοινωνία του ελέγχου»³. Φυσικά ο ολοκληρωτισμός αυτός ουδέποτε ήρθε, η τρομοκρατία συνιστά πραγματική ιστορική δύναμη κι όχι απλώς συνωμοσία της «Κυριαρχίας» με σκοπό την επιβολή του «νέου ολοκληρωτισμού» κι έτσι, με αφορμή το μεταναστευτικό-προσφυγικό (που σχετίζεται άμεσα με ορισμένες από τις συνέπειες αυτής της ανύπαρκτης «τρομοκρατίας»), ξαναρχίσαμε το ίδιο τροπάρι, το οποίο, μετά από μια μικρή υποχώρηση, νεκραναστήθηκε με την πανδημία του κορωνοϊού και τις φαντασιώσεις περί του «ιατροφασισμού»⁴, της επιβολής ενός «υγειονομικού Απαρχάντ»⁵, της «εξάπλωσης του ολοκληρωτισμού»⁶ και περί των εμβολίων ως εργαλείων προώθησης μιας ολοκληρωτικής βιοτεχνολογικής κυριαρχίας⁷.

Το γεγονός πως τα υγειονομικά μέτρα περιορισμού είναι προσωρινά, ότι ο εμβολιασμός των πληθυσμών είναι πλημμελής κι αρπακολλατζίδικος (ειδικά στην Ελλάδα!) ή ότι περίφημα «στρατόπεδα» είναι κατά βάση όχι χώροι μόνιμης συγκέντρωσης μα «επαναπροώθησης» – δηλαδή απέλασης στην Τουρκία ή προώθησης σε ευρωπαϊκές χώρες– φαίνεται πως δεν ενδιαφέρει ιδιαίτερα τους υποστηρικτές αυτών των αντιλήψεων. Έτσι στις πιο μαρξιστικές εκδοχές του επιχειρήματος πριμοδοτείται το σενάριο της εκμετάλλευσης έναντι αυτού της «πειθάρχησης» και της καταστολής. Το στρατόπεδο, υπό τη μορφή του *hot-spot* πλέον, γίνεται αντιληπτό ως στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας και, ως τέτοιο, πρότυπο των προωθούμενων, σήμερα, εκμεταλλευτικών σχέσεων: «Σε μεγάλα, κι όλο μεγαλύτερα τμήματα

¹ «Το πέρας στο αστυνομικό κράτος», περ. *Ανάρες*, τ. 6, Φεβρουάριος 2003, σ. 2 (οι υπογραμμίσεις είναι του *Ανάρες*).

² *Ο. π.*, σ. 3.

³ *Ο. π.*, σ. 0.

⁴ Βλ. την προκήρυξη της ομάδας *Contra Dystopia*, «Κάτω τα ξερά σας από τα παιδιά! Ο ιατροφασισμός σας δεν θα περάσει πάνω από τα σώματά τους» (*contradystopia.blogspot.com*, Δεκέμβριος 2021).

⁵ Κατά το όνομα της «Πρωτοβουλίας ενάντια στο υγειονομικό απαρχάντ».

⁶ Ανοιχτή Συνέλευση Ενάντια στις Υποχρεωτικότητες, τους Διαχωρισμούς και την Ακροδεξιά, «Καμιά ανοχή στις κρατικές πολιτικές διαχωρισμού, προνομίων, αποκλεισμών και τιμωριών/προστίμων» (Δεκέμβριος 2021).

⁷ Είναι η γραμμή των «Αυτόνομων» και των Αντιφά παραφυάδων τους.

του πλανήτη, η καπιταλιστική κρίση/ αναδιάρθρωση/ συσσώρευση κατασκευάζει spots αξιοποίησης, γεωοικονομικά και γεωπολιτικά “σημεία”, και ερήμους ζωής. Τα πρώτα μπορεί να είναι ένα ορυχείο εδώ· ένα λιμάνι εκεί· ένα τουριστικό θέρετρο παραπέρα· μια φυτεία οπίου ακόμα πιο κει· ένα “σημείο” σεξοτουρισμού ή μια κλινική αφαίρεσης και εμπορίου οργάνων δίπλα· ένα, δύο, τρία πεδία δοκιμής όπλων και τακτικών γύρω γύρω. Οι δεύτερες είναι το τεράστιο μη-έδαφος της μαζικής υποτίμησης. Υποτίμηση της ζωής, υποτίμηση της αξιοπρέπειας, υποτίμηση της εργασίας: *τρέχα, σκύψε, παρακάλα... κι ίσως ζήσεις...»*¹.

ε) *Από την εκμετάλλευση στον ρατσισμό: η προσχώρηση στον φυλετισμό*

*Ένας είναι ο εχθρός: Φασίστες, στρατός & εθνικός κορμός*²

Θα πρέπει εδώ να τονίσουμε ότι η ιδιαίτερη συμπάθεια που ένιωθε ανέκαθεν ο αναρχικός Χώρος για τους μετανάστες είναι η πίσω πλευρά του αντι-μικροαστισμού του, μιας κι οι μετανάστες ή οι πρόσφυγες, ως το αντίθετο του «εθνικού κορμού» και της «καπιταλιστικής» ή «μπεριαλιστικής» Δύσης, λογίζονται ως μια νέα εκδοχή επαναστατικού υποκειμένου. Η τάση αυτή, που παραγνωρίζει βασικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά των μη δυτικών πληθυσμών (όπως η προσκόλλησή τους σε πραγματικές και σκληρές μορφές πατριαρχικής κοινωνικής οργάνωσης, η κυριαρχία της θρησκείας στο σύνολο της κοινωνικής ζωής κ.ο.κ.) είχε φτάσει σε παροξυσμό κατά την εποχή των πολυάριθμων μεταναστευτικών ροών, στα χρόνια του συριακού εμφυλίου πολέμου. Στην πραγματικότητα, όμως, συνιστά φαινόμενο δομικό κι όχι συγκυριακό. Είναι έκφραση αυτού που την εποχή εκείνη είχαμε χαρακτηρίσει ως *φυλετικοποίηση του κοινωνικού ζητήματος*³: δηλαδή της έμμεσης αντικατάστασης της ταξικού τύπου ανάλυσης από μια ουσιαστικά φυλετικού τύπου ανάλυση, εντός της οποίας θύματα εκμετάλλευσης και καταπίεσης θεωρούνται μόνον τα μέλη των έγχρωμων θρησκευτικών κι εθνοτικών μειονοτήτων εντός της Δύσης.

Η χίπστερ νεκρανάσταση του αφροαμερικανικού εθνικισμού μέσω του κινήματος Black Lives Matter στις ΗΠΑ αποτέλεσε άλλη μιαν αφορμή για την ενεργοποίηση ανάλογων αντανεκλαστικών από πλευράς Χώρου: κάθε ταξική ανάλυση ξεχάστηκε και η αστυνομική βία ερμηνεύθηκε με αποκλειστικά φυλετικούς όρους, ως έκφραση του περίφημου «ρατσισμού» που υποτίθεται πως κυριαρχεί εντός της Δύσης. Διότι, πλέον, *ο ρατσισμός έχει αναχθεί στο απόλυτο Κακό, έχοντας, ουσιαστικά, αντικαταστήσει την εκμετάλλευση και την κοινωνική*

¹ «Η γεωπολιτική του θανάτου», *Sarajevo*, τ. 103, Φλεβάρης 2016, σ. 13 (οι υπογραμμίσεις είναι του συντάκτη).

² Αφίσα του Antifa Lab που τοιχοκολλήθηκε τον Ιούνιο του 2018.

³ Βλ. *Για τις επιθέσεις στο Charlie Hebdo...*, ό. π., σ. 43 κ.ε.

ανισότητα ως βασικά κοινωνικά δεινά στην αναρχική συνείδηση: όπως κάθε μορφή εξουσίας θεωρείται πλέον «φασιστική», έτσι κι η ανισότητα με την κοινωνική αδικία γίνονται πλέον αντιληπτές ως «ρατσισμός», με αποτέλεσμα η σύγχρονη κοινωνία να περιγράφεται ως «νεοφιλελεύθερο απαρτχάιντ»¹. Όπως είχαμε την ευκαιρία να δείξουμε, τούτη η εξέλιξη υποτάσσει πλήρως τις ελευθεριακές ιδέες στη λεγόμενη «πολιτική των ταυτοτήτων», δηλαδή στο βασικό εργαλείο κοινωνικής ανόδου των ολιγαρχικών στρωμάτων κάθε μειονότητας αλλά και της «προοδευτικής» και «χίπστερ» μερίδας των δυτικών ολιγαρχιών².

Η πολιτική ως διακήρυξη πίστης και ως happening

α) Ο γλωσσικός φετιχισμός

-Πάνω σ' αυτό το τι άλλο, θα μπορούσαμε να σας πούμε τι λένε οι ίδιες, άσχετα αν είναι έτσι πράγματι ή δεν είναι, μιλάμε για τις ένοπλες οργανώσεις...

-Τρομοκρατικές εννοείτε;

-Εσείς θα δώσετε τον όρο.

-Καλά, δεν έχει σημασία, ένοπλες οργανώσεις...

(διάλογος του Καστοριάδη με Έλληνες αναρχικούς³)

Ένα χαρακτηριστικό του αναρχικού χώρου που αμέσως τραβά την προσοχή του αμύητου παρατηρητή είναι ο ερμητισμός κι η οριακά ακατανόητη φύση των κειμένων που εκδίδουν οι ομάδες που τον αποτελούν: Είτε πρόκειται για κείμενα και αναλύσεις που, ως τέτοια, προορίζονται για έναν πιο περιορισμένο κύκλο ενημερωμένων και «ψαγμένων», είτε για αφίσες, που έχουν, υποτίθεται, σκοπό να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των λιγότερο εξοικειωμένων μ' αυτές τις ιδέες περαστικών, παντού έχουμε το ίδιο δυσνόητο ύφος, παντού την ίδια ψυχαναγκαστική ανάγκη να επαναλαμβάνουμε όρους και εκφράσεις-φυλαχτά («μπάτσοι», «εξεγερμένοι», «Κράτος και κεφάλαιο», «αλληλέγγυοι», «οργή», «αφεντικά», «συλλογικοποίηση των αντιστάσεων», «διαμεσολάβηση», «υποταγμένοι», «εσωτερικός εχθρός», «μητρόπολη», «κοινωνικές αντιστάσεις», «αναδιάρθρωση», «αιχμάλωτοι του

¹ Βλ. π.χ. τη μπροσούρα της Συνέλευσης ενάντια στη Βιοεξουσία & την Κλεισούρα, «Κριτική του διαχωρισμού - Το αυτοπειθαρχικό υπόστρωμα του ρευστού, νεοφιλελεύθερου απαρτχάιντ» (Νοέμβριος 2021).

² Βλ. σχετικά τα κείμενά μας: «Με αφορμή την αστυνομική βία στις ΗΠΑ: ρατσισμός, ανισότητα κι η φυλετικοποίηση της πολιτικής» και «Οι αμερικανικές εκλογές κι η μετατροπή της πολιτικής σε πολιτιστικό πόλεμο», αμφότερα στο ιστολόγιο της ομάδα μας, *protagma.wordpress.com*. Για τον αντι-ρατσισμό ως μέσο κοινωνικής ανόδου των μειονοτικών μικρο-ολιγαρχιών, βλ. την ανάλυση του Αφροαμερικανού μαρξιστή Άντολφ Ριντ του νεότερου, «Μια νέα ερμηνεία της αφροαμερικανικής ιδιαιτερότητας», *Πρόταγμα*, τ. 11, ό. π.

³ Συνέντευξη στην εφημερίδα *Εκτός Νόμου*, τον Αύγουστο του 1990, που αναδημοσιεύθηκε πριν κάποια χρόνια στο περιοδικό *Contact*, τ. 10, Νοέμβριος 2007 υπό τον τίτλο «Ο Κορνήλιος Καστοριάδης σε μια συζήτηση με Έλληνες αναρχικούς το 1990», σ. 45.

κοινωνικού-ταξικού πολέμου», «ρουφιάνοι», «καταστολή», «εξουσιαστές», «εντατικοποίηση», «ταξικό μίσος», «ενάντια στο υπάρχον», «αντιπληροφόρηση», «κρατικά σκυλιά», «κοινωνικός-ταξικός ανταγωνισμός», «κοινωνική αντιβία», «κρατικός ολοκληρωτισμός», «ανταγωνιστικό κίνημα», «προλετάριοι», «Κυριαρχία», «εκφασισμός», «κοινότητες αγώνα» κ.λπ.). Παντού τα γνωστά γλωσσικά τικ («Κράτος», «Κεφάλαιο» και «Κυριαρχία» πάντα με κεφαλαίο, τα ονόματα χωρών πολύ συχνά με μικρό το αρχικό γράμμα –στα ονόματα κομμάτων μπαίνουν όλα μικρά: «σύριζα», «ανέλ», «νδ»-, χρήση αστείων περιφράσεων όπως «ελλαδικός χώρος» ή «ελληνική επικράτεια» προκειμένου να μην αναφερθεί ποτέ ο όρος «Ελλάδα» κ.λπ.), παντού η ίδια ανικανότητα να πούμε τα πράγματα με απλό τρόπο, παντού το ίδιο πομπώδες και διακηρυκτικό ύφος, πολύ συχνά ακατανόητο και κοφμουζιονιστικό, που δίνει την εντύπωση πως μιλάμε απλώς για να μιλάμε: «Όταν ο ορυμαγδός της ετερόδοξης προσδοκίας προσγειωθεί στο *διά ταύτα* των αμετάθετων αναγκών, η συντριβή θα έχει τον χαρακτήρα της πρόσκρουσης»¹. «Η Αριστερή κυβέρνηση εδραίωσε τη νομιμοφάνεια του διαλυτικού παρόντος κι επιθυμεί να δρέψει την ικανότητα διακυβέρνησής του. [...] Θέλει, δηλαδή, να καλλιεργήσει την κοινωνική συναίνεση, με την αξιοσύνη της να άρχει, δίχως να αναλογίζεται στα σοβαρά τη δική της κυβέρνησι από τις χοντροκομμένες διαβρώσεις που επιβάλλει η ενάσκηση της εξουσίας»². «Η τραγικότητα του εμπρησμού της *Marfin* έγκειται στο ότι εξέφρασε την ίδια τη σύγχρονη κρίση του κεφαλαίου ως ανάγκη για ευρεία καταστροφή *κοινωνικού κεφαλαίου* και ταυτόχρονα, μένοντας μόνο στην υλική πλευρά του ζητήματος, υποτίμησε την αναγκαιότητα του κομμουνισμού ως ακριβώς αναγκαιότητα για εκ βάθρων καταστροφή των *καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων*»³. «Εν κατακλείδι, ο Αναρχισμός ως Κοινωνικό κίνημα δεν είναι η εφεύρεση ενός δόγματος ή πρωτοπορίας αλλά η επιστροφή στο κοινωνικό που δεν είναι άλλο από “το διατομικό στο διομαδικό χαρακτηριστικό” (δηλαδή, από την ομογενοποίηση της ταυτότητας, στην πολυμορφία του διαφορετικού, αλλά με κοινό νόημα)»⁴. Πρόκειται για ένα είδος γλώσσας που ελάχιστα διαφέρει από εκείνη που κορόιδευε κάμποσους αιώνες πριν ο Θερβάντες, αναφερόμενος στα ιπποτικά μυθιστορήματα που τρέλαναν τον δύστυχο τον Δον Κιχώτη: «“ο λογισμός του παραλογισμού που φέρνετε στο λογικό μου αδυνατίζει τόσο πολύ το λογικό, ώστε όχι δίχως λόγο παραπονιέμαι που είστε τόσο όμορφη”, [...] “οι υψηλοί ουρανοί που θεϊκά με τη βοήθεια

¹ «Σημείωμα της συντακτικής ομάδας», περ. *Κοινωνικός Αναρχισμός*, ό. π.

² «Σημείωμα της συντακτικής ομάδας. Ο πλεονασμός της αλογίας», περ. *Σκαντζόχοιρος*, τ. 3, Ιούνιος 2017, σ. 5.

³ «Θέσεις για την 5η Μάη και τη γενεαλογία της», ό. π., § 25.

⁴ Α. Αργυριάδης, «Ο Αναρχισμός ως Κίνημα: ερμηνείες, παρερμηνείες και παρεμβάσεις», *Provo.gr*, 26/5/2015.

των άστρων σάς προικίζουνε με τη θεϊκότητά σας και σας κάνουν άξια της αξίας που αξίζει το μεγαλείο σας»¹.

Επισημως αυτό συμβαίνει επειδή «η κυριαρχία επαναρρυθμίζει τη γλώσσα σε συστοιχία με τις ολοκληρωτικές πολιτικές της. Η γλώσσα πάντα χρησιμοποιείται από τα πάνω ως βασικός μηχανισμός παραγωγής και αναπαραγωγής των κυρίαρχων νοημάτων, και αναπαράστασης της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα από συγκεκριμένα εξουσιαστικά σχήματα. Η γλώσσα της εξουσίας δε μπορεί παρά να είναι εξουσιαστική»² – πράγμα που συνεπάγεται πως το «ανταγωνιστικό κίνημα» θα πρέπει να δημιουργήσει τη δική του γλώσσα. Στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για μια τάση μετατροπής του γραπτού λόγου από εργαλείο μετάδοσης πληροφοριών και ιδεών σε αυτοσκοπό, σε εργαλείο παραγωγής ιερών κειμένων που στοχεύει να ξορκίσει το Κακό ακολουθώντας το σχετικό τελετουργικό – που, σε ό,τι μας αφορά, συνίσταται στη χρήση συγκεκριμένων λέξεων και εκφράσεων. Ουσιαστικά έχουμε μια μεταμοντέρνα εκδοχή της τάσης των ολοκληρωτικών κινήματων, τόσο των φασιστικών-ναζιστικών όσο και των κομμουνιστικών, να καταστρέφουν, όχι μόνο τη σκέψη – η οποία, όπως έχουν δείξει η Χάνα Άρεντ για τον ναζισμό³ κι ο Κώστας Παπαϊωάννου για τον σταλινισμό⁴ ευτελίζεται σε απλή αναπαραγωγή σλόγκαν και τσιτάτων – αλλά και την ίδια τη γλώσσα, ως εργαλείο σκέψης κι επικοινωνίας. Διότι ξύλινη δεν είναι μονάχα η γλώσσα του ΚΚΕ, της άκρας Αριστεράς και σταλινικών απολιθωμάτων τύπου Δικτύου Περιπεκτικής Δημοκρατίας⁵ αλλά κι εκείνη του αναρχικού χώρου – με τη μόνη διαφορά πως εδώ, όταν δεν πρόκειται για τις πιο ανέμπνευστες εκδοχές του φαινομένου⁶, έχουμε μια χιπστερικής έμπνευσης ξύλινη γλώσσα. Ίδιόν της είναι πως δεν προσπαθεί, με λαϊκιστικό τρόπο, να είναι

¹ Μ. Θερβάντες, *Ο Δον Κιχώτης*, Α' τόμος, μτφρ. Κ. Καρθαίος, Αθήνα, Πατάκης, 2005, σ. 45. Να σημειωθεί εδώ η γοητεία που ασκεί η περσόνα του Δον Κιχώτη σ' ένα κομμάτι του Χώρου, προφανώς επειδή η στροφή στη φαντασιωκοπία και την παράνοια ως απελπισμένη απόπειρα επίλυσης των αδιεξόδων της ζωής γίνεται λανθασμένα αντιληπτή ως απελευθερωτική εκδοχή ουτοπισμού: εκτός από την αναρχοσυνδικαλιστική ομάδα Ροσινάντε (που δανείζεται τ' όνομά της από το διάσημο ψωράλογο του ήρωα του Θερβάντες) υπάρχει και το βιβλίο του Φ. Πατσάκη, *Ας ξαναχτίσουμε τους ανεμόμυλους. Λογοτεχνία και αυτεξούσιο: Δον Κιχώτης, Άμλετ, Φάουστ, Ρεμπώ, Ντοστογιέφσκι*, Αθήνα, εκδ. Εξάρχεια, 2016.

² «Ολοκληρωτισμός και γλώσσα», εισήγηση του «αυτοδιαχειριζόμενου κατελιημένου εδάφους» Αγρός, στο διήμερο εκδηλώσεων «Συζητώντας για τις όψεις ενός αναδυόμενου ολοκληρωτισμού» (2014). Βλ. *Οι εισηγήσεις του διήμερου*, Απρίλιος 2014, σσ. 12-13.

³ Στο βιβλίο της *Ο Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ. Μια έκθεση για την κοινοτοπία του κακού*, μτφρ. Β. Τομανάς, Θεσ/νίκη, Νησίδες, 2009.

⁴ Στο βιβλίο του *Η ψυχρή ιδεολογία. Δοκίμιο για την απονέκρωση του μαρξισμού* (1967), μτφρ. Μπ. Λυκούδης, Αθήνα, Ύψιλον, 1986.

⁵ Νυν «ΜΕΚΕΑ» (Μέτωπο Κοινωνικής και Εθνικής Απελευθέρωσης).

⁶ «Ενάντια και σε πείσμα του κλίματος της εθνικής και διαταξικής ενότητας, που έχει επικρατήσει από το 2012 και πλέον βρίσκεται σε ακόμη μεγαλύτερη έξαρση εξαιτίας της ανάληψης της κυβέρνησης από την καθεστωτική αριστερά, η ταξική πραγματικότητα καθιστά ξεκάθαρο ότι: “Σήμερα”, όπως και “χθες”, ο πόλεμος διεξάγεται στο κοινωνικό πεδίο και εχθρός μας είναι το Κεφάλαιο και το Κράτος» «Βόλος: το ολοκληρωτικό πρόσωπο της δημοτικής αρχής» (επιστολή ενός «συντρόφου κατοίκου Βόλου» στο *Provo.gr*).

«κοντά στο λαό», αλλά, όλως αντιθέτως, υιοθετεί μια ελιτίστικη, ψευδοδιανοουμενίστικη χροιά, που αρθρώνεται, πολύ συχνά, γύρω από ένα φλεγματικό χιούμορ και μια αφ' υψηλού ειρωνεία κατά πάντων, αναμειγμένη με μια μεγαλόστομη λυρική ρητορική στα όρια της μεγαλομανίας (με ατάκες του τύπου: «Αστοί τρέμετε! Οι αναρχικοί είναι παντού! Η Αναρχία βρίσκεται κάτω από το έδαφος που πατάτε και νομίζετε στέρεο! [...] Η Ουτοπία είναι δίπλα μας!»¹, «Γιατί εκεί που κοιτάμε, εκεί θα πάμε»², «Είμαστε εικόνα απ' το μέλλον και αυτοί οι εγγυητές του σάπιου υπάρχοντος. Αλλά πως να μας φοβίσουν οι φοβισμένοι. Πως να μας σκλαβώσουν οι δούλοι»³). Πρόκειται για ένα ύφος που θυμίζει μείγμα Γκι Ντεμπόρ, Κατερίνας Γώγου και Γιάζρα και συνιστά τη γλωσσική κι αισθητική έκφραση της αντικοινωνικής τάσης για την οποία μιλήσαμε προηγουμένως.

Ο Μάρει Μπούκτσιν έχει ασκήσει σωστή κριτική σε πολλές από τις πτυχές των φαινομένων που αναλύουμε κατά τη γνωστή του πολεμική ενάντια στον *lifestyle*-αναρχισμό⁴. Εντούτοις δεν είναι απαραίτητος ο εγγενής –κατά τον Αμερικανό θεωρητικό– ατομικισμός του αναρχισμού που οδηγεί σε αυτά τα φαινόμενα, όσο μια τάση αρκετά πιο πρόσφατη, η οποία εμφανίζεται κατά τη δεκαετία του '60 στους κόλπους των νεολαιίστικων κινημάτων της εποχής. Τότε είναι που αρχίζουν να διαμορφώνονται οι εν λόγω τάσεις, ως συνέπεια των κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών που γνώρισαν οι δυτικές κοινωνίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όσο κι αν μπορούμε να εντοπίσουμε ατομικιστικές κι αντικοινωνικές ροπές στον ιστορικό αναρχισμό, ποτέ δεν είχε παρατηρηθεί στο παρελθόν μια τέτοια συνολική αποκοπή του αναρχικού κινήματος από την κοινωνία όπως αυτή που εντοπίζουμε σήμερα, ειδικά στην ελληνική περίπτωση, και μάλιστα ηθελημένη. Ποτέ οι αναρχικοί δεν είχαν γίνει σέχτα που μίλαγε τη δική της γλώσσα και ζούσε στον δικό της κόσμο. Αυτό που τείνει να τους μετατρέψει σε τέτοια είναι το γεγονός πως, σε περιπτώσεις σαν την ελληνική, έχουν διαμορφωθεί πάνω στη βάση της νεολαιίστικης κουλτούρας που προκύπτει μέσα από τα κινήματα της Αντικουλτούρας. Έτσι ο τρόπος ύπαρξής τους είναι αντίστοιχος μ' εκείνον του πλήθους των «φυλών» που συνιστούν σήμερα τη νεανική υποκουλτούρα.

β) Ηθική της πεποιθήσεως και ηθική της ευθύνης

¹ Προκήρυξη που κυκλοφόρησε με την υπογραφή «Αναρχικοί» τον Οκτώβριο του 1977 (βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 428).

² Αναρχική Ομάδα Cumulonimbus, «Κείμενο με αφορμή τον “Μαύρο Δεκέμβρη”», περ. *Γη & Ελευθερία*. Έκδοση της Αναρχικής Πολιτικής Οργάνωσης, τ. 2, Μάρτης 2016, σ. 12.

³ Αναρχική ομάδα Μπαρούτι, «Για την επίθεση στην κατάληψη Έπαυλης Κούβελου», 14/11/2015.

⁴ Βλ. σχετικά Μ. Μπούκτσιν, *Κοινωνικός ή lifestyle αναρχισμός: ένα αγεφύρωτο χάσμα* (1995), μτφρ. Α. Φωτάκης, Γιάννενα, Ισνάφι, 2005.

Προκειμένου να κατανοήσουμε περί τίνος πρόκειται, είναι χρήσιμη η αναφορά στην πολύ σημαντική, από θεωρητική άποψη, διάκριση του Μαξ Βέμπερ μεταξύ των δύο μορφών πολιτικής συμπεριφοράς που ο Γερμανός κοινωνιολόγος αποκαλεί «ηθική της πεποιθήσης» και «ηθική της ευθύνης», αντίστοιχα¹. Ηθική της ευθύνης είναι η πολιτική συμπεριφορά που εμφορείται από την επίγνωση πως ο κόσμος δεν είναι φτιαγμένος στα μέτρα μας και πως, ως εκ τούτου, η πολιτική είναι αναγκασμένη να κάνει υποχωρήσεις και υπαναχωρήσεις όπου ενδεχομένως χρειάζεται, δίχως να νιώθει πως με αυτόν τον τρόπο προδίδει τις αρχές της. Διότι ζητούμενο είναι ακριβώς η προσπάθεια προσαρμογής αυτών των αρχών στην –κατά κανόνα εχθρική– πραγματικότητα ή, πιο σωστά, η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη προώθηση και διάδοσή τους. Ηθική της πεποιθήσης, αντίθετα, είναι η στάση που προκρίνει απλώς την με κάθε κόστος διατήρηση της ιδεολογικής καθαρότητας, αδιαφορώντας πλήρως για τις συνέπειες μιας τέτοιας επιλογής αλλά και για τη μακροπρόθεσμη ζημιά που συνήθως υφίστανται αυτές οι αξίες και ιδέες από μια τέτοια στενόμυαλη υποστήριξή τους. Για την ηθική της πεποιθήσης δεν υπάρχουν κριτήρια πρακτικότητας και αποτελεσματικότητας, παρά μόνον ο μοραλισμός της τιμιότητας και της προδοσίας: η πολιτική θεωρείται ως έμπρακτη διακήρυξη πίστης κι όχι ως προσπάθεια αλλαγής των συσχετισμών δυνάμεων μέσα στην κοινωνία.

Αν λάβουμε υπόψη μας όσα είπαμε παραπάνω για την πολιτική συμπεριφορά των Ελλήνων αναρχικών, θα μπορούσαμε να συμπυκνώσουμε αυτές μας τις παρατηρήσεις στην εξής απόφαση: *ο αναρχικός Χώρος συνιστά μια ηθική της πεποιθήσης τραβηγμένη στα άκρα. «Όλα ή τίποτα», όπως πολύ εύστοχα το θέτει ο Γ. Καλιόρης², μιας κι οι πολιτικές θέσεις του Χώρου μοιάζουν πολύ συχνά να μην είναι παρά η απόληξη του μαξιμαλιστικού του βερμπαλισμού. Εξ ου κι η διαρκής επίκληση της «αξιοπρέπειας» στα κείμενα και της προκηρύξεις του, εξ ου και το γεγονός πως, ακόμη και σήμερα, οι θέσεις που έχει ο Χώρος απέναντι σ' ένα τόσο φλέγον ζήτημα όπως το μεταναστευτικό συνοψίζονται στο «χαρτιά σε όλους» και στο «φωτιά στα σύνορα».*

Είδαμε, προηγουμένως, ότι εδώ έγκειται η ιδιομορφία του «καπελώματος» αναρχικού τύπου, σε αντιδιαστολή προς την αριστερή και αριστερίστικη εκδοχή του φαινομένου. Αν θέλουμε, μάλιστα, να είμαστε ακριβέστεροι, πρέπει να προσθέσουμε πως τυπική αναρχική πολιτική συμπεριφορά είναι ο *σεχταρισμός* – δηλαδή η δημιουργία μιας στενής ομάδας μνημένων και «καθαρών», η οποία δομεί την ταυτότητά της μέσω του ετεροκαθορισμού:

¹ Βλ. σχετικά το κείμενο της περίφημης διάλεξής του Μ. Weber, *Η πολιτική ως κάλεσμα και επάγγελμα* (1919), μτφρ. Κ. Κουτσορέλης, Αθήνα, Δώμα, 2019.

² Βλ. το ομώνυμο βιβλίο του (*Όλα ή τίποτα. Αντιεξουσιαστικός λόγος και συνείδηση των ορίων*, Αθήνα, Αρμός, 2014).

θεμέλιο της ύπαρξής μας είναι η διαφοροποίησή μας από τις αδαείς και αλλοτριωμένες μάζες των «μικροαστών» και των «φασιστών». Αντίθετα, το *καπέλωμα*, δηλαδή η προσπάθεια να επιβάλουμε με δόλιο ή ακόμα και βίαιο τρόπο τη «γραμμή» και τις απόψεις μας επί του πολιτικού σώματος (εντός μιας συνέλευσης ή ενός συνδικάτου, για παράδειγμα) συνιστά ίδιον της αριστερής, δηλαδή λενινιστικής λογικής, η οποία είναι, μεν, αυταρχική και ολιγαρχική, ωστόσο δεν κατατρύχεται από ανθρωποφοβικά και αντικοινωνικά σύνδρομα και παραμένει, έτσι, σταθερά στραμμένη προς την κοινωνία (έστω και με σκοπό την ποδηγέτησή της).

Σε κάθε περίπτωση, ουσία του σεχταρισμού είναι η *μετατροπή της πολιτικής σε διαρκή διακήρυξη πίστης*. Όσοι και όσες έχουμε συμμετάσχει έστω και περιστασιακά σε «συνελευσιακές διαδικασίες» του αναρχικού χώρου –ή έστω σε αντίστοιχες διαδικασίες όπου απλώς συμμετέχουν και μέλη του Χώρου– θα θυμόμαστε την ευκολία με την οποία τα εν λόγω άτομα εγείρουν «αξιακό ζήτημα» και θέτουν βέτο ακόμα και σε απλά πρακτικά ζητήματα. Αυτό που τους ενδιαφέρει δεν είναι η επίλυση των πρακτικών προβλημάτων, ούτε καν η χειραγώγηση των διαδικασιών (όπως συμβαίνει στην περίπτωση των αριστερών μικρο-γραφειοκρατιών). Βασική επιδίωξη, αντιθέτως, είναι η διαρκής αυτοκατάφασή μας ως σέχτας. Γι' αυτό άλλωστε οι σχετικές παρεμβάσεις των αναρχικών κατά τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες όπου εμπλέκεται ανένταχτος, πολιτικά, κόσμος έχουν συχνά χαρακτήρα υπονομευτικό. Εφόσον δε μας ενδιαφέρει να κυριαρχήσουμε επί των διαδικασιών, μας αρκεί να τις σαμποτάρουμε, ώστε, τελικά, να παραμείνουμε αμόλυντοι κι αναφομοίωτοι από το ευρύτερο μόρφωμα που προσπαθεί να συσταθεί.

Τελικά η πολιτική μας δράση δεν είναι παρά ένας συλλογικός ναρκισσισμός της αυτοεπιβεβαίωσης. Αν λάβουμε, δε, υπόψη τις χίστερ καταβολές του ελληνικού αναρχικού χώρου, τότε θα πρέπει να υπογραμμίσουμε και τη *λογική της αισθητικοποίησης*, η οποία συνιστά ακρογωνιαίο λίθο της χίστερ νοοτροπίας¹ και περνά στους αναρχικούς μέσω των νεολαιίστικων κινημάτων και υποκουλτούρων που εμφανίζονται από τη δεκαετία του '70 κι εξής. Αυτή η τάση να ανάγουμε τις πολιτικές μας θέσεις σ' ένα στυλ και μια γενικότερη αισθητική –στην περίφημη «χρήση της ζωής» (*usage de vie*) για την οποία μιλούσαν οι Καταστασιακοί και την οποία ήδη είδαμε επί το έργον στην περίπτωση της αναρχικής ιδιόγλωσσας– συνιστά την ολοκλήρωση της μετατροπής της πολιτικής σε διακήρυξη και «επιτελεστική» χειρονομία. *Όχι μόνον η πολιτική μετατρέπεται σε διακήρυξη πίστης, δίχως να ενδιαφέρεται για την αναζήτηση λύσεων σε συγκεκριμένα προβλήματα και για την εξεύρεση*

¹ Βλ. σχετικά: Ν. Μάλλιαρης, «Εισαγωγή στον Χίστερισμό. Μια ανθρωπολογική προοπτική των πρόσφατων μετασχηματισμών των δυτικών κοινωνιών (α' μέρος)», *Πρόταγμα*, τ. 8, Νοέμβριος 2015.

αποτελεσματικών τρόπων παρέμβασης και μορφών διάδοσης των ελευθεριακών ιδεών· πλέον αυτή η διακήρυξη πίστης εκπίπτει σε απλή ενσάρκωση και προώθηση ενός στυλ και μιας γενικότερης «αισθητικής».

γ) Η πολιτική ως περφόρμανς

Η τάση προς την αισθητικοποίηση της πολιτικής δεν είναι ίδιον μόνο των φασιστικών και ολοκληρωτικών κινημάτων, όπως τείνουμε να πιστεύουμε αναπαράγοντας τη γνωστή –και σωστή για την εποχή της– ιδέα του Βάλτερ Μπένγιαμιν. Ίδια αντανακλαστικά, για διαφορετικούς όμως λόγους, ανέπτυξαν και τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70.

Όπως σωστά έχει παρατηρηθεί, η προσπάθεια διάφορων μαρξιστών, όπως ο F. Jameson, να χαράξουν μια σαφή γραμμή ανάμεσα, από τη μια μεριά, στην Αντικουλτούρα (που ασχολήθηκε, χονδρικά, με το ροκ και τα ναρκωτικά) και στη Νέα Αριστερά, από την άλλη (που υποτίθεται πως αντιπροσώπευσε την καθαρά πολιτική συνιστώσα του φαινομένου: φοιτητικό και αντιπολεμικό κίνημα), δε στέκει. Οι δύο αυτές στιγμές του νεολαιίστικου κινήματος της δεκαετίας του '60 και του '70 μοιράζονται πολλά κοινά στοιχεία και μόνον ορισμένες εξαιρετικές περιπτώσεις της Νέας Αριστεράς ανταποκρίνονται στο μοντέλο του Τζέημσον. Διότι η Νέα Αριστερά ευθύς εξαρχής χαρακτηρίστηκε από πολιτικές πρακτικές εμπνευσμένες από το λυρικό (με την έννοια του Φ. Ρικάρ) πνεύμα της Αντικουλτούρας. Θα μπορούσαμε, μάλιστα, να πούμε ότι η ιδιαίτερή της συμβολή δεν ξεπέρασε ποτέ τον πολιτιστικό ορίζοντα της νεολαιίστικης κουλτούρας της εποχής.

Τις πιο κλασικές μορφές πολιτικής κινητοποίησης, όπως οι διαδηλώσεις και κυρίως τα *sit-ins*, τα μέλη της Νέας Αριστεράς τις διδάχθηκαν από το κίνημα των Πολιτικών Δικαιωμάτων που τις χρησιμοποιούσε κατά τη δεκαετία του '50 και στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '60 στον αμερικανικό Νότο, όπου και είχαν κατέβει αρκετοί Λευκοί νέοι για να βοηθήσουν τους αγωνιζόμενους Αφροαμερικανούς. Κατά τα άλλα, κεντρική ιδέα της Νέας Αριστεράς υπήρξε η έννοια της «πολιτικής της επίδειξης» (*politics of display*), κατά την έκφραση του Todd Gitlin. Πρόκειται για μια εντυπωσιοθηρική και θεαματική πολιτική πρακτική, η οποία είχε ως στόχο της να αφυπνίσει την κοιμισμένη συνείδηση του μέσου Αμερικάνου. Βασική της ιδέα υπήρξε η καταγγελία διά της θεαματικής και θεατρικής δράσης και βασική της συνέπεια η μετατροπή της πολιτικής από δράση με στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων αλλαγών σε πράξη επίδειξης, κατά την οποία σκοπός της πράξης γίνεται ο ίδιος της ο εαυτός στο πλαίσιο μιας συμπεριφοράς μ' εξπρεσιονιστικό και θεατρικό, κατά κάποιον τρόπο, χαρακτήρα.

Αυτό το πνεύμα που στις ΗΠΑ ξεκίνησε με τον χίπικο αναρχισμό ομάδων όπως οι *Diggers* και οι *Yippies* έδωσε τα ευρωπαϊκά του αντίστοιχα με τους *Provos* στην Ολλανδία, τους Καταστασιακούς στη Γαλλία ή τους Ινδιάνους των Μητροπόλεων στην Ιταλία. Κινήματα συχνά πολύ διαφορετικά μεταξύ τους, με κοινό όμως παρονομαστή της δράσης τους την εμμονή στην υποστήριξη όχι τόσο ενός συνόλου θέσεων όσο ενός γενικότερου ύφους και μιας αισθητικής, τα οποία υποτίθεται πως αποκρυστάλλωναν τις ιδέες τους. Οι *Diggers* από το Σαν Φραντσίσκο υποστήριζαν ρητά μια τέτοια αντίληψη περί πολιτικής. Η σημασία τους έγκειται στο γεγονός πως, προερχόμενοι από τη συλλογικότητα *San Francisco Mime Troupe*, προσπάθησαν να ενσαρκώσουν μια θεατρική προσέγγιση της πολιτικής: «Οι *Diggers* έφεραν το θέατρο στους δρόμους. Στη συνέχεια προσπάθησαν να καταργήσουν τα σύνορα μεταξύ τέχνης και ζωής, μεταξύ κοινού και ηθοποιών, μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού. Αυτό που προέκυψε ήταν η τεχνική του *life-acting*, το νόημα της οποίας αρθρωνόταν γύρω από ένα λογοπαίγνιο βασισμένο στις δύο έννοιες του ρήματος “*to act*”, συνδυάζοντας, έτσι, την άμεση δράση του αναρχισμού με τη θεατρική ερμηνεία ρόλων»¹. Αυτή η λογική της «σκηνοθεσίας της επανάστασης» βρίσκεται στον πυρήνα του τρόπου με τον οποίον αντιλαμβάνεται την πολιτική η Νέα Αριστερά. Και δεν πρόκειται εδώ μόνο για ομάδες σαν τους *Yippies*, οι οποίοι είχαν ως διακηρυγμένη τους αρχή την προσπάθεια να χρησιμοποιήσουν και να «μεταστρέψουν» (όπως έλεγαν στην απέναντι όχθη του Ατλαντικού, την ίδια εποχή, οι Καταστασιακοί) το περιεχόμενο των ΜΜΕ και της επίσημης κουλτούρας – πράγμα για το οποίο ήρθαν σε σύγκρουση με τους πιο ορθόδοξα αναρχικούς *Diggers*: ακόμα και λιγότερο χιπογενείς ομάδες, όπως, π.χ., οι τριτοκοσμιστές μαρξιστές *Weather Underground*, αντιλαμβάνονταν την πολιτική δράση ως «επιτέλεση» θεαματικών πράξεων που στόχο είχαν, υποτίθεται, να τραβήξουν την προσοχή της κοινής γνώμης και να εκθέσουν στα μάτια της τις αδικίες και την καταπίεση².

Πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα πιστής εφαρμογής αυτής της εντυπωσιοθηρικής αντίληψης περί πολιτικής είναι φυσικά τα γεγονότα που πέρασαν στην ιστορία ως «Σικάγο

¹ M. W. Doyle, “Staging the Revolution: Guerrilla Theater as a Countercultural Practice, 1965-68”, στον τόμο P. Braunstein, M. W. Doyle, *Imagine Nation: The American Counterculture of the 1960s and '70s*, Λονδίνο, Routledge, 2002, σ. 80.

² Η συγκεκριμένη ομάδα έγινε γνωστή για τη διοργάνωση βίαιων διαδηλώσεων (που περιλάμβαναν βανδαλισμούς καταστημάτων και οχημάτων, συχνά σε πλούσιες συνοικίες) και, στη συνέχεια, βομβιστικών επιθέσεων σε στόχους-σύμβολα του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι αντίστοιχη υπήρξε κι η εξέλιξη των Μαύρων Πανθήρων και των υπόλοιπων οργανώσεων του αφροαμερικανικού εθνικισμού. Οι ομάδες αυτές, σε μια αντιστροφή των ρόλων σε σχέση με ό,τι συνέβη τη δεκαετία του '50 στον αμερικανικό Νότο, υιοθέτησαν τις πρακτικές και τη «λυρική» ιδεολογία της Λευκής, αριστερής νεολαίας, με τα γνωστά αποτελέσματα. Βλ. σχετικά την πολύ διορατική κριτική του Κρίστοφερ Λας στο κείμενό του, “Black power: cultural nationalism as politics” (στον τόμο, *The agony of the American left*, ό. π.), όπως επίσης κι εκείνη Άντολφ Ριντ, «Μια νέα ερμηνεία της αφροαμερικανικής ιδιαιτερότητας», ό. π.

‘68». Τα σουρεαλιστικά σχέδια των *Yippies* με σκοπό το σαμποτάρισμα του συνεδρίου του Δημοκρατικού Κόμματος (η ιδέα να κατέβει ψηφοδέλτιο με αρχηγό του συνδυασμού ένα γουρουνάκι, τον Πήγασο –εκ του *rig*, που στα αγγλικά σημαίνει «γουρούνι»–, να ριχτεί LSD στο υδραυλικό σύστημα του συνεδριακού κέντρου και αμπούλες βρώμας στο ξενοδοχείο όπου είχε καταλύσει η οργανωτική επιτροπή των Δημοκρατικών) ήταν απλώς το πιο χιουμοριστικό μέρος της ευρύτερης λογικής που κωδικοποιήθηκε στο μετέπειτα σύνθημα *the whole world is watching* –«όλος ο κόσμος παρακολουθεί»: η προσπάθεια να προκαλέσουμε την Αστυνομία και την Εθνοφρουρά, προκειμένου να μας επιτεθούν βάνουσα μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου (δηλαδή μπροστά στις κάμερες), θα έκανε τις συνειδήσεις ν’ αλλάξουν, εφόσον θα έδειχνε το πραγματικό πρόσωπο της Εξουσίας στους ανυποψίαστους μικροαστούς: «η γενική προοπτική ήταν να δείξουμε πόσο ελάχιστα αντιπροσωπευτικό είναι το πολιτικό σύστημα, ξεσκεπάζοντας την ουσιωδώς κατασταλτική του απάντηση σε κάθε ανθρώπινη ανάγκη και διαμαρτυρία»¹.

δ) Η πολιτική ως θέαμα

Πίσω από αυτήν την επιθυμία πρόκλησης κρύβεται μια αρκετά διεστραμμένη και αντιφατική σχέση αγάπης-μίσους με τα περίφημα MME. Διότι μπορεί, μεν, οι αναρχικοί να επιτίθενται μέχρι και σε απλούς καμεραμέν κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων –στα πλαίσια της γραμμής «Αλήτες, ρουφιάνοι, δημοσιογράφοι» («ξυλοκοπώντας έναν δημοσιογράφο εκδικούμαστε για την εγκαθίδρυση του ψέματος και τον βιασμό της αλήθειας» διαβάζουμε κάπου²)– και να αποφεύγουν όπως ο διάλογος το λιβάνι κάθε ευκαιρία αποστολής κειμένων ή τοποθετήσεων σε φίλα προσκείμενα MME, *ωστόσο, στην πραγματικότητα, η πολιτική τους πρακτική εξαρτάται άμεσα και εγγενώς από την ύπαρξη όχι απλώς των MME γενικά κι αόριστα αλλά από την ύπαρξη των πιο ετερόνομων και χειραγωγητικών από αυτά, όπως η τηλεόραση*. Διότι τι θα ήταν τα περίφημα «μπάχαλα», αν δεν υπήρχαν τα δελτία των 8 με τις αποκαλυπτικές τους εικόνες και τις τρομολόγνες τους διακηρύξεις να σχολιάζουν τα όσα εκάστοτε έγιναν στο κέντρο της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης;

Μπορεί τα μέλη του Χώρου να αναμασούν πολύ συχνά κακοχωνεμένα καταστασιακά τσιτάτα περί «θεάματος», ωστόσο ένα βασικό κομμάτι της λογικής τους όχι μόνο δεν έρχεται σε αντίθεση με το μηντιακό σύστημα, αλλά το θρέφει, επιπλέον, δίνοντάς του τροφή και υλικό,

¹ Σύμφωνα με τα λόγια του Tom Heyden. Τα παραθέτει ο Νόρμαν Μέιλερ: *Miami and the Siege of Chicago. An Informal History of the Republican and Democratic Conventions of 1968* (1968), Ν. Υόρκη, NYRB, 2008, σ. 135. Κριτική σε αυτές τις αυταπάτες, παρεμφερή με του Μέιλερ, έχει ασκήσει και ο Κρίστοφερ Λας στο άρθρο του, «Για μια νέα ερμηνεία της μαζικής κουλτούρας», περ. *Μάγμα*, τ. 6, Ιούνιος 2010.

² Οργισμένες μειοψηφίες/ ΔΟ CUX ΠΟΡ, «Τίποτα πια δεν είναι για συγγνώμη...», ό. π.

με «τα σπασμένα ή καμένα σύμβολα της κυριαρχίας»¹ που αφήνει πίσω του μετά από κάθε διαδήλωση (κάδοι, ATM, βιτρίνες μαγαζιών, στάσεις λεωφορείων πολύ συχνά κ.λπ.). Στην πραγματικότητα έχουμε να κάνουμε με μια εκδοχή πολιτικής πλήρως προσαρμοσμένη στις απαιτήσεις του θεάματος και της μαζικής κουλτούρας: θεαματικές και φωτογενείς ενέργειες, σλόγκαν, «επιτελεστικότητα», μαζικές αφισοκολλήσεις (στα όρια της αισθητικής και πολεοδομικής μόλυνσης) και ρίψεις «τρικακίων» υπερπολλαπλάσιων της εκάστοτε παρουσίας μας στο δρόμο, με στόχο αποκλειστικά το εφέ – ό,τι ακριβώς κάνει σε ένα άλλο επίπεδο η διαφήμιση!

Νεολαιίστικη κουλτούρα και κοινωνία των «φυλών»

α) Το οπαδικό μοντέλο

Τα Εξαρχεια στο τέλος θα γίνουν ένας μεγάλος «συνδεσμος» οπαδών της «Αναρχίας»...²

Αλάνια, οπαδοί, χιπχοπάδες, μετανάστες: δεν είμαστε εγκληματίες, είμαστε η καρδιά αυτής της πόλης.

Antifa Kallithea

Όπως έχουμε ήδη αφήσει να εννοηθεί, από πολλές απόψεις μπορεί εύκολα να επιχειρηθεί ένας παραλληλισμός ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο ενεργούν κι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους αφενός ο αναρχικός χώρος και αφετέρου οι οργανωμένοι οπαδοί αθλητικών σωματείων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμπεριφοράς των τελευταίων είναι ένα είδος συλλογικού ναρκισσισμού που ανάγει τη *δήλωση παρουσίας* σε υπέρτατο σκοπό της δραστηριότητάς μας. Αυτό το καταλαβαίνει κανείς εύκολα αν αναλογιστεί το εξής απλό: Ενώ υποτίθεται πως ρόλος των οργανωμένων οπαδών είναι να ενεργούν ως η οπαδική «πρωτοπορία» που, ως τέτοια, βρίσκεται στην εμπροσθοφυλακή της υποστήριξης της αγαπημένης τους ομάδας, τελικά αυτό που τείνουν να υποστηρίζουν οι «οργανωμένοι» δεν είναι η ομάδα τους αλλά μάλλον ο εαυτός τους – η Θύρα 13, η Θύρα 4, η Θύρα 21. Φωνάζουν συνθήματα για τον εαυτό τους, φοράνε μπλούζες με τα λογότυπα των συνδέσμων, κρεμούν πανό με τα ονόματά τους, έχουν ως βασική ενασχόληση τον –συχνά αιματηρό– ανταγωνισμό με τους αντίπαλους οπαδούς – όπως ακριβώς οι διάφορες συμμορίες στις ΗΠΑ και την

¹ «Από τον Μαύρο Δεκέμβρη στον Εξεγερτικό Σύνδεσμο Θεωρίας και Πράξης»: ενημερωτικό σημείωμα για την ομώνυμη εκδήλωση της ομάδας *Συνεχής Αποδόμηση*, που έλαβε χώρα στις 18/3/2016 στο Γκίνι, στο Πολυτεχνείο της Αθήνας, με τηλεφωνικές παρεμβάσεις από τον Ν. Ρωμανό κι άλλους κρατούμενους αναρχικούς.
² Σχόλιο του χρήστη «@» στο αθηναϊκό *indymedia*, με τίτλο «Εχει ξεφυγει το θεμα» (3/05/2015).

Κεντρική και Λατινική Αμερική που φορούν μενταγιόν με τα αρχικά των οργανώσεών τους ή ρούχα και αξεσουάρ με τα χρώματά τους. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, αυτό που μετρά είναι να δηλωθεί με τον πιο εμφατικό τρόπο η παρουσία μας. Ο εν λόγω συλλογικός ναρκισσισμός, του οποίου η καλλιέργεια συνιστά θεμέλιο της λειτουργίας των οργανωμένων οπαδών, εκφράζεται ιδιαίτερα μέσω της αγάπης τους για την αυτοπροβολή: Σε κάθε ματς υπάρχουν κάμερες που βιντεοσκοπούν την κερκίδα, ώστε μετά να «ανέβουν» τα πλάνα στο διαδίκτυο ή να δημοσιευθούν οι αντίστοιχες φωτογραφίες στα έντυπα των συνδέσμων. Σα να κάνουμε ό,τι κάνουμε προκειμένου να το απαθανατίσουμε! Εξ ου και, στην περίπτωση των αναρχικών, συνθήματα του τύπου «η πόλη μας ανήκει» αλλά και δράσεις ανάλογου πνεύματος, όπως οι βιντεοσκοπούμενες διαδηλώσεις και η ανάρτηση φωτογραφιών από πανό και αναρχικές «παρεμβάσεις» κάθε είδους στο *indymedia*. Πρέπει, πάση θυσία, ναδειχθεί πως είμαστε, κάθε φορά, οι κυρίαρχοι και πως ο αντίπαλος είναι υποταγμένος και αδύναμος – «πουθενάς» και «λαγός».

Πρόκειται εδώ για ένα πάγιο χαρακτηριστικό του πλήθους των διάφορων «φυλών» ή υποκουλτουρών που συνιστούν σήμερα τον κυρίαρχο τύπο κοινωνικοποίησης της νεολαίας μα και της «ενήλικης» κοινωνίας, όλο και περισσότερο, στο πλαίσιο της λογικής των «χόμπι και των λόμπι». Ως κομμάτια της κυρίαρχης «κουλτούρας του ναρκισσισμού» (Κρ. Λας), όλες αυτές οι μικρές φυλές (που ορίζονται βάσει πλήθους κριτηρίων: μουσικών γούστων, οπαδικών πιστεύω, αθλητικών ή καλλιτεχνικών προτιμήσεων κ.ο.κ.) *ουσιαστικά ζουν για να επιβεβαιώνουν το γεγονός πως υπάρχουν*. Υπό την πρόφαση μιας πανταχού παρούσας και πιεστικής ανάγκης για ενημέρωση, το μόνο με το οποίο ασχολούνται είναι να φτιάχνουν σελίδες στο ίντερνετ και τα επάρατα κοινωνικά δίκτυα, να μαζεύουν *likes*, να παίρνουν φωτογραφίες τον εαυτό τους, να δίνουν συνεντεύξεις στα οικεία τους, κάθε φορά, έντυπα, να κολλάνε αυτοκόλλητα με τα ονόματα και τα λογότυπα ή τα χρώματά τους στον δρόμο και να φοράνε αντιστοίχου περιεχομένου μπλουζάκια και φούτερ.

Έχοντας επίγνωση πως πρέπει εδώ να μην προβαίνουμε σε εύκολους παραλληλισμούς, πιστεύουμε, ωστόσο, πως αυτή η κυρίαρχη λογική καθορίζει και τον τρόπο με τον οποίο πολιτικοποιούνται σήμερα οι νέοι –στο βαθμό που κάποιοι συνεχίζουν ακόμη να το κάνουν– άρα, κατά συνέπεια, και τον τρόπο με τον οποίο διαρθρώνονται και ενεργούν οι πολιτικοί χώροι σήμερα, ειδικότερα δε όσοι εξ αυτών απευθύνονται κυρίως στη νεολαία. Ουσιαστικά εδώ πρέπει να δηλώσουμε ρητά αυτό που μόνο αποσπασματικά και παρεμπιπτόντως υπονοήσαμε σε προηγούμενα μέρη του κειμένου: *Ότι, αν ο αναρχικός χώρος στην Ελλάδα ορίζεται κυρίως βάσει χαρακτηριστικών πολιτιστικών και κοινωνικών, των οποίων δευτερεύον απλώς αξεσουάρ*

συνιστούν οι πολιτικές του διακηρύξεις, αυτό συμβαίνει επειδή αποτελεί περισσότερο νεολαιίστικη υποκουλτούρα παρά πολιτικό χώρο. Λογικό είναι, λοιπόν, να ενεργεί κι αυτός βάσει των αντίστοιχων ηθών. Λογικό, δηλαδή, να συνιστά και για εκείνον βασική προτεραιότητα η δήλωση παρουσίας: Μέσω των φετιχοποιημένων συνθημάτων, μέσω της ακαταλαβίστικης γλώσσας, μέσω της καλλιέργειας κοινών μουσικών, ενδυματολογικών και λοιπών αισθητικών προτιμήσεων και κωδίκων, μέσω της τάσης προς την ενδογαμία κ.ο.κ.

Δε μας εκπλήσσει, λοιπόν, που έχουμε φτάσει να διαβάζουμε πράγματα όπως *We Run the Streets* και άλλα αντίστοιχα οπαδικής εμπνεύσεως¹. Ούτε, φυσικά, το γεγονός πως περνιέται πλέον για πολιτική η συμμορίτικη λογική του ελέγχου συγκεκριμένων επικρατειών: τόσο τα Εξάρχεια, όπου μπαίνουν (ή, τουλάχιστον, έμπαιναν, πριν την πλήρη επικράτηση του πολεοδομικού «εξευγενισμού» της περιοχής!) μόνον όσοι θέλουμε εμείς να μπουν όσο και η λογική της «δήλωσης παρουσίας» μέσω αφισοκόλλησης και αναγραφής συνθημάτων, αναπαράγουν τη λογική του «Antifa Area» και του «εδώ μόνο εμείς»². Θα πρέπει δε να σημειωθεί ότι αυτοί που υιοθετούν *πιο συνειδητά* τούτες τις πιο κραυγαλέα νεολαιίστικες πρακτικές –στο πλαίσιο ενός μείγματος λενινιστικού μακιαβελισμού και κοινωνιολογικής αφέλειας– είναι εργατιστές μαρξιστές μιας κάποιας ηλικίας, οι οποίοι, ωστόσο, έχουν θεωρητικοποιήσει το φαινόμενο των νεολαιίστικων υποκουλτούρων (με φανταχτερούς και κενού περιεχομένου όρους όπως «κουλτούρες του δρόμου») πιστεύοντας πως οι τελευταίες συνιστούν έκφραση μιας κάποιας εργατικής αντίστασης κι όχι διαταξική τάση απορρέουσα από την κυριαρχία της κοινωνίας της κατανάλωσης³. Εδώ ο φιλολουμπενισμός του Χώρου μπολιάζεται με γενναίες δόσεις αυτού του φιλονείκου λαϊκισμού που συνιστά την ουσία της ιδεολογικής και πολιτικής παρέμβασης των διάφορων «Αντιφά» τάσεων, μετατρέποντας την πολιτική σε παιδομάζωμα, και καταλήγει να κραυγάζει περήφανα κι απενοχοποιημένα: «είμαστε όλοι “συμμορίες ανηλίκων”»⁴.

β) Το κενό νοήματος και οι «εστίες αντίστασης στο υπάρχον»

¹ Βλ. σχετικά με το συγκεκριμένο σύνθημα, την ιστοσελίδα της συλλογικότητας *Autonome Antifa* (<https://autonomeantifa77.wordpress.com>). Να σημειωθεί πως στο σάιτ αυτό υπάρχει ενότητα με τον τίτλο «Στους τοίχους» και υποκατηγορίες «Αφίσες», «Αυτοκόλλητα» και «Συνθήματα».

² Να σημειωθεί, φυσικά, πως σε δυτικές χώρες όπου η σύμφυση οπαδισμού και Αντιφά ομάδων έχει επιτελεστεί στο έπακρο, οι τελευταίες χρησιμοποιούν με μεγάλη ζέση ένα από τα βασικά εργαλεία δράσης των οργανωμένων οπαδών: το αυτοκόλλητο, που χρησιμεύει κατεξοχήν ως μέσω δήλωσης παρουσίας και «κατάκτησης» μιας επικράτειας.

³ «Κουλτούρες του δρόμου», περ. *Antifa*, τ. 51, ό. π.

⁴ Είναι ο τίτλος αφίσας με υπογραφή «Antifa Patisia, Galatsi, Labrini» που κολλήθηκε σε περιοχές της Αθήνας τον Δεκέμβριο του 2021.

Όλα αυτά τελικά οδήγησαν στην επικράτηση μιας αυστηρής ομοιομορφίας στη γλώσσα, στην εμφάνιση, στις συμπεριφορές και στις αξίες που ήταν σχεδόν αντανάκλαση αυτού ακριβώς του κομπορμιισμού ενάντια στον οποίο εξεγείρονταν. Με τη μόνη διαφορά πως οι Μπίτνικς είχαν εμμονή με τους μικροαστούς, ενώ οι μικροαστοί δεν είχαν καμία εμμονή με τους Μπίτνικς.

John Clellon Holmes¹

Από τη στιγμή, λοιπόν, που αντιμετωπίζουμε τον Χώρο μάλλον ως νεολαιίστικο παρά ως πολιτικό χώρο, επιβάλλεται να τον ερμηνεύσουμε βάσει της κοινωνιολογίας των φαινομένων που άπτονται του τρόπου με τον οποίο θεσμίζεται η νεολαία, ως κοινωνική κατηγορία, μέσα στις κοινωνίες της κατανάλωσης κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών². Αν σε προηγούμενο μέρος του κειμένου καταλογίσαμε στον Μάρει Μπούκτσιν παράβλεψη της ιστορικής διάστασης του φαινομένου, κατά την προσπάθειά του να ανάγει τον λάιφσφάιλ αναρχισμό στις ατομικιστικές τάσεις της αναρχικής θεωρίας, το κάναμε επειδή θεωρούμε πως ο αποφασιστικός παράγοντας εν προκειμένω άπτεται άμεσα των όρων υπό τους οποίους ζει η νεολαία σήμερα. Η τάση της να ομαδοποιείται στις λεγόμενες «φυλές», «υποκουλτούρες» ή «ομάδες ομοίων» συνιστά μια προσπάθεια των νέων να δομήσουν μια ταυτότητα μέσα στο γενικευμένο κενό νοήματος και αξιών που χαρακτηρίζει τις σημερινές κοινωνίες. Είναι εντός αυτής της γενικευμένης ασημαντότητας (με την έννοια του Καστοριάδη) και κρίσης αξιών που η πολιτική στράτευση χρησιμοποιείται ως μέσο δόμησης της ατομικής

¹ “The Game of the Name”, στο A. Charters, *The Portable Beat Reader*, Νέα Υόρκη, Penguin, 1992, σ. 617.

² Ένα χαρακτηριστικό, υπό αυτήν την άποψη, γνώρισμα του Χώρου είναι και η πολύ συχνή χρήση μη ελληνικών –και ακατανόητων!– ονομάτων ως τίτλων για ομάδες, στέκια, έντυπα κι ιστοσελίδες: *Contra Dystopia, Xanadu, Utopia A.D., Flesh Machine, Blaumachen, Black Athena Project, Wildcat –our bodies is a battleground, Ego te Provoco, Sarajevo, Terminal 119, Tristero, Cyborg, Vogliamo tutti e per tutti, Omnia sunt comunia, Terra Incognita, R.A.W., Nosotros, Hostis Iudicatus, Dinamitera, queertrans, Autonome Antifa, Libertatia, no woman’s land, Provo.gr, Candia Alternativa, Cumulonimbus, brastards, Midnight Rebel, Pulp, Rosa Nera, kaboomzine.gr, Massqueerraid, No lager, Azadi, Antifa Barricada, Negrorojo, Actio Contra Lacrimae, Pasamontaña* κ.λπ. Πρόκειται για εξέχον δείγμα αυτής της νεολαιίστικης νοοτροπίας που αναπαράγει την κουλτούρα των νεανικών μουσικών συγκροτημάτων και *fanzines*. Τα μέλη κάποιων από τις προαναφερθείσες ομάδες συνεχίζουν αυτή τη λογική, όταν γράφουν, σχετικά με τον τρόπο διακίνησης του τωρινού τους περιοδικού, του *0151* : «Για άλλες πόλεις, μην αδημονείτε, θα έρθει σύντομα, αλλά αν είναι να σκάσετε κιάλας από την αγωνία σας, επικοινωνείστε με το crew: 0151@espiv.net» (<https://grassrootreuter.wordpress.com/2015/02/20/0151-3/>). Τι είμαστε, γκραφιτάδες, μουσικό συγκρότημα ή τατουατζήδες για να μιλάμε για «crew»;

Σε κάθε περίπτωση είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η έμφαση που δίνουν τα έντυπα του Χώρου στο στυλ και στην εμφάνιση, τόσο από γλωσσική άποψη όσο και από άποψη ευρύτερου *lay out*. Πρόκειται κι εδώ για τη «γραφιστική» λογική των φανζίν η οποία χαρακτηρίζει, τηρουμένων των αναλογιών, ακόμη και έντυπα «βαριάς» θεωρίας σαν το *Sarajevo* ή το *Blaumachen*, λόγου χάριν (μεγάλο σχήμα, ασπρόμαυρο φόντο, πολλές φωτογραφίες, τύπωμα γραμμάτων πάνω στις φωτογραφίες, μη ορθόδοξη σελιδοποίηση που αμφισβητεί το κλασικό στήσιμο του βιβλίου κ.λπ.). Την ίδια «γραφιστική» εμμονή εκφράζει η τάση του Χώρου να παράγει διαρκώς αφίσες και αυτοκόλλητα, να δίνει υπερβολική σημασία στον σχεδιασμό των λογοτύπων και των ιστοσελίδων των ομάδων του, να προετοιμάζει προσεκτικά τα πανό του κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων και των ακτιβισμών του. Ειδικά οι διάφορες «αντιφά» ομάδες είναι μανούλες σε αυτή την οπαδοποίηση της πολιτικής. Όπως κι η αναρχική ιδιόγλωσσα είναι μια γλώσσα που δε μεταδίδει κάποιο μήνυμα, αλλά είναι η ίδια το «μήνυμα», έτσι κι οι αφίσες ή τ’ αυτοκόλλητα του αναρχικού Χώρου δεν ανακοινώνουν κάποιο επερχόμενο γεγονός, αλλά υπάρχουν για να «δίνουν γραμμή» και να δηλώνουν παρουσία, καταλαμβάνοντας τον δημόσιο χώρο.

μας ταυτότητας και παροχής βεβαιότητων. Και τι πιο πρόσφορο για τούτη τη μεταστροφή της πολιτικής από μια πολιτική που έχει ήδη πάρει μια αισθητικοποιημένη, εξπρεσιονιστική και θεατρική μορφή, ασχολούμενη όλο και περισσότερο με τον ίδιο της τον εαυτό;

Αυτή η ταυτοτική αντίληψη περί πολιτικής εξηγεί τη σημασία που έχουν για την αναρχική συλλογική ταυτότητα στην Ελλάδα εντελώς άσχετά με την πολιτική ζητήματα όπως τα μουσικά ή τα ενδυματολογικά γούστα, για παράδειγμα. Καθώς πρωταρχικό μέλημα είναι η δημιουργία κι η διατήρηση ενός αισθήματος κοινότητας μεταξύ των μελών της «φυλής», λογικό είναι οι προσωπικές συνήθειες και ζητήματα της ιδιωτικής σφαίρας που υπό κανένα λογικό επιχείρημα δε θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως πολιτικά (όπως συμβαίνει, αντίθετα, με θέματα σαν τις σχέσεις ανάμεσα στα φύλα), να λαμβάνουν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της συλλογικής μας ταυτότητας.

Βάσει της υπόθεσης που εκθέτουμε σε αυτό το σημείο, μπορούμε να εξηγήσουμε και την εμμονή των Ελλήνων αναρχικών με μορφές οργάνωσης όπως τα στέκια και οι καταλήψεις, που δεν έχουν τίποτε το εγγενώς ελευθεριακό ούτε άλλωστε εξυπηρετούν άμεσα κάποια πολιτική σκοπιμότητα. Είδαμε στο πρώτο μέρος του κειμένου ότι αυτό το μοντέλο δράσης το έχουν αντιγράψει οι Ιταλοί νεοφασίστες της *Casa Pound* με μεγάλη επιτυχία¹. Ως λιγότερο αποκομμένα από την κοινωνία συγκριτικά με τους αναρχικούς, τα αφεντικά της συγκεκριμένης οργάνωσης έχουν καταλάβει πως αυτού του τύπου η οργάνωση –καταλήψεις, στέκια, μουσικά συγκροτήματα, «οπαδικού» τύπου παρουσία κατά τις διαδηλώσεις – μπορεί να αποφέρει μεγάλα πολιτικά οφέλη σε επίπεδο στρατολόγησης, αν τη χρησιμοποιήσουμε με επιδέξιο τρόπο, ακριβώς επειδή αναπαράγει τους βασικούς κώδικες υπό τους οποίους ζει και βλέπει τα πράγματα η νεολαία σήμερα. Το ίδιο είχε κάνει, σε μικρότερο βέβαια βαθμό η Χρυσή Αυγή, ενώ καθαρά οπαδική και αναρχική αισθητική (με κουκούλες, αυτοκόλλητα με γκραφιτάδικο στυλ κ.λπ.) υιοθετούν παραφασιστικές ομάδες όπως οι Αυτόνομοι Μαιάνδριοι Εθνικιστές του πρώην αρχιχρυσουγίτη Περίανδρου Ανδρουτσόπουλου, παλιότερα, αλλά κι οι ακροδεξιές σχέτες που οργάνωσαν τα επεισόδια στα ΕΠΑΛ της Σταυρόπουλης, πριν λίγο καιρό. Διαπίστωση που μας επιτρέπει να καταλάβουμε για ποιον λόγο ο αναρχικός χώρος παραμένει τόσο στενά δεμένος με τη συνήθεια να φτιάχνει στέκια και ν' ανοίγει καταλήψεις: αυτό που αναζητούν τα μέλη αυτών των πρωτοβουλιών είναι μάλλον νησίδες κοινωνικότητας εντός των οποίων ενδεχομένως η ζωή ν' αποκτά μια κάποια επίφαση νοήματος, διά της δημιουργίας μικροκοινωνιών ομοίων εντός των οποίων αμβλύνεται το αίσθημα ασφυξίας με το οποίο, όπως είδαμε, οι Νεοέλληνες αναρχικοί βιώνουν την εξωτερική πραγματικότητα: «Δέκα χιλιάδες

¹ Βλ. *Πρόταγμα*, τ. 11, ό. π., σ. 127.

καταλήψεις ενάντια σ' έναν κόσμο οργανωμένης πλήξης», κατά το γνωστό σύνθημα. Όπως διαβάζουμε σε μια παλιότερη ανακοίνωση: «οι καταλήψεις μας είναι τα απελευθερωμένα εδάφη του αγώνα εκεί που συναντιόμαστε, συλλογικοποιούμε τις αρνήσεις και επιθυμίες μας, αναπτύσσουμε τις συντροφικές μας σχέσεις, προετοιμαζόμαστε για την έφοδο στον ουρανό... και θα τις υπερασπιστούμε με κάθε κόστος»¹.

Στα στέκια και τις καταλήψεις –όπως άλλωστε και στα Εξάρχεια²– δημιουργούνται μικροί αναρχικοί κόσμοι αποκομμένοι από τον εξωτερικό περίγυρο, απροσπέλαστα δάση του Σέργουντ, εντός των οποίων μπορούμε να ζήσουμε τον μύθο μας, δίχως να ερχόμαστε σε επαφή με την περιρρέουσα αλλοτριωτική μικροαστίλα – όπως είχε ειπωθεί πολύ χαρακτηριστικά: «εμείς έχουμε διαλέξει το πώς κινούμαστε μέσα στην κόλαση που κατοικούμε καθημερινά. Είπαμε να προσπαθήσουμε και να μάθουμε να αναγνωρίζουμε ποιος και τι, μέσα στην κόλαση, δεν είναι κόλαση, και να του δώσουμε διάρκεια, να του δώσουμε χώρο»³. «Εσύ στην τέχνη σου κι εμείς υποκοιλτούρα», όπως απλούστερα το έθεταν παλιότερα οι Αδιέξοδο⁴. Πρόκειται για λογικές που μας έρχονται κατευθείαν από την ύστερη και φθίνουσα φάση του ιστορικού μποεμισμού αλλά και από τα διάδοχά του ρεύματα όπως η Αντικουλτούρα: «Βασική μας έγνοια ήταν να διατηρήσουμε την ακεραιότητά μας (πόσο χρόνο κι ενέργεια αφιερώσαμε στην προσπάθεια να ορίσουμε τι σημαίνει κανείς να “ξεπουλιέται”!) αλλά και την ψυχραιμία μας: μια σκληρή μα καθάρια στάση, μια οριοθέτηση εν τω μέσω τούτης της τρομακτικής αδιαφορίας και της κλάψας που μας περιτριγύριζε – αυτού του “μιντιακού χυλού”. [...] Στραφήκαμε ο ένας στον άλλον για να βρούμε κατανόηση, ανακούφιση, στήριξη κι αγάπη, κλείνοντας έξω όλο τον υπόλοιπο κόσμο», σύμφωνα με την έξοχη περιγραφή μιας Αμερικανίδας μπιτ συγγραφέα⁵. Ίσως γι' αυτό οι ιστορικές επιβιώσεις –ή μάλλον νεκραναστάσεις!– όψεων αυτού του μποεμισμού και της πάλαι ποτέ καλλιτεχνικής πρωτοπορίας να δείχνουν τέτοια αφελή πίστη στην υποτιθέμενη χρησιμότητα και σημασία τέτοιων εγχειρημάτων: «Σε αυτήν τη μάχη, είμαστε μαζί με τις συλλογικότητες των καταλήψεων, και γενικότερα των αυτοδιαχειριζόμενων κοινωνικών χώρων, όχι επειδή μας αρέσει το εναλλακτικό *lifestyle*, αλλά επειδή αυτοί οι χώροι αποτελούν εστίες αντίστασης στην κυρίαρχη βαρβαρότητα, και τόπους όπου καθημερινά επινοείται μια αληθινή κοινότητα, μια αναδυόμενη κοινότητα των ανθρώπινων όντων, μια

¹ «Κατάληψη Ανάληψη: Κάλεσμα σε περιφρούρηση της κατάληψης, στήριξη των εκδηλώσεών της», <https://athens.indymedia.org>, 3/4/2017.

² Τουλάχιστον προ της πλήρους μετατροπής τους σε ζώνη εναλλακτικής διασκέδασης και, εσχάτως, αγαπημένο προορισμό τουριστών και «ψηφιακών νομάδων».

³ Φάμπρικα Υφανέτ, «Για τα γεγονότα της 6.12.14, την αντί-βία...», ό. π.

⁴ Στο κομμάτι «Υποκοιλτούρα».

⁵ D. di Prima, *Memoirs of a Beatnik*, ό. π., σ. 175.

ποίηση από το μέλλον, τις εκλάμπεις της οποίας κανένας δικαστής και κανένας μπάτσος δεν μπορεί να καταστείλει»¹.

Εξετάζοντας, λοιπόν, το πράγμα από αυτή τη σκοπιά δε νομίζουμε πως θα υπερβάλλαμε, αν ισχυριζόμασταν πως ένα μεγάλο μέρος της κριτικής του αναρχικού χώρου στην «εμπορευματοποίηση» συνιστά απλώς εκλογίκευση αυτής της ανθρωποφοβικής του τάσης, της απέχθειάς του, δηλαδή, για την κοινωνία και της επιθυμίας του να παραμένει μια μεγάλη ομάδα ομοίων που δημιουργεί το μικρό της παραδεισένιο γαλατικό χωριό μέσα στη γενικευμένη κόλαση του μικροαστισμού και της «αλλοτρίωσης». Όποιος και όποια έχει θητεύσει στο Χώρο ή έχει φίλους και γνωστούς που είναι μέλη του θα έχει παρατηρήσει, λόγου χάριν, τη δυσπραγία τους να βγουν για ένα ποτό εκτός των Εξαρχείων ή των μαγαζιών, εν πάση περιπτώσει, που εκφράζουν την εξαρχειώτικη κουλτούρα. Όπως διαβάζουμε σ' ένα ειλικρινές μέσα στην αφέλειά του κείμενο, «Πριν δύο εβδομάδες περίπου, μπήκε ένας φίλος στο στρατό. Πριν μπει, αποφασίστηκε ομαδική αποχαιρετιστήρια έξοδος σε σκατομάγαζο στο κέντρο με μόνο σκοπό το μεθύσι και την ξεφτίλα. [...] Για να με προστατέψει η παρέα μου, δεν μου είχε εξηγήσει ακριβώς σε τι είδους μέρος θα πηγαίναμε. Μπαίνοντας λοιπόν στο μαγαζί, ήρθε το πρώτο σοκ»².

Υπό την πρόφαση της κριτικής στα «εμπορευματοποιημένα» «σκατομάγαζα», κλεινόμαστε όλο και περισσότερο στον κύκλο των ομοίων μας και χάνουμε κάθε επαφή με την πραγματικότητα. Δε λέει κανείς ότι πρέπει να πηγαίνουμε στα «κλαμπς» και να 'μαστε υπέρ της μαζικής κουλτούρας – αλλά το να γίνεται θέμα επειδή μία φορά ορισμένοι παλιοί συμμαθητές ή παιδικοί φίλοι μάς πρότειναν μια τέτοια έξοδο, δείχνει το πρόβλημα: δείχνει ότι η σχέση με ανθρώπους εκτός Χώρου, όταν δεν περιορίζεται πλέον στους αναγκαίους και μη επιλεγμένους συγχρωτισμούς (οικογένεια, εργοδοσία, συνάδελφοι), καθίσταται εξόχως προβληματική. *Η αποκοπή από τον περίγυρο είναι ευθέως ανάλογη της απορρόφησής μας από τον Χώρο ως πολιτιστικό μόρφωμα με πολιτικό περίβλημα.* Αυτό που θέλουμε είναι να ζήσουμε σε έναν κόσμο ολωσδιόλου δικό μας, σ' έναν αναρχικό πλανήτη σαν τον Ανάρες της Ούρσουλα Λε Γκεν, δηλαδή σε έναν κόσμο που θα είναι κατά το δυνατόν απόλυτα αποκομμένος από την περιρρέουσα κοινωνία ακόμα και σε ό,τι έχει να κάνει με τους όρους της υλικής του αναπαραγωγής – αυτή είναι μάλλον «η ποίηση από το μέλλον» την οποία βλέπουν οι Αθηναίοι υπερρεαλιστές ν' αναδύεται εντός των στεκιών.

¹ *Υπερρεαλιστική Ομάδα Αθηνών*, «Οδηγίες χρήσης για σκευή ανομίας», προκήρυξη της 1^{ης}/1/2013 με αφορμή την εκκένωση της κατάληψης «Βίλα Αμαλίας».

² Καπετάνιος Σούπας, «Ένα βράδυ σ' ένα κλαμπ», *www.kaboomzine.gr*, 27/3/2015.

Τούτη η τάση προς την απομόνωση και τον εθελούσιο εγκλεισμό αντανακλά την υποτιθέμενη ικανότητα πλήρους ελέγχου που αποδίδουν οι αναρχικοί στην «Εξουσία» στο πλαίσιο των σχετικών εμμονών τους περί ολοκληρωτισμού, τις οποίες εξετάσαμε παραπάνω. Μέσα σ' έναν κόσμο-φυλακή, ασφυκτικής επιτήρησης και θηριώδους καταστολής (για «πολιτισμό της φρίκης, των τραστ, των φυλακών, των στρατών, των αστυνομιών, των ψυχιατρείων, των πολέμων, του λιμού, των δισεκατομμυριούχων, της ηρωίνης, της κατάθλιψης, των τσιμεντουπόλεων, των πυρηνικών όπλων, των στρατοπέδων συγκέντρωσης, των εμπορών, των πολιτικών, των αρχόντων και των σκλάβων» μιλούσε ένα κείμενο ήδη από τη δεκαετία του '80¹), η καθημερινή ζωή δεν έχει τίποτε ωραίο κι ενδιαφέρον έξω από τις μικρές «νησίδες ελευθερίας» που είναι τα στέκια. Γύρω γύρω υπάρχουν μόνο αλλοτριωμένοι μικροαστοί, μπάτσοι και «σκατομάγαζα». Αν λοιπόν αναγκαζόμαστε καμιά φορά να πηγαίνουμε σε κανένα «σκατομάγαζο», θα πρέπει να το βλέπουμε ως άσκηση αυτογνωσίας: «εύλογα θα ρωτήσει κανείς γιατί πήγα εκεί αν ήταν να υποφέρω τόσο. [...] Πρώτον γιατί αυτή η κουλτούρα κυριαρχεί και σίγουρα κάθε τόσο θα μας χτυπάει στη μούρη, οπότε καλό είναι να μάθει κανείς να περνάει όσο γίνεται καλύτερα μέσα στα αναπόφευκτα σκατά. Και δεύτερον και σημαντικότερο, γιατί έτσι θυμόμαστε πως υπάρχουν και αυτοί οι άνθρωποι γύρω μας και συνειδητοποιούμε πως θα είμαστε για πάντα η μειοψηφία. Και είναι πάντα χρήσιμο να ξέρει κανείς πού στέκεται»².

Ιδού το βαθύτερο νόημα της περίφημης *DIY* (*Do It Yourself* – «κάν' το μόνος σου») κουλτούρας: η επιθυμία να κάνουμε τα πάντα μόνοι μας, «δίχως μεσάζοντες», ακόμα κι εκεί που κάτι τέτοιο δεν έχει νόημα ως επιλογή ή διεκδίκηση. *Ουσιαστικά πρόκειται για μια ελευθεριακή διαχείριση της μαζικής κουλτούρας και των πολιτιστικών προϊόντων της κοινωνίας της κατανάλωσης που απλώς έχει σκοπό να τονίσει το συναίσθημα κοινότητας που συνδέει τα μέλη μιας υποκουλτούρας – εν προκειμένω της αναρχικής. Διότι, φυσικά, μια *DIY* πανκ συναυλία οργανωμένη σε ένα κατελιημένο κτήριο, όσο κι αν μας είναι απείρως συμπαθέστερη από ένα εγχείρημα κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ελάχιστα ως καθόλου αμφισβητεί την κυρίαρχη, εντός της κοινωνίας της κατανάλωσης, κουλτούρα της γενικευμένης διασκέδασης – αυτό, με άλλα λόγια, που ο γάλλος συγγραφέας Φιλίπ Μυρέ αποκαλούσε «καθεστώς γενικευμένης εορταστικότητας»³. Συνιστά απλώς μια εκδοχή «εναλλακτικής» κατανάλωσης/διασκέδασης που θέλει να πιστεύει πως είναι επαναστατική. Το γεγονός πως*

¹ «Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από την Αθήνα». Προκήρυξη για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου του 1985, ό. π.

² Ο. π.

³ Βλ. Φ. Μυρέ, *Αγαπητοί τζιχαντιστές...*, μτφρ. Ν. Μάλλιαρης, επίμ. Λ. Προγκίδης, Αθήνα, Μάγμα, 2017.

πρόκειται εδώ κυρίως για ταυτοτικού κι όχι πολιτικού τύπου αναζητήσεις, καταδεικνύεται από τον υπερπληθωρισμό του επιθέτου «αυτοοργανωμένος» στα κείμενα των αναρχικών ομάδων. Βλέπουμε εκεί ότι πράγματα που υπό κανονικές συνθήκες απλώς γίνονται άμεσα από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους, δίχως ποτέ να τίθεται ζήτημα παρεμβολής κάποιου μεσάζοντα, παρουσιάζονται ως «αυτοοργανωμένα» ή εμπλουτίζονται από το πρόθεμα «αυτό-»: «αυτομόρφωση», «αυτοοργανωμένη κουζίνα», «αυτοοργανωμένο καφενείο», «αυτόνομες εκδόσεις» – μέχρι και «αυτοέκφραση»¹, «αυτοοργανωμένες βραδιές ταγκό»² ή ακόμη και «αυτοδιαχειριζόμενο κουρείο»³. Ίσως είναι οι περίφημοι «αυτοθεσμοί» για τους οποίους μιλούσε κάποτε ο Α. Σχισμένος⁴!

γ) *Live your myth in Greece*

Με όλα αυτά συνδέεται μια ακόμη πάγια συνήθεια του αναρχικού χώρου η οποία σε ένα πρώτο επίπεδο φαντάζει ακατανόητη: Πρόκειται για τη βαθιά προσκόλληση των μελών του στη νεοελληνική κοινωνία. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός πως, ενώ κατά κανόνα οι περισσότερες συνιστώσες του Χώρου δηλώνουν πως σιχαίνονται την Ελλάδα, στο πλαίσιο των «ανθελληνικών» συνδρόμων που εξετάσαμε παραπάνω, όταν μέλη τους μετοικούν στο εξωτερικό (είτε εξ ανάγκης είτε από επιλογή), το μόνο που κάνουν είναι να συνεχίζουν να ζουν με τον ίδιο «ελληνικό» τρόπο: Αναζητώντας τις αντίστοιχες καταλήψεις στη χώρα υποδοχής τους, κάνοντας παρέα κατά βάση με Έλληνες, ή με τα κομμάτια εκείνα του γηγενή πληθυσμού της χώρας υποδοχής τους τα οποία διακρίνονται από φιλελληνικές συμπάθειες, όντας, κατά κανόνα, αριστερών και αναρχικών πεποιθήσεων, και ψάχνοντας την πρώτη ευκαιρία για να γυρίσουν πίσω στην Ελλάδα μόλις τους δοθεί η δυνατότητα. Ουσιαστικά παραμένουν ψυχικά και κοινωνικά εξαρτημένοι από την Ελλάδα, ακριβώς εξαιτίας του γεγονότος πως η γενικά χαλαρή στάση του νεοελληνικού κράτους αλλά κι η έλλειψη κάθε καπιταλιστικού τύπου ηθικής της εργασίας (άρα και της συνακόλουθης πίεσης προς την αναζήτηση της κοινωνικής «επιτυχίας») επιτρέπει σε έναν πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι συμβαίνει στις δυτικές χώρες να πραγματωθεί η αναρχική-εξαρχειακή ουτοπία. Μπορεί να βρίζουμε και να σιχιτιρίζουμε τη «σιχαμένη χώρα μας»⁵, αλλά ο τρόπος ζωής μας είναι άμεση απορροή των ιδιομορφιών της

¹ «Κουλτούρες του δρόμου», ό. π. Η λεζάντα μιας φωτογραφίας από υπαίθρια συναυλία, που συνοδεύει το άρθρο, μας ενημερώνει: «ραπ αυτοέκφραση σε πάρκο της Καλλιθέας».

² Τις προτείνει το «Κατελημμένο κοινωνικό κέντρο Ζιζάνια», στην Πλατεία Βικτωρίας.

³ Που λειτουργεί στο Ελευθεριακό Στέκι «Μπαρούτι» στη Βέροια. «Αυτοοργανωμένο κομμωτήριο» βρίσκουμε και στα «Ζιζάνια».

⁴ Α. Σχισμένος, «Στο Παρίσι, το πτώμα του Θεού», www.babylonia.gr, 15/11/2015.

⁵ Καπετάνιος Σούπας, «Ένα βράδυ σ' ένα κλαμπ», ό. π.

νεοελληνικής κοινωνίας και ειδικότερα της έλλειψης ενός πραγματικά οργανωμένου κράτους δυτικού τύπου, το οποίο θα έλεγχε πλήρως και ασφυκτικά την επικράτειά του. Είναι ακριβώς αυτή η έλλειψη που εγγυάται την ύπαρξη «νησίδων ελευθερίας», όπως οι καταλήψεις, τα Εξάρχεια, το πανεπιστημιακό άσυλο μέχρι πρόσφατα, το «ελεύθερο» το καλοκαίρι στα νησιά κ.ο.κ. Και την ίδια στιγμή, η έλλειψη κάθε αστικής-καπιταλιστικής πίεσης προς την κοινωνική επιτυχία μάς επιτρέπει να διαιωνίζουμε ως τα 40 μας το χίπικο και «φοιτητικό» μοντέλο μιας ζωής που κρατά όσο το δυνατόν μεγαλύτερες αποστάσεις από τον βιοπορισμό (συνήθως μέσω της επιλεγμένης κι εθελούσιας εργασιακής επισφάλειας, η οποία μας επιτρέπει ένα αρκετά σημαντικό περιθώριο νομαδισμού).

Το φαιδρό της υπόθεσης είναι πως η εν λόγω κατάσταση δημιουργεί μια μυθολογία περί Ελλάδας την οποία υιοθετούν με μεγάλη θέρμη οι αριστεροί και αναρχικοί χώροι των δυτικών χωρών, στο πλαίσιο των δικών τους φιλοεξωτικών συμπλεγμάτων. Ντοκουμαντέρ όπως το περίφημο *Να μη ζήσουμε σαν δούλοι* (2013) υπό την πρόφαση της περιγραφής της «Ελλάδας της κρίσης» προωθούν ένα φετιχισμό του εξαρχειακού τρόπου ζωής (όπως είχε ήδη αρχίσει να συμβαίνει με αφορμή την «αντιπληροφόρηση» περί Δεκέμβρη 2008), στη γοητεία του οποίου πέφτουν οι –κατά κανόνα πολύ πιο αφελείς από τους Νεοέλληνες συντρόφους τους– Δυτικοί αριστεροί και αναρχικοί. Το γεγονός, μάλιστα, πως οι συγκεκριμένοι χώροι δε γνωρίζουν τις ιδιομορφίες του ελληνικού κράτους σε σχέση με τα δυτικά του αντίστοιχα, τους κάνει να πιστεύουν ότι η ευκολία με την οποία ο Χώρος εξασκεί το αγαπημένο του σπορ κατά τις διαδηλώσεις είναι δείγμα της εξαιρετικής του δύναμης και οργάνωσης. Έτσι δημιουργείται ο μύθος της επαναστατικής Ελλάδας αλλά και η συνήθεια του πολιτικο-πολιτιστικού τουρισμού με αναρχικούς από την Ισπανία, τη Γαλλία και άλλες χώρες να έρχονται στην Ελλάδα για να γνωρίσουν τα Εξάρχεια, να επισκεφτούν καταλήψεις και να συμμετάσχουν σε διαδηλώσεις και πορείες με «μπάχαλα».

Από την ιδεολογική σύγχυση στην ιδεολογική αποσύνθεση

α) *Ο «αντιμπατισμός» ως ιδεολογικός πυρήνας του αναρχικού χώρου*

*Από τις καθημερινές προσβολές, την άγρια πειθαρχία,
τους εσωτερικευμένους περιορισμούς, τη μειλίχια γλίτσα,
τις βλαμμένες καλημέρες και καληνύχτες που
σε σπρώχνουν κατευθείαν στην κρεμάλα
μέχρι τα όπλα που εκπυρσοκροτούν,
τις σφαίρες που εξοστρακίζονται,
τους μπάτσους τους μπάτσους τους μπάτσους,
τις φυλακές και τα ψυχιατρεία,
τους δικαστές και τους δικηγόρους τους,
τους δημοσιογράφους,
τους ρουφιάνους,*

την ατέλειωτη λίστα που πάντα θα λυσομανάει:
τους μπάτσους τους μπάτσους τους μπάτσους¹

Αν όμως ο Χώρος συνιστά κυρίως πολιτιστικό μάρφωμα, μοιραίο είναι οι ιδεολογίες κι οι πολιτικές θεωρίες που υποστηρίζει να έχουν το ρόλο αξεσουάρ εντός της γενικότερης αισθητικής και τρόπου ζωής που ενσαρκώνει και υπερασπίζεται. Εφόσον πρόκειται κυρίως για μια προσπάθεια να διατηρήσουμε τη διαφορετικότητά μας από τους «εκτός», τονώνοντας, παράλληλα, στο εσωτερικό μας, το αίσθημα κοινότητας μεταξύ των «συντρόφων», οι πολιτικές ιδεολογίες έχουν δευτερεύοντα ρόλο και χρησιμοποιούνται κυρίως υπό μια αισθητική και θεατρική σκοπιά. Αυτό που αναζητούμε σε αυτές δεν είναι τόσο τα εργαλεία κι οι αναλύσεις που θα μας επιτρέψουν να έχουμε μια όσο το δυνατόν διαυγέστερη εικόνα για την κοινωνία μέσα στην οποία δρούμε αλλά και για τις αξίες και τους τελικούς σκοπούς του προτάγματος που υποστηρίζουμε και προσπαθούμε να διαδώσουμε – ο παραδοσιακός ρόλος της λεγόμενης «επαναστατικής θεωρίας» έχει σήμερα αντικατασταθεί από την αναζήτηση φανταχτερών κι εντυπωσιακών θεωριών που σκοπό έχουν, αφενός, να μας παράσχουν τα κατάλληλα σλόγκαν και τσιτάτα για την θεατροποιημένη μας πολιτική δράση και, αφετέρου, να επιβεβαιώσουν το αίσθημα πως ζούμε μέσα σ' έναν καθ' όλα εχθρικό κι αφιλόξενο κόσμο. Πιστεύουμε πως αυτές οι διαπιστώσεις βοηθούν στην ερμηνεία του χρόνιου αντιθεωρητισμού του αναρχικού χώρου μα και του γεγονότος πως η παραγωγή θεωρίας υπήρξε σχεδόν πάντοτε υπόθεση ομάδων που δεν ανήκουν στον στενό πυρήνα του (όπως, π.χ., οι εργατίστικες ή «ανθελληνικές» ομάδες).

Αυτό το θεωρητικό κενό διευκολύνει τη μανιώδη κι ακομπλεξάριστη ενασχόληση των αναρχικών με το αγαπημένο και πατροπαράδοτο σπορ τους: τα «μπάχαλα» και τις θεατρικού τύπου συγκρούσεις με τα ΜΑΤ. Αυτό που θα μπορούσαμε ν' αποκαλέσουμε «αντιμπατισμό», συνιστά την καθολική ιδεολογική μήτρα του Χώρου και δεν είναι διόλου τυχαίο, από αυτήν την άποψη, το γεγονός πως τον ασπάζονται ακόμα και οι διάφορες πιο περιφερειακές του ομάδες, που προσπαθούν να κάνουν κάποιου είδους θεωρητική επεξεργασία – βλέπουμε, π.χ., ακόμα και ακραιφνείς, δεδηλωμένους μαρξιστές να μιλούν για «μπατσικό καθεστώς»² και για την «καταστολή ως κοινωνική αναπαραγωγή»³. Όπως είδαμε, με άλλα λόγια, με αφορμή το παράδειγμα της ΣΚΥΑ (η οποία προέρχεται από τον συγκεκριμένο υπό-χώρο), δεν υπάρχει ούτε μία συνιστώσα ή παραφυάδα του Χώρου, επί παραδείγματι, που να μην ερμήνευσε τα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 2008 ως αντικατασταλτική ή αντιαστυνομική εξέγερση, ως

¹ Οργισμένες μειοψηφίες/ ΔΟ CUX ΠΟΡ, «Τίποτα πια δεν είναι για συγγνώμη...», ό. π.

² «Το (χριστουγεννιάτικο) δέντρο και το δάσος», *turboflo. για μαζικές πολιτισμικές κενώσεις*, τ. 1, Μάρτιος 2009.

³ «*Communisation*: Η ιστορική παραγωγή της επανάστασης της τρέχουσας περιόδου», περ. *Blaumachen*, τχ. 4, καλοκαίρι 2010, σ. 30.

ξέσπασμα, με άλλα λόγια, ενάντια στον κυρίαρχο «ολοκληρωτισμό» και την «κρατική τρομοκρατία». *Μείγμα αλλά και σημείο σύγκλισης των λογικών που προσπαθήσαμε ως τώρα να περιγράψουμε (της ιδέας πως η κοινωνία συνιστά ολοκληρωτικό καθεστώς, της «θεαματικής» αντίληψης περί της πολιτικής ως επίδειξης, του πυρομανούς φетиχισμού της θεαματικής βίας και της νοοτροπίας υποκουλτούρας και «φυλής»), ο αντιμπατισμός, δηλαδή το τυφλό μίσος για την αστυνομία, συνιστά όπως φαίνεται τον ανυπέβλητο πολιτικό ορίζοντα του αναρχικού χώρου στην Ελλάδα. Συνιστά το «σημείο έκρηξης της ιδεολογίας», για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση του Ντεμπόρ, το πεδίο όπου η ιδεολογική εμμονή εκτραχύνεται σε πραγματικό αμώκ που μας θυμίζει επεισόδια μεταξύ οπαδών αντίπαλων αθλητικών ομάδων. Χρωστάμε σ' αυτό το αμώκ ένδοξες στιγμές της ιστορίας του κοινωνικού κινήματος στην Ελλάδα, σαν το λανσάρισμα συνθημάτων όπως εκείνα τα περίφημα «Σκατά, σκατά, στον τάφο του ζητά!», «Δόξα και τιμή στο πράσινο ΧΤ!» και «Ένα, δύο, τρία, δεν έχει δόντια αυτή η διμοιρία!»*

Τούτος ο αντιμπατισμός εκλογικεύεται, προφανώς, με τα γνωστά τροπάρια περί «κοινωνικής αντι-βίας», «ταξικού μίσους» ή ακόμη και «εκδίκησης» απέναντι στο «υπάρχον που μας κλέβει τις ζωές». Από κοντά βέβαια κι οι περισπούδαστες αναλύσεις περί του ότι ο Νόμος συνιστά απλώς και μόνον την «ωμά επιβεβλημένη βούληση των κυρίαρχων ομάδων»¹, ώστε να μετατρέπεται η ανομία σε οιονεί αυτοσκοπό. Είναι προφανές, ωστόσο, ότι αυτές οι συμπεριφορές ελάχιστα διαφέρουν από τον διάχυτο στην ελληνική κοινωνία *λούμπεν αντικρατισμό*, ο οποίος συνιστά βασική πτυχή της στάσης της απέναντι στο κράτος (ως συνέπεια της κατάστασης που αναλύσαμε παραπάνω, στην ενότητα «Το νεοελληνικό κράτος κι οι ιδιομορφίες του»). Στο πλαίσιο των εγχώριων κοινωνικών σχέσεων ο αναρχικός αντιμπατισμός όχι μόνο δεν έχει «εξεγερσιακό» πρόσημο, μα ταυτίζεται, αντιθέτως, με αρκετές από τις πιο *λούμπεν* συμπεριφορές κοινωνικών ομάδων καθόλα «υποταγμένων» κι «αλλοτριωμένων», όπως οι οργανωμένοι οπαδοί ή οι αυτοκινητολάγνοι που διοργανώνουν «κόντρες» τις νύχτες στην Παραλιακή και άλλες λεωφόρους της Αθήνας. Σύμφωνα με ένα ρεπορτάζ σχετικά με τους τελευταίους: «Στο σημείο μετέβη αστυνομική δύναμη η οποία δέχθηκε επίθεση με πέτρες και μπουκάλια από τους νεαρούς, οι οποίοι στη συνέχεια τοποθέτησαν στο οδόστρωμα κάδους απορριμμάτων και άλλα αντικείμενα»². Βλέπουμε πως ο αγοραίος αντιμπατισμός της παρανομίας ή το οπαδικό «Α.Σ.Α.Β.» ελάχιστα διαφέρουν σε επίπεδο αντίληψης και πρακτικών από τη βασική, ίσως, συνήθεια του Χώρου όλα αυτά τα

¹ Φ. Τερζάκης, «Μακριά και ακατάληκτη συνομιλία με τον Γ. Καλιόρη», περ. *Σημειώσεις*, τ. 79, Νοέμβριος 2014, σ. 22.

² «Μπλόκο της ΕΛ.ΑΣ. σε “κόντρες” στη λεωφόρο Μαραθώνος», *tonima.gr*, 13/3/2015. Κάποιοι άλλοι, πλην των μολότωφ, «πετούσαν σχάρες από φρεάτια στους αστυνομικούς», όπως διαβάζουμε σε άλλο ρεπορτάζ (Μ. Καραμήτρου, «“Κόντρες” στη Βάρκιζα: Πετούσαν σχάρες από φρεάτια στους αστυνομικούς», *cnn.gr*, 1/2/2017.

χρόνια. Μόνο, ενδεχομένως, σημείο διαφοροποίησης είναι η ιδεολογικοποίηση του αντιαστυνομικού μένους από πλευράς Ελλήνων αναρχικών. Σε κάθε περίπτωση, η λογική της γενικευμένης ανομίας την οποία οι αναρχικές ομάδες στηλιτεύουν μόνο όποτε τις συμφέρει – ως δείγμα, δηλαδή, «μικροαστικού κανιβαλισμού»¹– δε φαίνεται ν' αποτελεί γι' αυτές παράγοντα αποτρεπτικό, μιας και δεν αντιλαμβάνονται πως, ως νοοτροπία, αυτή η λογική πλήρους αδιαφορίας για το δημόσιο καλό², συνιστά βάση τούτης της ανομίας, ενώ άλλωστε δένει αρμονικά και με την κουλτούρα χουλιγκανισμού που, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα του κειμένου, διαπνέει μεγάλο μέρος της ΕΛΑΣ.

Όπως υπονοήσαμε παραπάνω, μιλώντας για τη συνάφεια μεταξύ της αναρχικής αντίληψης περί ελληνικής κοινωνίας και τη «χίπστερ» αισθητική μιας τάσης του σύγχρονου ελληνικού σινεμά, το φαντασιακό του χώρου αρθρώνεται γύρω από μια βαθιά κι αξεπέραστη αντίφαση, με αποτέλεσμα να έχει τη μορφή παρανοϊκού πινγκ πονγκ ανάμεσα στους ακραίους πόλους του εξής φάσματος: από τη μια πλευρά την ιδέα περί μιας ανηλεούς κι ολοκληρωτικής κρατικής καταστολής (την οποία, όπως είδαμε, λανσάρει με κάθε ευκαιρία: από τις «επιχειρήσεις αρετής» του Αρκουδέα και το φόνο του Μ. Καλτεζά, μέχρι τον «Πόλεμο κατά της τρομοκρατίας»), τις εξελίξεις κατά τη σύλληψη και τη δίκη της 17N, τη δολοφονία του Α. Γρηγορόπουλου και, πιο πρόσφατα, το μεταναστευτικό και τα *hot-spots* ή τα λοκντάουν και τον μερικώς υποχρεωτικό εμβολιασμό· από την άλλη, την ιδέα της πλήρους προσχώρησης του πληθυσμού στις κυρίαρχες νόρμες (που εκφράζεται μέσω των θεωριών περί «εθνικού κορμού», «μικροαστικού κανιβαλισμού» και «κοινωνικού εκφασισμού»). Πρόκειται εδώ για караμπινάτη αντίφαση, καθώς, αν ισχύει το δεύτερο, δεν υπάρχει λόγος ύπαρξης του πρώτου. Κι αντιστρόφως, αν υπάρχει το πρώτο, σε τόσο παροξυσμική μάλιστα μορφή σαν αυτή που περιγράφουν τα σχετικά κείμενα του Χώρου, τότε μοιραία η κοινωνία βρίσκεται σε αναβρασμό και διόλου δεν έχει εσωτερικεύσει την κυρίαρχη ιδεολογία, όσο κι αν ματαιοπονούν το κράτος και η «Κυριαρχία», προσπαθώντας να επιβάλουν τον «φόβο», τη «συναίνεση» και τη «σιωπή»³.

¹ «Επιτροπές κατοίκων», *Antifa Barricada. Ενάντια στο νέο ολοκληρωτισμό*, τ. 2, Απρίλιος 2009, σ. 7.

² Πρόκειται για «τη φιγούρα του μέσου Έλληνα. Τον νοικοκύρη που είναι έτοιμος να σκοτώσει για μια θέση στο παρκάρισμα, [για] το γείτονα που αφήνει τα σκουπίδια του στην πόρτα του διπλανού του και δίνει μάχες για τη θέση του κάδου απορριμμάτων, [για] τον “γλεντζέ” που ακούει σκυλάδικα στη διαπασών και γαμωσταυρίζει όποιον του στερεί τον ύπνο του» («Επιτροπές κατοίκων», *ό. π.*).

³ Φυσικά θα μπορούσε κανείς ν' αντιτείνει πως, αν κάτσουμε ν' αναλύσουμε με σχολαστικό τρόπο όλα τα κείμενα του Χώρου, θα διαπιστώσουμε ότι μερικές τάσεις ρίχνουν το βάρος στη μια από τις δύο οπτικές (π.χ. οι πιο «εξεγερσιακοί» και «μαύροι» αναρχικοί πλειοδοτούν υπέρ της αντίληψης περί ανηλεούς καταστολής) ενώ οι υπόλοιπες στην άλλη (όπως, π.χ., οι εργατιστές και οι «ανθέλληνες» που βασίζουν τις θεωρίες τους σε διαφορετικές εκδοχές της ανάλυσης περί «εθνικού κορμού»). Ωστόσο δεν τίθεται ζήτημα εσωτερικής σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών τάσεων, μιας και η αντίφαση που περιγράφουμε εμφανίζεται ακόμα και στο εσωτερικό καθεμιάς από τις δύο αυτές τάσεις (χαρακτηριστικό παράδειγμα, λόγου χάριν, το υβρεολόγιο των «εξεγερσιακών»

Πέραν ελάχιστων εξαιρέσεων, το βαθύ αίσθημα που προσπαθούμε να αναλύσουμε ως «αντιμπατισμό» συνιστά τη βάση κάθε θεωρητικής απόπειρας του Χώρου, μιας και καταφέρνει να υπερπηδά –με τεχνητό, προφανώς, τρόπο– την αντίφαση που μόλις εντοπίσαμε. Όσο καλοδουλεμένη κι αν φαίνεται η εκάστοτε ανάλυση, ο βαθύς πυρήνας της θα παραπέμπει πάντοτε στο εξής θεμελιώδες και χονδροειδές σχήμα: φασιστική κοινωνία/μπάτσοι/καταστολή/υποταγμένοι-εξεγερμένοι. Με άλλα λόγια, η κοινωνία κρατιέται στα πόδια της χάρη στην καταστολή, η υποτιθέμενη όξυνση της οποίας (υπό τη μορφή μιας «γενικευμένης επίθεσης του Κράτους και των αφεντικών ενάντια στην κοινωνία»¹) αντανακλά «το καμίνι του ταξικού και κοινωνικού αγώνα όπως αυτός οξύνεται διαρκώς»² και συνιστά το μόνο θέμα άξιο ανάλυσης (παράλληλα με τις ατέρμονες καπιταλιστικές «αναδιαρθρώσεις» οι οποίες τη γεννούν – μιας και «ο νέος ολοκληρωτισμός γεννιέται απ' το κεφάλι του νεοφιλελευθερισμού: είναι η βαθύτερη σκέψη των αφεντικών. Και η εφεδρεία τους»³). Ταυτόχρονα, ακριβώς επειδή το κράτος κι ο καπιταλισμός συνεχίζουν να επιβιώνουν μόνο και μόνο χάρις στη θηριώδη καταστολή που ασκούν στους πληθυσμούς (οι οποίοι διόλου δεν προσχωρούν στην κυρίαρχη ιδεολογία – πρόκειται εδώ απλώς «για ψευδή εικόνα κοινωνικής συναίνεσης»⁴ μιας και «το σύγχρονο κράτος [...] έχει αναγάγει σε επιστήμη την προώθηση της φιλοσοφίας της κοινωνικής συναίνεσης»⁵!), η «θεωρία» μετατρέπεται σε παραλήρημα που βλέπει παντού να ξεσπούν κινήματα κι εξεγέρσεις, εφόσον «η αναδιαρθρωτική επίθεση κράτους και κεφαλαίου δε μπορεί παρά να οδηγεί αναπόφευκτα σε μια βαθύτερη εξαθλίωση κοινωνικών ομάδων – που επίσης αναπόφευκτα θα αρθρώσουν τις αντιθετικές τους κινήσεις»⁶. «Η αδυναμία του καθεστώτος να παράξει ένα συνολικό και συνεκτικό κοινωνικό όραμα, η ευρεία απονομιμοποίησή του, η διογκούμενη κοινωνική δυσαρέσκεια και οι αντιστάσεις επιχειρείται εκ νέου να αντιμετωπιστούν μέσω του εκφασισμού και της προώθησης του κοινωνικού κανιβαλισμού»⁷.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι ακόμη κι οι εργατίστικες ομάδες που βασίζουν τις αναλύσεις τους στην ύπαρξη μιας παγιωμένης αποδοχής της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων υπό τη μορφή του «εθνικού κορμού», εν τέλει αδυνατούν ν' αντισταθούν στη

ενάντια στους μικροαστούς, από τη μια μεριά, και οι αναλύσεις των μαρξιστών και «ανθελλήνων» περί «στρατιωτικοποίησης», «συμπλέγματος ασφάλειας» κι όλων των συμπαρομαρτούντων, από την άλλη).

¹ Κείμενο του κλεισίματος της Κατάληψης του Πολυτεχνείου κατά τον Δεκέμβριο του 2008, 24/12/2008.

² Αναρχική Πολιτική Οργάνωση, «Ιδρυτική Διακήρυξη», *ό. π.*, σ. 23.

³ «Barricada : οδόφραγμα (στα ισπανικά)», *Antifa Barricada...*, τ. 2, *ό. π.*, σ. 2.

⁴ Κείμενο του κλεισίματος της Κατάληψης..., *ό. π.*

⁵ Θερσίτης, «Βασικές γραμμές της εισήγησης 22/6/2001: το συναινετικό σχέδιο και το πρόταγμα της εξέγερσης», Αθήνα, 2001.

⁶ *Ο. π.*

⁷ Αναρχική Πολιτική Οργάνωση, «Ιδρυτική Διακήρυξη», *ό. π.*, σ. 21.

σαγήνη αυτών των σχημάτων. Μπορεί να δίνουν μια λιγότερο απλοϊκή εκδοχή της ανάλυσης αυτής (συνοδεύοντάς την από μαρξιστικά ή μαρξοειδή επιχειρήματα), όμως καταλήγουν στα ίδια πολιτικά συμπεράσματα, ορίζοντας την πολιτική ως αντίσταση στη «στρατιωτικοποίηση», στο «νέο ολοκληρωτισμό» και στο «σύμπλεγμα της ασφάλειας» – είδαμε σε προηγούμενο μέρος του κειμένου ότι φτάνουν να θεωρούν «στρατιωτικές ασκήσεις» ακόμη και τη διοργάνωση ενός μαραθωνίου, ενώ διόλου τυχαίο δεν είναι που ορισμένες εξ αυτών άφηναν υπόνοιες ότι οι τζιχαντιστικές επιθέσεις του Ιανουαρίου του 2015 στο Παρίσι υπήρξαν προβοκάτσια του γαλλικού κράτους με σκοπό την όξυνση της καταστολής από πλευράς Ολάντ¹.

Λογικό είναι λοιπόν βασικό πολιτικό ζητούμενο να θεωρείται η συνένωση όλων των αποσπασματικών «αρνήσεων» και «αντιστάσεων» σε μια μεγάλη Εξέγερση, τη «ΣΥΝΟΛΙΚΗ κοινωνική έκρηξη»² που θα καταστρέψει το «υπάρχον», αναζητώντας «το Όλον της Ελευθερίας»³: Αυτό ακριβώς, δηλαδή, που νόμισαν οι περισσότεροι αναρχικοί πως θα συνέβαινε με τον Δεκέμβρη του 2008, όταν πίστεψαν πως «μέσα σ' αυτή την εκρηκτική κοινωνική συγκυρία [...] το σύστημα είδε τα θεμέλιά του να τρίζουν»⁴. Κι αν αρχικά αυτό το σχήμα καλυπτόταν από κάποιες προσπάθειες να αποτυπωθεί με έναν λιγότερο χονδροειδή τρόπο, με την πάροδο του χρόνου η σάρκα, οι μυς κι οι ιστοί αποβλήθηκαν σιγά σιγά απ' τον αποθνήσκοντα οργανισμό αφήνοντας πίσω τους μόνο τον σκληρυμένο πλέον σκελετό, την πιο χονδροειδή, δηλαδή, εκδοχή του συζητούμενου σχήματος.

β) Ο θάνατος της θεωρίας και ο θρίαμβος της «αυτομόρφωσης»

Σκοπός της κριτικής είναι πάντοτε η ιδεολογία, η αποδόμησή της και η εξολόθρευσή της. Δεν είναι σκοπός η αποδόμηση μιας ιδεολογίας για χάριν κάποιας άλλης. Ιδεολογία είτε με την έννοια της κοσμοαντίληψης, είτε με την έννοια της φανταστικής σχέσης των ανθρώπων με τον κόσμο. Η αφετηρία μας είναι πως ο κόσμος δεν είναι.

*Black Athena Project*⁵

¹ Είναι οι ίδιες που από το ξέσπασμα της τρέχουσας πανδημίας πρωτοστατούν ενάντια σε κάθε υγειονομικό περιοριστικό μέτρο και καταγγέλλουν τα εμβόλια για τον κορονοϊό ως το πιο πρόσφατο τέχνασμα διά του οποίου απεργάζεται ο καπιταλισμός την ολοκληρωτική μας υποδούλωση. Από κοντά κι ο Φώτης Τερζάκης, που τα τελευταία δύο χρόνια έχει μετατραπεί σε αναρχική συνιστώσα του αντι-εμβολιαστικού χώρου.

² Κείμενο των 15 συλληφθέντων της αντιφασιστικής μοτοπορείας (30/9/2012).

³ Θεοσίτης, «Βασικές γραμμές της εισήγησης...», *ό. π.*

⁴ Κείμενο του κλεισίματος της Κατάληψης του Πολυτεχνείου..., *ό. π.*

⁵ <https://blackathena.squat.net/the-project/>.

Ο αρχικός μεταφραστικός κι εκδοτικός οργανισμός, που ξεκινά κατά τα μέσα της δεκαετίας του '70, ως έκφραση αυτής της περιόδου «εντυπωσιακής πολυμορφίας και απρόσμενης επινοητικότητας του κόσμου της Αναρχίας στην Ελλάδα»¹, καταφέρνει να δημιουργήσει μια πολιτική και πολιτιστική ευαισθησία εντελώς διαφορετική αλλά και διακριτή από τις αντίστοιχες της σταλινικής και κρυπτοσταλινικής Αριστεράς της εποχής. Εντούτοις, η ορμή αυτή σιγά σιγά ξεθυμαίνει, εφόσον στερεώνει σταδιακά το πνεύμα που τη ζωογονούσε. Υπήρχε και τότε αντιθεωρητισμός – πρόκειται άλλωστε για ένα εγγενές χαρακτηριστικό της αναρχικής παράδοσης διεθνώς, ήδη απ' τον 19ο αιώνα. Π.χ. μπορούμε να βρούμε άρθρα της δεκαετίας του '70 που ήδη από τότε καταλόγιζαν «έλλειψη κριτικής στον αναρχικό χώρο, ανυπαρξία θεωρητικών τάσεων» και στηλίτευαν την «ανεπάρκεια των αναρχικών ως προς την παρουσίαση των αναλύσεών τους για την υπάρχουσα κοινωνία»². Εντούτοις επιβίωνε ακόμη μια έγνοια να βρούμε τις δικές μας θεωρητικές και πολιτικές αναφορές, μια έγνοια να φτιάξουμε –ή να αναζητήσουμε, έστω– τα δικά μας εργαλεία ανάλυσης, να δημιουργήσουμε τη δική μας πολιτική κουλτούρα, έξω και με κριτική διάθεση προς την Αριστερά. Φαίνεται όμως πως, αφ ης στιγμής ο στόχος αυτός έδειχνε να επιτυγχάνεται, το αρχικό ενδιαφέρον χάθηκε και οι αναφορές που είχαν βρεθεί στο μεταξύ άρχισαν να μετατρέπονται σε ιερά τοτέμ, και τα κείμενά τους πηγές άντλησης τσιτάτων και γλωσσικών τικ. Η χρήση που τους επιφυλάχθηκε ήταν –και συνεχίζει να είναι– καθαρά εργαλειακή με μόνο στόχο τη δικαίωση της κυρίαρχης αναρχικής ιδεολογίας. Ο τρόπος με τον οποίον ο Τερζάκης χρησιμοποιεί την ψυχανάλυση, την εθνολογία αλλά και φιλοσοφικά ρεύματα σαν τη Σχολή της Φραγκφούρτης ή ο αντίστοιχος με τον οποίο διάφορες περιπτώσεις, σαν τον Α. Σχισμένο, υιοθετούν τον Καστοριάδη συνιστούν χαρακτηριστικό δείγμα εν προκειμένω.

Έτσι από τη δημιουργική ιδεολογική σύγχυση της περιόδου που κράτησε από τα μέσα του '70 ως τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '90, περάσαμε σταδιακά στη φάση της ιδεολογικής αποσύνθεσης. Παρά τις πιο «εξειδικευμένες» και συστηματικές προσπάθειες που εμφανίστηκαν κατά το δεύτερο μισό του 2000 (με την έκδοση εντύπων που εξέφραζαν και εκφράζουν συγκεκριμένες ιδεολογικές τάσεις και θεωρητικές παραδόσεις), τίποτε δε φαίνεται να παρήχθη ως γνώση πάνω στη νεοελληνική κοινωνία, ως ανάλυση των εγχώριων συνθηκών κι ως πρόταση τρόπων αντιμετώπισής τους, με την εξαίρεση ενός μέρους των αναλύσεων του περιοδικού *Sarajevo*, το οποίο, όμως, διόλου τυχαία, όπως και το σύνολο των ομάδων στις

¹ «Εκδοτικό σημείωμα» (των εκδόσεων Βιβλιοπέλαγος), Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 7.

² «Για τη μετατροπή του αναρχικού χώρου σε κίνημα αναρχικών», editorial του *Εσωτερικού δελτίου*, τ. 1, Σεπτέμβριος 1977 (βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 416).

οποίες αναφερόμαστε (κατά βάση εργατιστικές ή «ανθελληνικές»), δεν εντάσσεται στον σκληρό πυρήνα του Χώρου σε ιδεολογικό-θεωρητικό επίπεδο, αλλά προέρχεται, αντίθετα, από τη μαρξιστική παράδοση¹. Ακόμα και στην περίπτωση αυτών των ομάδων, όμως, η παραγωγή θεωρίας συνιστά κατά κανόνα μια μουμιοποιημένη προσπάθεια εισαγωγής κάποιων έτοιμων θεωρητικών σχημάτων, ξεπατικωμένων από δυτικές ιδεολογικές παραδόσεις (όπως η ιταλική Αυτονομία, ο «αντιγερμανισμός», οι γαλλικές εκδοχές εργατισμού, διάφορα φεμινιστικά ρεύματα κ.λπ.), δίχως την παραμικρή έγνοια προσαρμογής τους στη νεοελληνική πραγματικότητα.

Πέραν τούτων των εξελίξεων, οι οποίες, διόλου τυχαία, λαμβάνουν χώρα σε πιο περιφερειακές στιβάδες του εξάρχειου γαλαξία, το μόνο που παρατηρεί κανείς εντός του τελευταίου είναι μια προσκόλληση στη μετάφραση κομματιών της Πατρολογίας: Προυντόν, Μπακούνιν, Μαλατέστα και μια γενικότερη επιστροφή σε κείμενα και ιδεολογικές αναζητήσεις που ελάχιστα έχουν να μας πουν σήμερα – όπως, π.χ., η συζήτηση για το αν η ανθρωπολογία του κλασικού αναρχισμού αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο ως ον φύσει αγαθό ή όχι². Εξέχον, δε, κομμάτι αυτής της στροφής είναι η αποκρυστάλλωση μιας τάσης «ακαδημαϊκού» αναρχισμού, μέσω της έκδοσης περιοδικών όπως ο *Κοινωνικός αναρχισμός* ή ο *Σκαντζόχοιρος* και η ίδρυση των εκδόσεων «Κουρσάλ» και «Ναυτίλος». Η ίδρυση των δύο αυτών οίκων κι η έκδοση των εν λόγω εντύπων δείχνουν να σπάνε τον χρόνιο αντιθεωρητισμό του Χώρου, ξεφεύγοντας, παράλληλα, από πολλές ριζωμένες του ενοχλητικές και «νεολαιίστικες» εμμονές (όπως η συγγραφική ανωνυμία και η έκδοση εντύπων που έχουν τη μορφή *fanzine* κι όχι θεωρητικών περιοδικών). Σ' ένα πρώτο επίπεδο, πρόκειται για εξελίξεις καθ' όλα θετικές κι ενθαρρυντικές. Στην πραγματικότητα, όμως, αντί να κάνουν δουλειά πάνω στην ανάλυση της ελληνικής κοινωνίας αλλά και των σύγχρονων, γενικότερα, πολιτικών διακυβευμάτων, οι ομάδες που βρίσκονται πίσω από αυτά τα εγχειρήματα αναλώνονται κυρίως σε μια ακαδημαϊκού τύπου πραγμάτευση καθαρά ιστοριογραφικών και θεωρητικών ζητημάτων σχετικών με την αναρχική

¹ Η οποία πάντοτε προσπαθούσε να συντάσσει ένα έστω και σχηματικό πορτραίτο της κοινωνίας εντός της οποίας είχε κάθε φορά να δράσει.

² Βλ. σχετικά το βιβλίο του Κ. Γαλανόπουλου, *Ο Κόσμος όπως είναι! Η ανθρώπινη φύση στον κλασικό αναρχισμό και η μετά-αναρχική ένσταση*, Αθήνα, Στάσει Εκπίπτοντες, 2015. Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για τις μαρξιστικές-εργατιστικές συνιστώσες του Χώρου. Και αυτές μεταφράζουν κι εκδίδουν κείμενα τα οποία καμία απολύτως σχέση δεν έχουν με τη σημερινή πραγματικότητα: τι έχουν, λόγου χάριν, να μας πουν για τις σύγχρονες συνθήκες της μεταβιομηχανικής παραγωγής ο *Αμερικανός εργάτης* του Πωλ Ρομάνο (μτφρ. Ε. Τσελεμέγκου, Αθήνα, Κινούμενοι Τόποι, 2014) ή το *Ημερολόγιο ενός εργάτη* του Ντανιέλ Μοτέ (μτφρ. Φ. Τσαλούχου, Αθήνα, Κινούμενοι Τόποι, 2015), που περιγράφουν τις συνθήκες εργασίας στα αμερικανικά και γαλλικά εργοστάσια του '40 και του '50; Τι σχέση έχει με τη σημερινή κατάσταση στην Ελλάδα η αντίστοιχη μαρτυρία του μαοϊκού φοιτητή Ρομπέρ Λινάρ (*Ο εγκατεστημένος*, έκδοση της Λέσχης Κατακόπων του 21ου αιώνα, 2004), ο οποίος πήγε επί τούτου εργάτης σε εργοστάσιο της Σιτροέν, τέλη της δεκαετίας του '60; Προφανώς αυτό που εδώ μετρά είναι ο φετιχισμός ορισμένων όρων και εννοιών όπως αυτή της «εργατική μαρτυρίας» κι όχι η διαύγηση της σύγχρονης πραγματικότητας.

θεωρία¹, τα οποία, αντί να συμβάλλουν στο προχώρημα και στον εκσυγχρονισμό της ελευθεριακής σκέψης, απλώς συντείνουν στη φετιχοποίηση και την ταρίχευση των παλιών καλών κοινών τόπων².

Σε κάθε περίπτωση, αυτή η «ακαδημαϊκή» τάση συνεισφέρει και σε μια εξέλιξη μακροπρόθεσμα πολύ πιο ζημιόγONO πολιτικά. Ακολουθώντας την παράδοση του «γκουρού» Τερζάκη, αλλά κι άλλων φιλόδοξων μιμητών του (όπως ο Α. Σχισμένος ή ο Α. Κιουπκιολής), τα έντυπα αυτά, ως φυτώρια μελλοντικών ακαδημαϊκών, πατούν στις ιδεοληψίες του Χώρου περί «αυτομόρφωσης» προκειμένου να μετατρέψουν τον δημόσιο διάλογο σε μουμιοποιημένη –από πολιτικής άποψης– σειρά ακαδημαϊκών σεμιναρίων³. Πιστά στις φουκω-αγκαμπενικές εμμονές περί ενός ολοκληρωτικού και παμπεριεκτικού ελέγχου όλων των σφαιρών της κοινωνικής ζωής από την πολυπλόκαμη «Κυριαρχία», τα εγχειρήματα αυτά καμώνονται πως ενθαρρύνουν μια άμεση πρόσβαση στη γνώση, πέρα από τις παγίδες που μας στήνει το εξουσιαστικό σύστημα: «Σε τελική ανάλυση η βασική παράμετρος όσον αφορά τα ιστορικά γεγονότα είναι από ποια σκοπιά γράφονται και συνεπώς είναι καθήκον μας να αναπτύξουμε τις δομές προκειμένου να γράφουμε μόνοι μας την ιστορία μας, χωρίς την συνδρομή κρατικών ή δημοσιογραφικών ινστιτούτων, ακαδημαϊκών κύκλων και κοινωνιολόγων»⁴.

¹ Χαρακτηριστικό εν προκειμένω το βιβλίο του Π. Δράκου, *Ενάντια στο κράτος: το ανοιχτό πέρασμα στην κοινωνική απελευθέρωση. Μια συμβολή στην πολιτική θεωρία του Κοινωνικού Αναρχισμού* (Θεσ/νίκη, Ναυτίλος, 2015), το οποίο, ενώ συζητά θέματα επικαιρότητας και πολιτικής ουσίας, αποφεύγει να πει κάτι καινούργιο και τ' ανάγει όλα στα παραδοσιακά σχήματα, με εξαίρεση ίσως την κριτική που ασκεί στο συναινετικό μοντέλο λήψης αποφάσεων εντός των πολιτικών οργανώσεων.

² Σε αυτή την κατηγορία υπάγεται κι ένα περιοδικό πολύ πιο κοντά στις δικές μας ιδέες, το *Kaboom*: λόγω του ακαδημαϊκού του, εν πολλοίς χαρακτήρα, η παρουσίαση θεωρητικών ιδεών εκτοπίζει πλήρως την πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση, που αποτελεί και την ουσία της «κριτικής» ή «επαναστατικής» θεωρίας, ως απόπειρα διαύγασης του κόσμου εντός του οποίου ζούμε και τον οποίον αντιμαχόμαστε. Με αποτέλεσμα ακόμα και όταν επιχειρούνται πολιτικές αναλύσεις να εκπίπτουν, συχνά, σ' έναν ακαδημαϊκό κοινωνιολογισμό ο οποίος, στο όνομα της αναλυτικής ουδετερότητας, μπορεί να καταλήξει στην υιοθέτηση προβληματικών πολιτικά θέσεων.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ακόμα και τα δύο σημαντικότερα, ενδεχομένως, θεωρητικά έντυπα που εμφανίστηκαν εντός του αναρχικού χώρου –και, διόλου τυχαία, στη συνέχεια αποστασιοποιήθηκαν από αυτόν–, η *Ευτοπία* κι η *Ελευθεριακή Κίνηση*, ακολούθησαν το ίδιο μοντέλο: πρόκειται για καθαρά θεωρητικά έντυπα, που δημοσίευαν κείμενα πολιτικής θεωρίας και ιστορίας, όχι άρθρα διαύγασης της κοινωνικής πραγματικότητας. Ακόμα κι ο Γιάννης Καρύτσας, ο ιθύνων νους της *EK* και των ομώνυμων εκδόσεων και ο σημαντικότερος διανοούμενος που βγήκε από τον αναρχικό χώρο, ακολούθησε και συνεχίζει ν' ακολουθεί την ίδια κατεύθυνση στη συγγραφική του διαδρομή: γράφει βιβλία για ελευθεριακούς ή αναρχικούς θεωρητικούς (Καστοριάδης, Μπακούνιν) και ιστορικά θέματα (ελληνικός και ιταλικός σταλινισμός, Ουγγρική Επανάσταση του 1956, Μάης του '68 κ.λπ.).

³ Συχνά μάλιστα επί πληρωμή: βλ. τα σχετικά σεμινάρια που επί χρόνια διοργανώνει ο Φ. Τερζάκης, αλλά και τη δυναμική εμφάνιση νέων ανταγωνιστών, όπως π.χ. οι Μ. Μούρτου-Παραδεισοπούλου και Στ. Ρέγκας που διοργανώνουν φιλοσοφικά σεμινάρια υπό την ευγενή χορηγία της Wind, του *vina.gr* και άλλων αντίστοιχων ευαγών ιδρυμάτων. Βλ. σχετικά: «Σεμινάρια Φιλοσοφίας στο ΤΕΡΑΣ: Κύκλοι Συναντήσεων Σπινόζα - Νίτσε» (27-28/11/2021, 4-5/12/2021, 11/12/2021).

⁴ «Τα περιεχόμενα των αντιμνημονιακών ταραχών 2010-2012: μια χαμένη ευκαιρία για κοινωνική επανάσταση ή μια βίαιη αμυντική διεκδίκηση;», κείμενο της Σ.Ο. της εφημερίδας *Απατρις* που παρουσιάζει σχετική εκδήλωση της εφημερίδας αλλά και την κυκλοφορία του συλλογικού τόμου *50 κείμενα για την κρίση* (Μάρτιος του 2016).

Προφανώς όλα αυτά είναι υπερβολικά κι ουδόλως αντιστοιχούν στη σύγχρονη πραγματικότητα. Σε ό,τι μας αφορά, παρ' όλο που ως ομάδα δεν έχουμε κάποιες ιδιαίτερες σχέσεις με τον ακαδημαϊκό χώρο, δεν έχουμε τίποτε ενάντια στον θεσμό του πανεπιστημίου ως τέτοιον (παρά την κατάπτωση στην οποία βρίσκεται κατά τις τελευταίες δεκαετίες¹) και στην προώθηση της πολιτιστικής αναζήτησης ανεξαρτήτως πολιτικού προσήμου – κάθε άλλο! Απλώς, πρέπει κάποια πράγματα να είναι σαφή: *Η περίφημη «αυτομόρφωση», την οποία εμπνέονται οι αναρχικοί από μια μάλλον φανταστική ανάπλαση της παράδοσης του εργατικού κινήματος, δεν έχει καμία σχέση μ' αυτό που πράγματι έκαναν οι εργάτες του 19ου και του 20ού αιώνα. Διότι, στον βαθμό που υπήρξε πραγματική διάδοση γνώσης, οι εργάτες ουδέποτε βασίστηκαν στην ιδέα πως πρέπει να μορφωθούν εκτός του «κυρίαρχου» πλαισίου της εποχής τους, επειδή, δήθεν, αυτό τους πλασάρει ψευτο-γνώσεις που μόνο σκοπό έχουν τη δικαίωση της κυρίαρχης ιδεολογίας. Μακράν του να βαυκαλιστούν με κενές ρητορείες περί «προλεταριακής αντι-γνώσης»², προσπάθησαν, αντιθέτως, να αλφαβητιστούν και διάβαζαν έργα πολλών κυρίαρχων «αυθεντιών» της εποχής τους (από τον Βολταίρο ως τον Ρικάρντο, όπως μας υπενθυμίζει ο Βρετανός ιστορικός, Ε. Π. Τόμπσον, λόγου χάριν³).*

Σε αντίθεση, δε, με τους σημερινούς αναρχικούς, όλοι οι «κλασικοί» θεωρητικοί του εργατικού κινήματος πίστευαν πως αποτελούσε άμεση προτεραιότητα για τους εργάτες η κατάκτηση των καλύτερων πολιτιστικών επιτευγμάτων της εποχής τους, την πρόσβαση, ακριβώς, στα οποία τους στερούσε η κοινωνική και οικονομική θέση στην οποία τους καταδίκασε η αστική κοινωνία: από τον Ένγκελς που (στον *Λουδοβίκο Φόυερμπάχ* του) θεωρούσε το ίδιο το εργατικό κίνημα συνέχεια των πιο ριζοσπαστικών στιγμών της «αστικής» φιλοσοφίας, μέχρι τη Σιμόν Βείλ για την οποία «η κατάκτηση της κληρονομιάς των προηγούμενων γενεών [από τους εργάτες] είναι η ίδια η ουσία της Επανάστασης»⁴. Και φυσικά, πριν από το εργατικό κίνημα, μια από τις πιο γνωστές μορφές του αγώνα για την κατάργηση της δουλείας στις ΗΠΑ, ο δραπέτης σκλάβος Φρέντερικ Ντάγκλας που κατάφερε στη συνέχεια να μορφωθεί και να εκλεγεί βουλευτής, δήλωνε το εξής σχετικά με τους λόγους Βρετανών αστών και συντηρητικών πολιτικών που είχε μελετήσει: «Η ανάγνωση των ομιλιών αυτών πρόσθεσε πολλά στο περιορισμένο μου γλωσσικό απόθεμα και μου έδωσε τη

¹ Βλ. τα σχετικά κείμενα που είχαμε δημοσιεύσει παλιότερα στο περιοδικό μας: Λ. Ζουπιρολί, «Η πανεπιστημιακή φούσκα. Σύντομη κριτική του παγκόσμιου πανεπιστημιακού και σχολικού συστήματος», Ν. Μάλλιαρης, «Το πρόβλημα της εκπαίδευσης και η ανθρωπολογική κρίση του καπιταλισμού» (αμφότερα στο 3ο τεύχος του *Προτάγματος*, Δεκέμβριος 2011).

² Υπερρεαλιστική Ομάδα Αθηνών, «Οδηγίες χρήσης για σκευή ανομίας», 12/1/2013.

³ Βλ. Ε. Ρ. Thompson, *Η συγκρότηση της αγγλικής εργατικής τάξης*, μτφρ. Γ. Παπαδημητρίου, Αθήνα, Πολ. Ίδρυμα Τράπεζας Πειραιώς, 2018, κεφ. 16, «Ταξική συνείδηση», υποενότητα «Η ριζοσπαστική κουλτούρα».

⁴ Παρατίθεται από την Ch. Rancé, *Simone Weil. Le courage de l'impossible*, Παρίσι, Seuil, 2014, σ. 70.

δυνατότητα να διατυπώσω πολλές ενδιαφέρουσες σκέψεις, που είχαν πρόσφατα λάμψει μες στην ψυχή μου και πέθαναν επειδή δε μπορούσα να τις αρθρώσω»¹. Αντίστοιχα, σ' ένα περισσότερο λόγιο επίπεδο, ιδού πώς συγκρίνει τη σημερινή με την πρότερη κατάσταση ένας Αμερικανός φιλόσοφος, αναφερόμενος στη σύγχρονη πολιτική ορθότητα: «Το αστείο της υπόθεσης, σε ό,τι έχει να κάνει με την κριτική στον “Κανόνα”, έγκειται στο γεγονός πως η κριτική παράδοση που ξεκινά απ' τον Σωκράτη και φτάνει μέχρι *Τα ομοσπονδιακά κείμενα των ΗΠΑ*, τα γραπτά των Τζων Στιούαρτ Μιλ και Μαρξ, για να καταλήξει στον 20ό αιώνα, βοήθησε παλιότερες γενιές φοιτητών [...] ν' απελευθερωθούν από τις πνιγνές συμβάσεις της παραδοσιακής αμερικανικής πολιτικής ορθότητας. Ακριβώς επειδή ενέπνεε ένα κριτικό πνεύμα, ο “Κανόνας” συνέβαλε στην απομυθοποίηση των κοινοτοπιών της αμερικανικής αστικής τάξης, παρέχοντας στους φοιτητές μια προοπτική από την οποία μπορούσαν να αναλύσουν με κριτικό τρόπο τον αμερικανικό πολιτισμό και τους αμερικανικούς θεσμούς. Κατά τραγική ειρωνεία, η ίδια αυτή παράδοση θεωρείται σήμερα ως καταπιεστική: τα κείμενα επιτελούσαν κάποτε έναν απομυθοποιητικό ρόλο, ενώ σήμερα μαθαίνουμε ότι είναι τα κείμενα αυτά που πρέπει ν' απομυθοποιηθούν»².

Στην πραγματικότητα η «αυτομόρφωση» δε συνιστούσε μετάδοση γνώσης με τη στενή έννοια του όρου: επρόκειτο για ανύψωση του πολιτικού και θεωρητικού επιπέδου των εργατών όχι μέσω διαλέξεων και «σεμιναρίων» πάνω στην ιστορία της πολιτικής ή φιλοσοφικής σκέψης αλλά *διά μέσου του δημόσιου διαλόγου και της θεωρητικής διαμάχης πάνω σε υπαρκτά πολιτικά ζητήματα* – διά μέσου, με άλλα λόγια, αυτού που τόσο εμφατικά απουσιάζει σήμερα! Όπως παρατηρούσε κάπου ο Στίνας, «στις συνοικίες, στα καφενεία, στα σπίτια των εργατών κάθε μέρα συζητήσεις για το κίνημα και τα προβλήματά του»³. Διόλου τυχαία, λοιπόν, η σημερινή «αυτομόρφωση» συνιστά απλώς προνομιακό πεδίο προβολής αποτυχημένων ή ανερχόμενων ακαδημαϊκών και περισσότερο προσιδιάζει στο κυρίαρχο μοντέλο της κοινωνίας των χόμπι και των λόμπι, εντός της οποίας τις πνευματικές αναζητήσεις των ατόμων ικανοποιούν πλείστοι γκουρού κάθε είδους, παρά σε κάποια πραγματική χειραφετητική διαδικασία. Το γεγονός πως οι βασικοί συμμετέχοντες σε τέτοια εγχειρήματα τα δικαιολογούν με το τετριμμένο επιχείρημα πως πάνε «ενάντια στην κυρίαρχη αφήγηση»⁴ ελάχιστη σημασία έχει. Πέραν κάθε ελευθεριακής και δημοκρατικής αντίληψης, εδώ απλώς αναπαράγονται –όχι απαραίτητως

¹ Παρατίθεται από τον Κ. Λας, *Η εξέγερση των ελίτ και η προδοσία της δημοκρατίας*, μτφρ. Β. Τομανάς, Θεσ/νίκη, Νησίδες, χ.χ., σ. 140 (ελαφρώς τροποποιημένη μετάφραση).

² John Searl, “The Storm Over the University”, *The New York Review of Books*, 6/12/1990.

³ Α. Στίνας, *Αναμνήσεις. 70 χρόνια κάτω από τη σημαία της σοσιαλιστικής επανάστασης*, Αθήνα, Ύψιλον, 1985, σ. 45.

⁴ Όπως διαβάζουμε σε παρουσίαση του Σκαντζόχοιρου.

συνειδητά– κεντρικές δομές κάθε ιεραρχικής κοινωνίας, με βασικότερη όλων το σχήμα «γκουρού»-αδαές κοινό.

Στην εποχή του μαζικού αλφαριθμητισμού, του διαδικτύου και της διάδοσης της εκπαίδευσης, ο καθένας μπορεί, λίγο πολύ, να ενημερωθεί μόνος του για την ιστορία της φιλοσοφίας ή για τη σκέψη του Καστοριάδη και του Μπακούνιν, πολλώ δε μάλλον αν αποτελεί ήδη μέλος ενός ελευθεριακού πολιτικού χώρου. Ας κάτσει λοιπόν σπίτι να μελετήσει, γιατί να πάει να τα μάθει, από δεύτερο χέρι μάλιστα, στα σεμινάρια του Σχισμένου ή του Τερζάκη; Προφανώς επειδή, ως φορέας της κυρίαρχης ιδεολογίας της ευκολίας και του ευδαιμονισμού, δε θέλει ν' αφιερωθεί σε μια τόσο κοπιώδη δραστηριότητα, όπως η μελέτη, και προτιμά τις εύκολες λύσεις – οι οποίες, φυσικά προσφέρονται αφειδώς: μέχρι και «μαθήματα φιλοσοφίας για όσους/όσες βαριούνται τη φιλοσοφία» προσφέρει το μαγαζί¹! *Τι σχέση όμως έχει αυτή η λογική του «αραλικίου» με το ήθος εργατικότητας του παλιού επαναστατικού κινήματος;* Ας δούμε τι σημείωνε χαρακτηριστικά ο Πάουλ Φρέλιχ για τον έτερο σύντροφο της Ρόζας Λούξεμπουργκ, τον Λέο Γιόγκισες: «Επέβαλλε στον εαυτό του την πιο μεγάλη πειθαρχία και αξιούσε το ίδιο από τους συναγωνιστές του. [...] Απέκτησε πλατειές γνώσεις και υπήρξε ο καθηγητής των συντρόφων του, ζητώντας απ' αυτούς να αφιερώνονται με ζήλο στη μελέτη. Ο Καρλ Ράντεκ διηγούνταν αργότερα ότι μέσα στη βράση της επανάστασης του 1905, ο Λέο τον ανάγκαζε να μελετάει παλιούς συγγραφείς σχεδόν άγνωστους»². Σύμφωνα, δε, με τον Ντανιέλ Μοτέ, ιστορικό μέλος της ομάδας Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα στη Γαλλία, ο οποίος κατάφερε από φρεζαδόρος στο εργοστάσιο της Ρενώ να γίνει καθηγητής πανεπιστημίου, μια από τις επιδιώξεις του εργατικού κινήματος, στον πολιτιστικό τομέα, ήταν η «κατάκτηση της υψηλής κουλτούρας από πλευράς λαϊκών τάξεων»³.

γ) Εξαφάνιση του χιούμορ και οσιομαρτυρικός μηδενισμός

Το πιο χαρακτηριστικό, ενδεχομένως, δείγμα της ιδεολογικής αποσύνθεσης για την οποία μιλάμε είναι η σταδιακή εξαφάνιση του χιούμορ από τις πράξεις και τα λεγόμενα του αναρχικού χώρου. Ως γνωστόν, οι θεατρικού κι εντυπωσιοθηρικού τύπου αντιλήψεις περί πολιτικής που μας κληροδότησε η Αντικουλτούρα περιείχαν γενναίες δόσεις χιούμορ κι οι

¹ Βλ. την ομώνυμη εκδήλωση, με διοργανωτή τον Α. Σχισμένο, που έλαβε χώρα στις 10/3/2016 στη Θεσσαλονίκη, στο «Μικρόπολις».

² Π. Φρέλιχ, *Ρόζα Λούξεμπουργκ*, μτφρ. Α. Στίνας, Αθήνα, Ύψιλον, 1981, σ. 39.

³ Ντ. Μοτέ, «Σύντομη ιστορία του ελεύθερου χρόνου», *Πρόταγμα*, τ. 10, Ιούνιος 2017, σ. 249. Αντίστοιχο είναι και το παράδειγμα του λιμενεργάτη Νταν Κάλεν, που αναφέρει ο Τζακ Λόντον στους *Ανθρώπους της Αβύσσου* (μτφρ. Γ. Παπαδάκης, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος, 1988, σ. 128): είχε μορφωθεί μόνος του, γνώριζε τον Σέξπηρ και διάβαζε ιστορία και κοινωνιολογία.

Έλληνες αναρχικοί δεν αποτέλεσαν εξαίρεση. Από την παρουσία τους στον δρόμο (με χαρακτηριστικό δείγμα το περίφημο πανό «Είμαστε ο ανθός της ελληνικής νεολαίας»), μέχρι το ύφος γραφής και τα συνθήματά του, ο Χώρος διακρινόταν κατά την πρώτη δεκαπενταετία της ύπαρξής του από ένα εξαιρετικό χιούμορ, το οποίο και κωδικοποιούσε τη νέα πολιτική κουλτούρα που ήθελε να προωθήσει – μια διάθεση περιπαικτικότητας ακόμα κι απέναντι στον ίδιο μας τον εαυτό, η οποία θωράκιζε απέναντι στην αρτηριοσκληρωτική σοβαροφάνεια της Αριστεράς. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, αυτό που επικράτησε είναι ο μισάνθρωπος αντιμικροαστισμός αλλά και η καθαρά ψευτομιλιταριστική και «αντιμπατσική» διάσταση του αναρχικού φαντασιακού: η μανία με την «καταστολή» και τον «κρατικό ολοκληρωτισμό», η αίσθηση πως τελούμε σε αποστολή ενάντια στο Κακό – μια αίσθηση που αποκλείει κάθε παιγνιώδη διάθεση κι εμπεδώθηκε οριστικά κατά τα μνημονιακά χρόνια, οδηγώντας πλέον σε μια οιονεί συλλογική υστερία με αφορμή την κριτική στα μέτρα κοινωνικού περιορισμού λόγω πανδημίας¹.

Τελικά αυτό που έμεινε είναι μια οσιομαρτυρικού τύπου διάθεση που βρήκε την ιδεώδη της έκφραση στην αγιοποίηση εντελώς γελοίων –κατά κανόνα–, όπως αποδείχθηκε, προσωπικοτήτων σαν τους πρωταγωνιστές στις δυστυχείς περιπέτειες του λεγόμενου «ένοπλου», τις οποίες, προφανώς, απαγορεύεται να σατιρίζουμε, επειδή «ρίσκαραν τη ζωή τους για όλους μας», «δεν έμειναν βολεμένοι στον καναπέ» κ.ο.κ.². Διότι θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στο μεταξύ, στο πλαίσιο της αυξανόμενης γοητείας που ασκεί ο μύθος της σταλινικής Αριστεράς στον αναρχικό χώρο –για την οποία μιλάμε παρακάτω–, κάμφθηκε κάθε αντίσταση και κριτική διάθεση απέναντι στην τρομοκρατία, με αποτέλεσμα οι πρώην «λενινιστές» και «σταλινικοί» να γίνουν ξαφνικά «σύντροφοι» και «αγωνιστές». Αν κάνουμε μια προσεγγιστική περιοδοποίηση της ιδεολογικής εξέλιξης του Χώρου σχετικά με το ζήτημα, θα διαπιστώσουμε ότι, σε γενικές γραμμές, μέχρι την εξάρθρωση της 17N ένα σταθερό κομμάτι των αναρχικών στην Ελλάδα ασκούσε κριτική στην ένοπλη δράση, απορρίπτοντάς την ως μορφή λενινισμού. Από το σημείο αυτό και μετά, όμως, μια πλειοψηφική τάση υιοθέτησε την υποστήριξη των κρατούμενων και κατηγορούμενων για τρομοκρατία, όχι απλώς ως υπεράσπιση των

¹ Κι ό,τι παρέμεινε από το παλιό καλό αναρχικό χιούμορ εξέπεσε σε «τρολάρισμα» και σε ψευτοκαφενειακού τύπου ενασχόληση με τα του οίκου μας, όπως συνέβαινε με ιστοσελίδες όπως το περίφημο *Indymedia Trolls Attack*. Εκεί το χιούμορ αποσυνδεόταν από κάθε διάθεση κοινωνικής κριτικής και σάτιρας μετατρέπόμενο σε καθαρά αυτοαναφορικό σχολιασμό, σε καλαμπούρι μεταξύ των λίγων μνημένων που σχολιάζουν τα εσωτερικά τους κουτσομπολιά. Οι αξιοθρήνητες, στη συνέχεια, προσπάθειες ενός *Provo.gr* να ανασυστήσει αυτήν την παράδοση χιουμοριστικού κοινωνικού σχολιασμού (στην ενότητα της ιστοσελίδας που τιτλοφορούνταν «TrolSpot» –<http://www.provo.gr/trolspot/>) δίνει το μέτρο της παρακμής, όπως το δίνει και το γεγονός πως καμία από τις δύο αυτές ιστοσελίδες δεν υπάρχει πια.

² Βλ. χαρακτηριστικά τα σχετικά σχόλια κάτω από το εξής βίντεο παλιότερου επεισοδίου της τηλεοπτικής εκπομπής *A.M.A.N.* σχετικά με τη 17N: https://www.youtube.com/watch?v=4PqwQo_tybs.

δικαιωμάτων ανθρώπων που ενδεχομένως διώκονται αδίκως από το κράτος, αλλά ως δείγμα κοινότητας απόψεων και μιας θεώρησης των πραγμάτων σύμφωνα με την οποία η τρομοκρατία συνιστά οιονεί κομμάτι της πολιτικής δραστηριότητας του Χώρου, έστω κι αν δε συμφωνούμε όλοι με αυτές τις πρακτικές αλλά και τις επιλογές των εν λόγω «συντρόφων».

Αυτό, δε, που έχει μεγάλο ενδιαφέρον είναι η φιλοσοφία πίσω από το αναρχικό νέο-ένοπλο που εμφανίζεται κατά τη δεκαετία του 2000. Ως γνωστόν, η κλασική αριστερίστικη τρομοκρατία της δεκαετίας του '70 και του '80, της οποίας προϊόν υπήρξε κι η 17N, εμφορείτο από μια αντιιμπεριαλιστική φιλοσοφία που απέρριε από τον τριτοκοσμισμό της δεκαετίας του '60, και είχε βάσεις λαϊκιστικές, εκφράζοντας τον διάχυτο στην ελληνική κοινωνία αντιαμερικανισμό. Γι' αυτό και στόχευε πρόσωπα που θεωρούνται πως κινούσαν τα νήματα ή αποτελούσαν κομμάτια της ξενόδουλης και «λούμπεν» ελληνικής κυρίαρχης τάξης, της περίφημης «ΛΜΑΤ» – στελέχη της CIA και του NATO, μεγαλοεπιχειρηματίες, μέλη του πολιτικού προσωπικού. Με την εξαίρεση του Επαναστατικού Αγώνα, ο οποίος συνέχισε αυτήν την παράδοση (εμπλουτίζοντάς τη με το νέο-αντιιμπεριαλιστικό λεξιλόγιο του Τ. Φωτόπουλου περί «υπερεθνικής ελίτ»), οι νέες ένοπλες ομάδες είναι φορείς μιας ιδεολογίας που εκφράζει την εχθρότητα του Χώρου ενάντια στην κοινωνία. Οι Πυρήνες της Φωτιάς, επί παραδείγματι, από τις πρώτες τους προκηρύξεις καταγγέλλουν την κουλτούρα της κατανάλωσης και της κοινωνικής ανόδου και βάζουν κατά της ίδιας της κοινωνίας που την επιθυμεί και τη στηρίζει ενεργά: «Οι τράπεζες είναι οι σύγχρονες επιχειρήσεις που πιστώνουν με δανειοληπτικά όνειρα τους καταναλωτές, ώστε αυτοί εθελοντικά και με χαμόγελο να ξεγελούν τη μιζέρια τους και την οικονομική τους ομηρία. [...] Πυρπολήσαμε αντιπροσωπείες πολυτελών αυτοκινήτων που αποτελούν σύμβολα κύρους και υπεροχής στην καταναλωτική φρενίτιδα που έχει κατακλύσει τις μητροπόλεις. Δεν σεβόμαστε τις ονειρώξεις των νομοταγών υπηκόων για ένα γρήγορο αμάξι σε αντάλλαγμα με την αργή αυτοκτονία που προσφέρει ο σύγχρονος τρόπος ζωής»¹. Διότι η «οικονομική δικτατορία» δεν επιβάλλεται μόνο μέσω της καταστολής, αλλά και χάρις «στις συμβάσεις και τις υποκλίσεις μιας συμβιβασμένης κοινωνίας που αποδέχεται τους όρους της αιχμαλωσίας της και τους αναπαράγει»².

Η τάση αυτή εκφράζει την εμμονή των αναρχικών με την ιδέα μιας ολοκληρωτικής και πανοπτικής εξουσίας («Το κράτος ελέγχου αποτελεί μια αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα. Χρησιμοποιώντας το δόγμα της ασφάλειας (ανασφάλειας) εντείνει τη κατασταλτική του

¹ Προκήρυξη για τα χτυπήματα της 21^{ης}/1/2008 σε τράπεζες, αντιπροσωπείες αυτοκινήτων κι ένα όχημα της ΔΕΗ. Όλες οι προκηρύξεις της οργάνωσης που παραθέτουμε στη συνέχεια μπορούν να βρεθούν εδώ: <https://athens.indymedia.org/post/995144/> (άρθρο του *Indymedia* Αθήνας υπ αριθμόν 995144).

² Προκήρυξη για τα χτυπήματα της 21^{ης}/2/2008 σε τράπεζες, ΙΧ και μια ασφαλιστική εταιρία.

δράση, εισχωρώντας σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικού ιστού και θρυμματίζοντας τον. Ο πανοπτισμός εφαρμόζεται στις διάφορες εκφάνσεις των παλιών και των καινούργιων μορφών επιτήρησης και η βιομηχανία παραγωγής φόβου έχει στηθεί. Κάμερες, μπάτσοι, δικαστικοί, δημοτομπατσοί και σεκιουριτάδες περιφρουρούν το νέο πλέγμα αιχμαλωσίας. Σε κάθε γωνιά του δρόμου ένστολοι ή μη χαφιέδες, τιμωροί και ρουφιάνοι δίνουν μια οργουελική διάσταση στη ζωή, έτοιμοι να αποτρέψουν και να καταστείλουν ακόμα και την πιο μικρή παραβατική συμπεριφορά και σκέψη»¹), όπως βέβαια και τον αντιμπατισμό τους, ο οποίος μετατρέπει, σταδιακά, τις ένοπλες ενέργειες σε βεντέτα με την αστυνομία.

Έτσι η τρομοκρατία δε θεωρείται πλέον, όπως μέχρι τη δεκαετία του 1970, μέσο αφύπνισης των μαζών ή έστω, μέσο υποβοηθητικό της επικείμενης εξέγερσής τους (ως η θρυαλλίδα που υποτίθεται πως θα έβαζε φωτιά στις εκρηξιγενείς αντιφάσεις της εκμεταλλευτικής κοινωνίας). Το «Νέο Αντάρτικο Πόλης» συνιστά, αντίθετα, μια βεντέτα μεταξύ των λίγων εξεγερμένων και του κατασταλτικού μηχανισμού του κράτους στο φόντο μιας κοινωνίας παθητικής, κοιμισμένης και δυνάμει συνενόχου στην ίδια της την καταπίεση. Υπό αυτή τη σκοπιά ιδωμένο, το νέο-ένοπλο συνιστά μια από τις πιο καθαρές μορφές του χίπστερ μηδενισμού, αντίστοιχη, στο πνεύμα της, με την ιδεολογία των «ανθελληνικών» ομάδων. Θα λέγαμε πως έχουμε εδώ την τελική απόληξη της θεμελιώδους αρνησικοσμίας και «μισανθρωπίας» του εγχώριου αναρχικού φαντασιακού, για τις οποίες μιλήσαμε σε προηγούμενο μέρος του κειμένου («Υπαρξιακή αποξένωση και μηδενισμός: ο κόσμος ως φυλακή»). Είναι προφανές πως αυτή η μισανθρωπία βασίζεται σ' ένα οσιομαρτυρικού τύπου παραλήρημα: με την κοινωνία απύσχα, το μόνο που μπορεί να στηρίζει τις θυσίες και τους κόπους που συνεπάγεται η συμμετοχή σε τέτοιου είδους ομάδες είναι μια νιτσεϊκού τύπου πίστη στις υπεράνθρωπες δυνατότητες του Αγωνιστή να υφίσταται διωγμούς και βασανισμούς απ' την πλευρά του κράτους, η οποία εκφράζεται, μεταξύ άλλων, μέσω μιας απόλυτης περιφρόνησης προς τους εκάστοτε «προδότες».

δ) Η νεκραναστημένη ψευτολαϊκότητα

Στις παλιές καλές εποχές του κινήματος ο Λεωνίδας Χρηστάκης δημοσίευε κολλάζ με τον Άρη Βελουχιώτη να φορά ζαρτιέρες, ενώ κυκλοφορούσαν προκηρύξεις που αποκαλούσαν τον Ριζοσπάστη «Αρχιδουπάστη», «τρόλαραν» το ΚΚΕ με ατάκες όπως «χειρότερα απ' όλα τα

¹ Προκήρυξη για το «3ήμερο φεστιβάλ φωτιάς» με εμπρησμούς σε τράπεζες, ΙΧ, καταστήματα και αστυνομικούς στόχους, μεταξύ 18 και 20/3/2008.

ναρκωτικά είναι τα ιδεολογικά που, δόξα τω Μπρέζνιεφ, ρίχνετε μπόλικα στη νεολαία»¹ και κοροΐδευαν τους «κομπλεξικούς που βρίσκουν την ευκαιρία να αναπληρώσουν τη χαμένη τους προσωπικότητα με τις ιαχές για “εθνική ανεξαρτησία” κάτω από τα πανό με τα σφυροδρέπανα»². Μπορεί κανείς να φανταστεί κάτι τέτοιο σήμερα οπότε, ως συνέπεια τούτης της νεοπαγούς σοβαροφάνειας και της οσιομαρτυρικής διάθεσης που τη συνοδεύει, παρατηρείται μια όλο και μεγαλύτερη στροφή προς μια εξιδανικευμένη μυθολογία του σταλινικού παρελθόντος της ελληνικής Αριστεράς; Από πού ν’ αρχίσει κανείς και που να τελειώσει... Από την περίφημη εμφάνιση του αναρχικού μπλοκ, κατά την πορεία της Πρωτομαγιάς του 2012, υπό πανό με το εαμικό σύνθημα «Όταν ο λαός βρίσκεται μπροστά στον κίνδυνο της τυραννίας, διαλέγει ή τις αλυσίδες ή τα όπλα»³; Από εκδήλωση της κατάληψης Λέλας Καραγιάννη υπέρ της δράσης του ΔΣΕ στον Εμφύλιο⁴; Δεν πρόκειται παρά για μερικές μόνο απ’ τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις αυτής της τάσης του Χώρου να θεωρεί τον εαυτό του ένα είδος συνέχειας του παλιού καλού ελληνικού σταλινισμού, με συνθήματα του τύπου «Είμαστε κομμουνιστών εγγόνια», «Μία φορά αντάρτες, πάντοτε αντάρτες» αλλά και τη μετατροπή της «Πηγιάδας» του Μελιγαλά σε αγαπημένη αναφορά, ειδικά κατά την περίοδο της εκλογικής ανόδου της Χρυσής Αυγής. Αυτό που στην αρχή είχε κυρίως στόχο να πικάρει τους ακροδεξιούς, τελικά μετατράπηκε σε κομμάτι της ιδεολογικής σάρκας του Χώρου, καταστρέφοντας μέσα σε λίγα χρόνια ιδεολογική δουλειά σχεδόν δύο δεκαετιών⁵.

Είναι προφανές πως τούτη η στροφή σ’ έναν εξιδανικευμένο σταλινισμό συνιστά κομμάτι μιας ευρύτερης, «ενστικτώδους», κατά κάποιον τρόπο, φιλοαριστερής στροφής που σημειώνεται κατά τα μνημονιακά χρόνια. Είναι ιδιαιτέρως χαρακτηριστικό αυτού του φαινομένου το γεγονός πως η κριτική στην Αριστερά δε γίνεται πλέον από τη σκοπιά κάποιας απόρριψης του λενινισμού ως «εξουσιαστικής» και αυταρχικής μορφής οργάνωσης, αλλά από εκείνη της έλλειψης επαναστατικότητας και του ξεπουλήματος των αγώνων των παλιών,

¹ «Ένας αναρχικός ο οποίος έχει μπαμπά φανατικό οπαδό του ΚΚΕ, που δεν τολμάει όμως να τον καταπιέσει, όπως οι άλλοι μπαμπάδες του αρθρογράφου μας, γιατί τότε θα του σπάσει τη μούρη» (απάντηση σε άρθρο του Ριζοσπάστη με τίτλο «Το προσωπίο του αναρχισμού», 1978 – βλ. Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 499, 498).

² «Σχολείο, κόμμα, μαλακία», περ. *Ο κόκκορας που λαλεί στο σκοτάδι*, τ. 1, Ιανουάριος 1977 (Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας...*, ό. π., σ. 347).

³ Το εν λόγω σύνθημα αναγραφόταν σε πανό του ΕΑΜ κατά τις συγκεντρώσεις των Δεκεμβριανών.

⁴ Στις 18/12/2012: «Προβολή βίντεο: Δημοκρατικός Στρατός 1946 – 49: για τον αγώνα του ΔΣΕ στα βουνά Γράμμο και Βίτσι που αποτέλεσε κορυφαία στιγμή της κοινωνικής και ταξικής σύγκρουσης στην Ελλάδα».

⁵ Οφείλουμε βέβαια να παρατηρήσουμε ότι ο πρώτος που ανέλαβε ένα ελευθεριακού τύπου ξέπλυμμα του ελληνικού σταλινισμού είναι ο Άκης Γαβριηλίδης, με τα βιβλία του *Η συνέχιση του Εμφυλίου με άλλα μέσα* (Αθήνα, ΚΨΜ, 2007) και *Η αθεράπευτη νεκροφιλία του ριζοσπαστικού πατριωτισμού* (Αθήνα, futura, 2007). Για μια κριτική ανάλυση της σχετικής του θεωρίας, βλ. *Πρόταγμα*, τ. 6, Δεκέμβριος 2013, σσ. 234-265.

καλών και τίμιων κομμουνιστών, που σκοτώθηκαν στο βουνό και σάπισαν στα ξερονήσια. Η πολιτική κριτική, με άλλα λόγια, που αποτέλεσε θεμέλιο της αντιπαράθεσης των αναρχικών με την Αριστερά μέχρι τα μέσα του 2000, χονδρικά, αντικαθίσταται, πλέον, από μια κριτική ηθικολογικού τύπου, που μας θυμίζει την άσφαιρη και πολιτικά ανάπηρη κριτική των τροτσκιστών στον σταλινισμό¹. Αυτή η ηθικολογία, όμως, είναι κομμάτι ενός ευρύτερου λαϊκισμού που έχει πλήξει ένα σημαντικό κομμάτι του Χώρου και του οποίου εκδηλώσεις είναι αστείου τύπου ενέργειες όπως η παλιότερη κατάληψη στα γραφεία της Siemens (τον Μάιο του 2015) αλλά και μια γενικότερη αλλαγή λεξιλογίου και θεματολογίας (από έντυπα όπως η *Βίδα* ή το *Molot*), που μας θυμίζει το ύφος παλαιοκομμουνιστικού τύπου γκρουπούσκουλων². Αντίστοιχου τύπου φαινόμενο είναι και η ουσιαστικά δημητρωφικού τύπου ανάλυση του φασισμού στην οποία προβαίνουν πολλές αναρχικές ομάδες με αφορμή τη Χρυσή Αυγή³. Σε κάθε περίπτωση, χαρακτηριστικό όσων λέμε είναι το γεγονός πως ο Ρουβίκωνας, η πιο επιτυχημένη αναρχική οργάνωση των τελευταίων ετών, εμφορείται σε μεγάλο βαθμό από το πνεύμα αυτό.

Έχουμε την εντύπωση πως πρόκειται εδώ για μια προσπάθεια της τελευταίας στιγμής, κατά πάσα πιθανότητα όχι εντελώς συνειδητή, να επανασυνδεθούμε με την κοινωνία, την οποία τόσα χρόνια μυκτηρίζαμε, τώρα που βλέπουμε τις συνέπειες της κρίσης και δε νιώθουμε τόσο άνετα με τον αφ υψηλού μας αντιμικροαστισμό. Δεν εξηγείται αλλιώς το γεγονός πως, ενώ βασικές μας πολιτικές αρχές είναι ο χίπστερ ανθελληνισμός και αντιμικροαστισμός, καταλήγουμε ν' αγιοποιούμε λαϊκούς και μικροαστούς σαν τους παλιούς σταλινικούς οι οποίοι πολέμησαν κυρίως ως πατριώτες και συχνά ως εθνικιστές! Είναι, εντούτοις, προφανές, πως κανένα πρόβλημα δε λύνεται με το να πηγαίνουμε απ' το ένα άκρο στο άλλο. Αυτό που δεν

¹ Κατά την περίφημη ενδοκομματική εκκαθάριση που έλαβε χώρα στην ΚΟΕ το 2012, διέρρευσαν εσωτερικά μέλη της «φράξιας» που στη συνέχεια διεγράφη και δημοσιεύτηκαν για λίγες ώρες στο *Ιντυμίντια* πριν «κατέβουν». Το θέμα συζητήθηκε, στη συνέχεια, στο *Indymedia Trolls Attack* και κάποιος χρήστης είπε πως έχει κρατήσει το αρχείο. Σε πρόταση ν' ανέβει το αρχείο για να σπάσουμε πλάκα με τις ενδοσταλινικές γκρουπούσκουλικές ραδιουργίες, ένα μέλος της διαχειριστικής ομάδας του σάιτ απάντησε πως ποτέ δε θα γίνει κάτι τέτοιο, καθώς τα μέλη της ΚΟΕ είναι «σύντροφοί μας» κ.λπ. Πάνε οι ωραίες εποχές κατά τις οποίες κυκλοφορούσαν προκηρύξεις που μιλούσαν για «μασοϊκά σκυλολόγια»! Βλ. το άρθρο του περιοδικού *Haemorrageia*, «Οι “αριστεριστές” μας χρησιμοποιούνε με ασύλληπτη άνεση αυτό που ισχυρίζονται ότι πολεμάνε» (Μάιος 1978 – Μ. Πρωτοψάλτης, *Όταν ο κόκκορας λαλούσε στο σκοτάδι...*, ό. π., σ. 504).

² Ιδού, για παράδειγμα, τι βρίσκουμε στο κείμενο που κυκλοφόρησε με αφορμή την εν λόγω κατάληψη, κοσμούμενο από χαρακτηριστικά του Τάσσου: «γερμανικός ιμπεριαλισμός» και, γενικότερα, «ιμπεριαλιστικά κέντρα», «ελληνική αστική τάξη», «μεγαλοκαπιταλιστής Μπόμπολας», «αγροτιά» κ.λπ. Ολόκληρη η εν λόγω προκήρυξη, όπως και αρκετά κριτικά σχόλια από την πλευρά πιο «ορθόδοξων» αναρχικών, εδώ: <https://athens.indymedia.org/post/1544069/> (άρθρο ν. 1544069). Εν τω μεταξύ στην αφίσα της *Κόκκινης Γραμμής* που καλούσε στην «αντιιμπεριαλιστική πορεία» που έγινε προς τη Γερμανική Πρεσβεία (στις 23/5/2015) διαβάζουμε ότι «Αντάρτης, κλέφτης, παλικάρι πάντα είν' ο ίδιος ο λαός».

³ Σχετικά με το ζήτημα αυτό, βλ. την κριτική της ομάδας μας, στο κείμενό μας «Η άνοδος της φασιστικής Ακροδεξιάς κι ο δημοκρατικός αντιφασισμός», *Πρόταγμα*, τ. 6, Δεκέμβριος 2012, σ. 73 κ. ε.

είναι ίσως τόσο αυτονόητο είναι το γεγονός πως τούτη η εντελώς φτιαχτή και ιδεολογικού τύπου, όψιμη φιλολαϊκότητα, βρίσκει το αντίστοιχό της, κατά κάποιον τρόπο, σε όλες αυτές τις αναλύσεις των ομάδων που ανέκαθεν εξέφραζαν τις διάφορες παραδόσεις του εργατισμού: φιλολαϊκότητα χωρίς λαό στη μια περίπτωση, εργατισμός δίχως εργάτες στη δεύτερη αλλά και «προλεταριακές πρωτοβουλίες» άνευ προλεταρίων.

Τι να κάνουμε;

Μετά από αυτό το κατεβατό κριτικής, τίθεται, λογικά, το ερώτημα: και τι κάνουμε; Από τη στιγμή που κρίνουμε τον βασικό εκφραστή της ελευθεριακής πολιτικής στην Ελλάδα όχι μόνο ως ανεπαρκή αλλά ως χώρο, ουσιαστικά, *μη* πολιτικό, πώς συνεχίζουμε; Από τη στιγμή που η κριτική μας δε γίνεται από τη σκοπιά της αποκήρυξης των ελευθεριακών-αμεσοδημοκρατικών ιδεών (τουτέστιν «εκ δεξιών»), αλλά με σκοπό την καλύτερη υπεράσπισή τους; Εφόσον θεωρούμε πως ο αναρχικός χώρος δε σηκώνει γιατρεία και πως η προσπάθεια, ακριβώς, να τον μεταρρυθμίσουμε διά της κριτικής είναι ένα πεδίο στο οποίο έχασαν μάταια χρόνο και διάθεση πολλοί αξιόλογοι άνθρωποι και συλλογικότητες, προφανώς και συζητάμε *τη δραστηριοποίηση εκτός πλαισίων του αναρχικού χώρου*. Όπως, με άλλα λόγια, ο Χώρος εμφανίζεται στην Ελλάδα ως μια εξ αριστερών κριτική, κατά κάποιον τρόπο, στην Αριστερά, η οποία είχε φάει πλέον τα ψωμιά της και αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις νεότερες εξελίξεις (με κύρια και βασική την εμφάνιση και εμπέδωση της κοινωνίας της κατανάλωσης), έτσι και σήμερα θα πρέπει να αναγνωρίσουμε πως έχει κι ο ίδιος με τη σειρά του πλέον ξεπεραστεί από τις εξελίξεις και το μόνο που κάνει είναι να επαναλαμβάνει με ψυχαναγκαστικό τρόπο τις ίδιες λανθασμένες και ξεπερασμένες χειρονομίες. *Πράγμα που με τη σειρά του συνεπάγεται πως έχουμε ανάγκη από ένα νέο απελευθερωτικό ρεύμα, ικανό να αρθρώσει τη δημοκρατική πολιτική έξω από τα κληρονομημένα ελευθεριακά σχήματα, τόσο από τα κλασικά –αν κι αυτό είναι άλλη κουβέντα– όσο και από τα πιο πρόσφατα.*

Τι σημαίνει όμως αυτό πρακτικά; Είναι άραγε λύση μια ελευθεριακού τύπου αμοιβαδοποίηση, κατά το παράδειγμα της Αριστεράς που μια ζωή αναπαράγεται διά διχοτομήσεως, σα μονοκύτταρος οργανισμός; Είναι λύση η προσπάθεια να στήσουμε εξ αρχής ένα νέο μαγαζί, ώστε να συνεισφέρουμε κι εμείς λίγο περισσότερο στην εκπληκτική βιοποικιλότητα της σεχαριστικής αναρχικής πανίδας; Προφανώς και όχι. Η αναγκαιότητα αποστασιοποίησης ή, πιο σωστά, διάκρισης από το μάγμα των ομάδων και των συλλογικοτήτων του αναρχικού χώρου έχει νόημα μόνο στο πλαίσιο της αναζήτησης μιας νέας αντίληψης περί πολιτικής. Δεν είναι ούτε αυτοσκοπός, ούτε πόλεμος χαρακωμάτων και

ατέρμονη ενασχόληση με τον πρώην δεσμό μας στον οποίο θα κάνουμε εμμονική και μνησικάκη «κριτική» για το υπόλοιπο της ζωής μας.

Αυτό που χρειάζεται, προκείμενου να υπάρξει έστω και η ελάχιστη πιθανότητα κάποιας προόδου ως προς τη διάδοση των ελευθεριακών και δημοκρατικών ιδεών (στον, ούτως ή άλλως, περιορισμένο βαθμό που αυτό μπορεί να γίνει, δεδομένων των γενικών διαθέσεων των σημερινών κοινωνιών), είναι να βγούμε συνολικά από αυτό το φαντασιακό της κουλτούρας των Εξαρχείων – αν δεν επιτελεστεί μια τέτοια συνολική, πολιτιστική και ψυχολογική ρήξη, καμία «εμπέδωση μιας κουλτούρας δέσμευσης και πειθαρχίας»¹ δε γίνεται να προσπαθούμε να προωθήσουμε, καθώς τα ίδια τα θεμέλια της εξαρχειακής νοοτροπίας βασίζονται στην άρνηση αυτών ακριβώς των στοιχείων. Σε κάθε περίπτωση, μετά από μια τέτοια ρήξη, θα προκύψουν κι οι αντίστοιχες μορφές δράσης. Αυτήν την αναγκαιότητα εξυπηρετεί η προσπάθεια να είναι κανείς διακριτός ως παρουσία, παρά τις ελευθεριακές ή αμεσοδημοκρατικές συγγένειες που ενδέχεται να έχει με τον αναρχικό χώρο σε θεωρητικό επίπεδο. Όσο αυτό δε συμβαίνει, ακόμα κι οι πιο αξιόλογοι άνθρωποι ή οι πιο σοβαρές πρωτοβουλίες εντός ή στα περίξ του τελευταίου θα παραμένουν δίχως πολιτική ισχύ, εφόσον θα προσπαθούν πάντοτε να συμβιβάσουν τ' ασυμβίβαστα, μετατρέποντας τις θέσεις τους σε ημίμετρα κι απορροφούμενοι από τη γενικότερη πολιτιστική δυναμική των Εξαρχείων ως (υπο)κουλτούρας.

Διότι φυσικά το πρόβλημα δεν είναι απλώς ο Χώρος ως τέτοιος ούτε καν απλώς το σύγχρονο αναρχικό κίνημα γενικώς, μέσα στις δυτικές χώρες. Αν οι ιθαγενείς σ' εμάς συνθήκες συνεισφέρουν στην εμφάνιση ορισμένων από τις πιο παραληρηματικές εκδοχές της αναρχικής κουλτούρας, η ουσία του προβλήματος δεν είναι απλώς ή μόνον ελληνική. Διότι ποιο είναι το πρόβλημα; Η παντελής επικράτηση του αντιαυταρχικού φαντασιακού κι η ομοούσια αποκοπή των «επαναστατικών» πολιτικών χώρων όχι μόνο από τα λαϊκά στρώματα στα οποία και υποτίθεται πως απευθύνονται αλλά και από την κοινωνία γενικότερα. Αυτή είναι, όπως είδαμε, η ουσία του χιπστερισμού, αυτής της αισθητικίζουσας περιφρόνησης για την κοινωνία που έχει τις ρίζες της στην Αντικουλτούρα της δεκαετίας του '60 και της οποίας πολιτικοί και πολιτικές κληρονόμοι είμαστε κι εμείς, ως γενιά, εφόσον έχουμε γεννηθεί αλλά και ανατραφεί μέσα σ' έναν κόσμο διαμορφωμένο από τις ανάλογες αξίες και τους αντίστοιχους προσανατολισμούς. Κι αυτή ακριβώς είναι η κληρονομιά την οποία πρέπει με διαύγεια και συστηματικότητα να

---

¹ Ασύμμετρη Απειλή, «Αντί εισαγωγής: Αναρχικοί, ακόμα μια προσπάθεια να γίνουμε επαναστάτες!», εισαγωγή στη μπροσούρα *Σκέψεις σχετικά με το ζήτημα της δέσμευσης, της ευθύνης και της αυτοπειθαρχίας. Για τη δημιουργία ενός αναρχικού κινήματος: από την αντιδραστική πολιτική στο δυναμικό αγώνα*, Ιούλιος 2014, σ. 4.

θέσουμε υπό κριτική εξέταση, τώρα που βλέπουμε ότι οι έμμεσες συνέπειές της καθορίζουν την πολιτική στο σύνολο του δυτικού κόσμου¹.

Η γεφύρωση αυτού του χάσματος μεταξύ ριζοσπαστικής, δημοκρατικής πολιτικής και της μεγάλης μάζας των κοινωνικών στρωμάτων δεν είναι κάτι που εναπόκειται απλώς σε ορισμένους χειρισμούς από την πλευρά της πρώτης, εφόσον πρόκειται για τα αποτελέσματα μιας ολόκληρης κοινωνικοϊστορικής εξέλιξης. Μια τέτοια διαπίστωση δε σημαίνει, ωστόσο, πως δεν υπάρχει τίποτε που μπορεί να γίνει προς μια τέτοια κατεύθυνση από την πλευρά των ίδιων πολιτικών χώρων – κάθε άλλο. Πρόκειται για την προώθηση ενός εντελώς διαφορετικού μοντέλου ελευθεριακής πολιτικής, που δε θα βλέπει τον εαυτό της ως διακηρυκτική χειρονομία και διαρκή ομολογία πίστης, αλλά ως *σκεπτόμενο πράττειν* –όπως έλεγε και μια ψυχή–, ως μια προσπάθεια παρέμβασης στην κοινωνία η οποία θα είναι, την ίδια στιγμή, και μια διαρκής επιδίωξη της διαύγειας – τόσο ως προς τις προοπτικές και τα όρια του προτάγματός μας όσο και ως προς τη φύση της κοινωνίας εντός της οποίας έχουμε να αγωνιστούμε.

Ελευθεριακή πολιτική σημαίνει όμως, πάνω απ' όλα, εμμονή στην ισότητα και τη (ν άμεση, προφανώς!) δημοκρατία, αναγνώριση, με άλλα λόγια, πως, αν είναι ποτέ να αλλάξει η κοινωνία, θα το κάνει η ίδια, οι ίδιοι οι απλοί και καθημερινοί άνθρωποι τους οποίους διάφοροι μυκτηρίζουν ως «μικροαστούς» και «ρατσιστές». Εμείς μπορούμε –στην καλύτερη περίπτωση– μόνο να επηρεάσουμε και να προτρέψουμε προς αυτήν την κατεύθυνση. Όπως, όμως, μια κοινωνία περνά ιστορικές περιόδους δημιουργικότητας και πολιτικής ενεργητικότητας, έτσι μπορεί να διάγει και φάσεις παθητικότητας και παρακμής ή ακόμα και περιόδους όπου επικρατούν καθαρά αυτοκαταστροφικές τάσεις². Αυτό ούτε να μας εκπλήσσει χρειάζεται ούτε να μας κάνει να στρεφόμεστε με υπόρητο μίσος και περιφρόνηση εναντίον της, λες και πρόκειται για τον μεγάλο μας έρωτα που μας παράτησε για κάποιον αντίζηλο, επειδή δεν άρθηκε στο ύψος των –υποτιθέμενων– ιστορικών της εξεγερσιακών καθηκόντων. Ίσα ίσα, είναι αφορμή για σκέψη και θεωρητική δουλειά, καθώς η ίδια η πραγματικότητα μάς αναγκάζει να καταπιαστούμε με δύσκολα ερωτήματα, όπως, για παράδειγμα: τι θα πει «επαναστατικό υποκείμενο» σήμερα όπου απουσιάζει πλήρως κάποια πολιτική συνείδηση

¹ Σχετικά με την άνοδο του δεξιού λαϊκισμού ως προσπάθεια απάντησης των λαϊκών τάξεων στη χίπστερ περιφρόνηση από πλευράς της σύγχρονης, «προοδευτικής» ολιγαρχίας και των διανοούμενων μεσοστρωμάτων, βλ. το κείμενό μας «Το Μπρέζιτ από ανθρωπολογική και γεωπολιτική σκοπιά» (Ιούλιος 2016), όπως επίσης και την ανάλυσή μας για τις αμερικανικές εκλογές του 2020: «Οι αμερικανικές εκλογές κι η μετατροπή της πολιτικής σε πολιτιστικό πόλεμο» (αμφότερα στο μπλογκ της ομάδας μας: protagma.wordpress.com).

² Όπως π.χ. συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα, με τη συνεχιζόμενη στήριξη που παρέχει ένα κρίσιμο κομμάτι της κοινωνίας στην πιο σκληρά ταξική, ρεβανσιστική και συνάμα ανίκανη κυβέρνηση της Μεταπολίτευσης: το νεοφιλελεύθερο-ακροδεξιό επιτελικό τσίρκο Μητσοτάκη.

αλλά και οι δομές εντός των οποίων παλιότερα ευνοούνταν η καθημερινή πολιτική δραστηριοποίηση των ανθρώπων¹;

Φυσικά η μεταγραφή αυτών των διαπιστώσεων σε αρθρωμένη και καθημερινή πολιτική πράξη είναι ένα τεράστιο ζήτημα το οποίο, επιπλέον, δε μπορεί να λυθεί διά της θεωρίας. Δεδομένου, εξάλλου, ότι ζητούμενο είναι η αλλαγή μιας ολόκληρης νοοτροπίας, ενός ψυχισμού και μιας πολιτιστικής ευαισθησίας, ενός ολόκληρου «παραδείγματος» με λίγα λόγια, οι αναγκαίες μεταβολές αναγκαστικά θα είναι μακροχρόνιες – αν ποτέ λάβουν χώρα. Θα χρειαστεί κριτική, συζήτηση, διαφωνίες, συγκρούσεις με τους φύλακες του Ναού που θα προσπαθήσουν με κάθε μέσο να προασπίσουν την αντιαυταρχική ορθοδοξία, όπως επίσης, βέβαια, και με τον ίδιο μας τον εαυτό, με τις τάσεις που θα μας τραβούν πίσω προς τις βεβαιότητες, προς τη στασιμότητα της «παρέας», του «κύκλου», της προκάτ κουλτούρας και «πολιτικής κοινωνικοποίησης» – προς τις χάρες και τα θέληγτρα της εναλλακτικής πτέρυγας της κοινωνίας της κατανάλωσης δηλαδή. Το ζήτημα είναι να αποφασίσουμε τι απαντούμε στο παλιό δίλημμα μεταξύ ανέσεων (εν προκειμένω: ψυχικής ασφάλειας και διανοητικής ραστώνης) κι ελευθερίας: αντιλαμβανόμαστε την ελευθερία ως απόσυρση στο μικρόκοσμό μας, αφήνοντας τη μοίρα της κοινωνίας στα χέρια των θρησκευτικών και αδίστακτων ολιγαρχιών, ή την αντιλαμβανόμαστε ως συμμετοχή στον δημόσιο χώρο με σκοπό την εκμετάλλευση των όποιων –όλο και πιο στενών– περιθωρίων για την υπεράσπιση αυτών των ελάχιστων που έχουν απομείνει από το νεότερο πρόταγμα της ισότητας και της ανθρώπινης χειραφέτησης;

---

¹ Για το πολύ σημαντικό ζήτημα της εξαφάνισης των εν λόγω χώρων, στο οποίο ελάχιστοι έχουν δώσει τη δέουσα σημασία, βλ. το κείμενό μας «Το τέλος της αφθονίας και τα πολιτικά διακυβεύματα που μας θέτει», *Πρόταγμα*, τ. 4, Ιούνιος 2012, σ. 131 κ.ε.